

Людмила Воевідко

МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Кам'янець-Подільський
ФОП Сисин Я. І.
Абетка
2019

УДК 378.016:78 (075.8)

ББК 85.310р30я73

В63

*Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 6 від 26 червня 2018 року)*

Рецензенти:

Гуральник Н.П., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки мистецтва і фортепіанного виконавства Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова.

Горбенко С.С., доктор педагогічних наук, професор, Заслужений працівник культури України, професор кафедри методики музичного виховання та хорового диригування Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова.

Лабунець В.М., доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Вові́дко Л. М.

В63 **Методика музичного виховання : Навчальний посібник / Людмила Вові́дко. – Кам'янець-Подільський : ФОРМ Сисин Я. І., 2019. – 220 с.**

ISBN 978-617-7052-85-1.

Висвітлено теоретичні та практичні аспекти з навчальної дисципліни «Методика музичного виховання». На основі системного підходу розкрито зміст та завдання, викладено форми та методи, окреслено шляхи організації та критерії оцінювання знань, умінь, навичок та компетентностей здобувачів вищої освіти освітнього ступеня Бакалавр із зазначеної навчальної дисципліни.

Для студентів закладів вищої освіти, які навчаються за освітньою програмою Музичне мистецтво, учителів музичного мистецтва закладів загальної середньої освіти, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

УДК 378.041:78 (075.8)

ББК 74.580.055я73

*Моїм найдорожчим
натхненникам та помічникам
Янусі, Максиму та Ярославу Воевідко*

ПЕРЕДМОВА

Процес реформування вищої і загальної середньої освіти, задекларований у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, потребує підвищення ефективності освітнього процесу на основі впровадження досягнень психолого-педагогічної науки, педагогічних інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій та ін. Це вимагає максимального наближення системи професійної підготовки вчителя музичного мистецтва до майбутньої діяльності, формування музично-педагогічних знань, умінь, навичок та компетентностей в період навчання у закладах вищої освіти. Проблема формування необхідної знанневої бази та компетентностей (загальних, інтегральних та предметних (фахових) у майбутнього вчителя музичного мистецтва особливо актуальна для сучасної теорії та практики підготовки фахівців, оскільки в умовах розбудови українського суспільства, в умовах реформування сучасної освіти значну роль має відігравати культура як складова духовної культури особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва Нової української школи.

Аналізування професійної діяльності фахівців у галузі музичного мистецтва дає підстави стверджувати, що педагогічна майстерність спеціаліста значною мірою визначається його дидактичними вміннями та здібностями, здатністю використовувати в освітньому процесі професійні знання, засоби педагогічного впливу, враховувати психологічні, вікові та індивідуальні особливості учнів. Саме на формування та розвиток необхідних якостей у майбутніх учителів музичного мистецтва спрямований даний навчальний посібник «Методика музичного виховання» для здобувачів вищої освіти освітнього рівня Бакалавр закладів вищої освіти, що навчаються за освітньою програмою Музичне мистецтво.

Навчальний посібник сформовано в такий спосіб, щоб надати здобувачам вищої освіти конструктивну практичну інструкцію у вивченні зазначеної дисципліни. Запропоновані матеріали формують цілісне уявлення про логіку підготовки майбутніх педагогів з музичного мистецтва. Оволодіння теоретичним матеріалом та формування на його основі відповідних знань, практичних умінь, навичок та компетентностей сприятиме якості музично-педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти, допоможе у формуванні необхідних якостей для майбутньої професійної діяльності в сучасній українській школі.

1. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Методика музичного виховання» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня бакалавр, спеціальності Музичне мистецтво. Тип дисципліни відноситься до професійної та практичної підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня бакалавр.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: Методика музичного виховання школярів як однієї з найважливіших дисциплін у підготовці висококваліфікованого спеціаліста, професійно-грамотного вчителя музичного мистецтва.

Міждисциплінарні зв'язки: курс «Методики музичного виховання» тісно пов'язаний з іншими дисциплінами психолого-педагогічного, музично-теоретичних та музично-інструментальних циклів та з педагогічною практикою здобувачів вищої освіти у закладах загальної середньої освіти.

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Методика музичного виховання» є формування всебічно підготовленого спеціаліста для закладів загальної середньої освіти, здатного на високому рівні організувати та провести урочну, позакласну та позашкільну музично-естетичну роботу, розвинути у школярів почуття прекрасного у житті та мистецтві. Студенти мають оволодіти: знаннями методів та прийомів музичного виховання школярів, програм з музики для НУШ; уміннями аналізувати музично-педагогічні системи та концепції провідних музичних педагогів; навичками моделювання уроків музичного мистецтва для початкової та основної школи.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика музичного виховання» є:

- сформувати та розвинути у здобувачів вищої освіти інтерес до професії вчителя музичного мистецтва;
- виховати відповідальне ставлення до уроку музичного мистецтва, підтримувати бажання, цікавитися предметом музики;

- забезпечити необхідною системою знань теорії, методики та практики музичного виховання школярів, сформуванню вміння та навички ефективних методів музичного виховання учнів;
- забезпечити знання нових методів, прийомів, технологій та педагогічного досвіду з вміннями використовувати при підготовці уроків музичного мистецтва в загальноосвітніх школах;
- набути навичок самоосвіти під час підготовки рефератів, аналізування репертуару, описування прослуханих уроків музичного мистецтва та інших творчих завдань;
- опрацювати основні види музичної діяльності школярів та структуру уроків музичного мистецтва у школі;
- розвинути у студентів музично-образне мислення, емоційно-чуттєву сферу;
- виховати здатність до наполегливості, бажання вивчати особливості музичного мистецтва.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- мету і завдання предмету «Методика музичного виховання», науково-теоретичні положення методики викладання; сучасні прийоми, методи та організаційні форми навчально-виховної роботи з даного предмету, вікові особливості учнів;

вміти:

- працювати з першоджерелами та науково-методичною літературою, з хрестоматійними посібниками; здійснювати керівництво навчально-виховним процесом; моделювати навчальний процес, прогнозувати та коректувати результати діяльності учнів; творчо підходити до вибору оптимальних методів роботи та варіювання ними в нових умовах; розробляти та втілювати в навчально-виховний процес у школі план-конспект уроку музичного мистецтва; вільно оперувати художньо-ілюстративним матеріалом; готувати та проводити музично-виховні, морально-етичні, патріотичні бесіди та заходи.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 240 годин/8 кредитів ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни:

Змістовий модуль 1: Методика музичного виховання у підготовці педагога-музиканта.

Музичне мистецтво як один із провідних засобів виховання. Зміст та основні особливості понять «методика», «музика», «вихо-

вання». Сутність, мета і завдання музичного виховання школярів. Зв'язок методики музичного виховання з іншими дисциплінами психолого-педагогічного, виконавчого циклів та з педагогічною практикою у школі.

Пізнання закономірностей музичного навчання та виховання – одне з найважливіших завдань музичної педагогіки. Закономірності, що лежать в основі музично-освітнього процесу. Принципи та педагогічні умови, що забезпечують ефективний вплив у процесі музичного виховання. Загальна характеристика методів музичного виховання.

Змістовий модуль 2: Професійні вимоги до викладання музичного мистецтва у загальноосвітній школі.

Суспільна значущість професії вчителя. Роль вчителя музики у вихованні школярів. Загальні вимоги щодо кваліфікаційної підготовки вчителя музики. Вчитель музичного мистецтва – професійно освічена людина та особистість у широкому розумінні слова.

Творчість вчителя у плануванні музичної роботи у школі. Зразковий план роботи вчителя з урахуванням основних перспектив. Навчальні, розвиваючі та виховні завдання під час планування роботи.

Змістовий модуль 3: Історичні аспекти методики музичного виховання школярів.

Характеристика позитивних та негативних рис у розвитку музичного виховання. Роль музично-просвітницької діяльності передової інтелігенції на початку ХХ сторіччя. Науково-методичні погляди Б. Теплова, Б. Асаф'єва, Б. Яворського, В. Шацької, Н. Гродзенської, їх внесок у методику музичного виховання школярів.

Християнський церковний спів Київської Русі. Вплив християнської релігії. Скоморохи – народні виконавці. Професійне музичне мистецтво. Багатоголосний спів в Україні (XVII ст.). Внесок М. Дилецького в українську музичну культуру.

Концепція застосування музики як засобу загальної й педагогічної освіти в Україні – багатоаспектна еволюція. XVI-XVII ст. – етнічна консолідація українського народу в національно-визвольній боротьбі. Братства – громадські організації. Становлення навчального процесу в Києво-Могилянській академії.

Внесок українських музично-педагогічних діячів М. Леонтовича, М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового у розвиток музично-естетичного виховання школярів. Внесок українських музично-педагогічних діячів В. Сокальського, А. Казбирюка, В. Матюка, С. Воробкевича, Д. Січинського, Ф. Колесси, С. Людкевича у розвиток музично-естетичного виховання.

Змістовий модуль 4: Форми музичного навчання та виховання у закладах загальної середньої освіти.

Урок музичного мистецтва – основна форма музичного виховання в школі, урок музичного мистецтва як навчальний предмет. Характеристика основних видів діяльності на уроці музичного мистецтва та їх взаємозв'язок. Типи та види уроку музичного мистецтва. Сучасні вимоги до проведення уроку музичного мистецтва. Обладнання кабінету музичного мистецтва.

Організація позакласної музичної роботи. Шкільні хори. Дитячі фольклорні ансамблі. Вокально-інструментальні ансамблі. Дитячий музичний театр.

Проблема оцінювання музичного навчання. Педагогічна оцінка на уроках музичного мистецтва. Домашні завдання з музики. Оцінювання поточне та підсумкове.

Змістовий модуль 5: Види музичної діяльності школярів на уроках музичного мистецтва.

Активне сприймання музики – основа формування музичної культури учнів. Сприймання музики, її сутність і специфічна особливість. Методологічні й теоретичні проблеми формування музичного сприймання школярів. Художній та педагогічний аналіз музичних творів.

Роль та місце музичної грамоти у процесі музичного навчання та виховання. Зміст і завдання музичної грамоти на уроці. Викладання музики у початкових класах методом ладової сольмізації. Навчання музичної грамотності у загальноосвітній школі. Основні методичні посібники з навчання музичної грамоти у загальноосвітній школі.

Змістовий модуль 6: Вокально-хорове виховання учнів у загальноосвітній школі.

Вокально-хорове виховання – засіб активного залучення школярів до музики. Методика навчання співу. Методика розучування музичного твору. Особливості співацького розвитку учнів 1-8 класів. Гігієна, співацький режим і охорона дитячого голосу.

Музично-ритмічні рухи у музичному розвитку дитини. Прийоми використання рухів на уроці. Музично-ритмічна діяльність у молодших класах. Прийоми формування музичних здібностей школярів у процесі музично-ритмічних рухів.

Мета та завдання інструментальної діяльності. Характеристика дитячих музичних інструментів. Розвиток музичних здібностей школярів у процесі гри на дитячих елементарних музичних інструментах. Введення музичних дитячих інструментів в урок музичного мистецтва.

Змістовий модуль 7: Методика викладання навчального предмета «Музичне мистецтво» в початковій та основній школі.

Вікова характеристика школярів з огляду готовності до музичного навчання і виховання. Розвиток музичних здібностей дітей молодшого шкільного віку. Структура музикальності. Структура здібностей молодших школярів до музичної діяльності. Методика формування музичного сприймання школярів.

Методика музичного виховання учнів 1-го класу. Методика музичного виховання учнів 2-го класу. Методика музичного виховання учнів 3-го класу. Методика музичного виховання учнів 4-го класу.

Основи методики музично-освітньої роботи з учнями-підлітками. Вікові особливості учнів 5-8 класів. Особливості музичного сприймання та педагогічні проблеми його розвитку в учнів-підлітків. Інформаційне забезпечення музичного сприймання. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів. Художньо-педагогічне спілкування як метод керування музичним сприйманням школярів.

Змістовий модуль 8: Досвід у галузі музичного виховання відомих педагогів-музикантів.

Б. Трічков «Столібца». К. Орф (Німеччина). З. Кодай (Угорщина). З. Жовчак. Е. Жак-Далькроз. Музичне виховання в країнах світу.

Педагогічний досвід М. Леонтовича. Значення педагогічної діяльності в налагодженні навчального процесу М. Лисенка. Педагогічна спадщина К. Стеценка. Педагогічні погляди та навчально-виховна діяльність В. Шацької. Внесок у розвиток методики музичного виховання Н. Гродзенської. Музичне виховання за системою Д. Огороднова. Сутність педагогічної концепції Д. Кабалевського.

3. Рекомендована література:

1. Воевідко Л. М. Самостійна робота студентів з методики музичного виховання: методичні рекомендації / Л. М. Воевідко. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я. І., 2013. – 88 с.
2. Воевідко Л.М. Активізація процесу вивчення шкільного пісенного репертуару студентами у вищій школі / Л.М. Воевідко. Інноваційні підходи у фаховій підготовці вчителя мистецьких дисциплін: монографія. – Кам'янець- Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2015. – С. 106–127. (у співавторстві).
3. Воевідко Л. М. Навчальний посібник: Українські музично-виконавські традиції / Л. М. Воевідко // Рекомендовано Міністерством освіти і науки України: навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я.І., 2013.– 148 с.

4. Воєвідко Л. М. Професійна підготовка здобувачів вищої освіти з методики музичного виховання / Л. М. Воєвідко. Фахова підготовка вчителя музичного мистецтва: теорія і практика формування вокально-хорових навичок : монографія. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2017. – С. 6–26. (у співавторстві).
5. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини / Н.О. Ветлугіна. – Київ : Муз. Україна, 1978. –256 с.
6. Гадалова І. М. Методика викладання музики в початкових класах: навч. пос. / І. М. Гадалова. – Київ : ІСДО, 1994. – 272 с.
7. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: метод. посібник. / О. О. Гумінська. – Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2003. – 104 с.
8. Дмитриєва Л. Г. Методика музикального виховання в школі: уч. пос. / Л. Дмитриєва, Н. Черноиваненко – Москва : Academ A, 1998. – 207 с.
9. Кабалевський Д. Як розповісти дітям про музику? / Д. Кабалевський. – Київ : Муз. Україна, 1981. – 320 с.
10. Кабалевський Д. Про трьох китів та про інші цікаві речі / Д. Кабалевський. – Київ : Веселка, 1980. – 167 с.
11. Леонтович М. Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / М. Д. Леонтович. – Київ : Муз. Україна, 1989. – 136 с.
12. Огороднов Д. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе / Д. Огороднов. – Київ : Музична Україна, 1981. – 165 с.
13. Програми та поурочні методичні розробки для загальноосвітніх шкіл. Музика: 1 - 4 класи / авт. кол. : О. Ростовський, Р. Марченко, Л. Хлебникова, З. Бервецький. – Київ : Перун, 1996. – 128 с.
14. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика: 5 - 8 класи / авт. кол. : О. Ростовський, Р. Марченко, Л. Хлебникова, З. Бервецький. – Київ : Перун, 1996. – 102 с.
15. Раввінов О.Г. Методика хорового співу в школі / О. Г. Раввінов. – Київ : Муз. Україна, 1971. – 124 с.
16. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.метод. пос. / О. Я. Ростовський. – Київ : ІЗМН, 1997. – 248 с.
17. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі: навч. метод. пос. 2-е вид. доп. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: навчальна книга. – Богдан, 2000. – 216 с.
18. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: навч. метод. пос. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Богдан, 2001. – 272 с.

4. Формою підсумкового контролю успішності навчання є залік та екзамен.

5. Засобами діагностики успішності навчання з дисципліни є: завдання вхідного і поточного контролю, модульних контрольних робіт, пакет комплексної контрольної роботи.

6. Структурно-логічна схема навчальної дисципліни:

2. РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ОСВІТЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВР СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО»

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ЕКТС- 8	Галузь знань 01 ОСВІТА/ПЕДАГОГІКА Спеціальність «Музичне мистецтво»	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність: «Музичне мистецтво»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 8		3-й	1-й
Загальна кількість годин – 240/120 (денна форма навчання /заочна форма навчання)		Семестр	
		5,6-й	1,2-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2,25	Освітній рівень: <i>бакалавр</i>	40 год.	4 год.
		Практичні, лабораторні	
		36 год., 20 год.	4 год., 4 год.
		Самостійна робота	
		144 год.	108 год.
		Модульні контрольні роботи	
		5,6-й сем.	1,2-й сем.
Види контролю: залік, екзамен			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Курс «Методика музичного виховання» є одним з найважливіших дисциплін у підготовці висококваліфікованого спеціаліста, професійно грамотного вчителя музичного мистецтва. Істотний внесок у підготовку майбутнього педагога-музиканта, здатного бути активним провідником тенденцій та прогресивних методів музичної педагогіки у загальноосвітній школі вносить курс методики музичного виховання. Комплексом необхідних знань, вмінь та навичок, проведення музично-виховної роботи у загальноосвітній школі студенти оволодівають на заняттях з методики музичного виховання.

Мета курсу методики музичного виховання – формування всебічно підготовленого спеціаліста для загальноосвітньої школи, здібного на високому рівні організувати та провести урочну, позакласну та позашкільну музично-естетичну роботу, розвинути у школярів почуття прекрасного у житті та мистецтві. Студенти мають оволодіти: знаннями методів та прийомів музичного виховання школярів, програм з музики для ЗОШ; уміннями аналізувати музично-педагогічні системи та концепції провідних музичних педагогів; навичками моделювання уроків музики для початкової та основної школи.

Головні завдання курсу:

- сформувати та розвинути у студентів інтерес і любов до професії вчителя музичного мистецтва;
- виховувати бережливе ставлення до уроку музичного мистецтва, підтримувати бажання, цікавитися предметом музики.
- забезпечити необхідною системою знань теорії, методики та практики музичного виховання школярів, сформувати вміння та навички ефективних методів музичного виховання учнів;
- забезпечити знання нових методів, прийомів, технологій та педагогічного досвіду з уміннями використовувати у підготовці уроків музичного мистецтва в загальноосвітніх школах;
- набути навички самоосвіти під час підготовки рефератів, аналізування репертуару, описування прослуханих уроків музичного мистецтва та інших творчих завдань;
- опрацювати основні види музичної діяльності школярів та структури уроків;
- розвивати у студентів музично-образне мислення, емоційно-чуттєву сферу;
- виховувати здатність до наполегливості, бажання вивчати особливості музичного мистецтва.

Курс методики музичного виховання тісно пов'язаний не тільки з дисциплінами музичного циклу, а й з відповідним матеріалом загальнокультурних, суспільних і психолого-педагогічних дисциплін.

Оскільки кінцевою **метою** курсу є професійна підготовка студентів до практичної роботи в школі, то особлива увага в програмі приділяється музичним творам з шкільної програми «Музичне мистецтво», використанню їх як основного матеріалу у процесі засвоєння всіх тем курсу.

Змісту курсу притаманна відкритість (для розширення і поглиблення) та варіативність (вилучення тих чи інших лекційних тем, введення нових, заміна тощо).

Структурування змісту курсу зумовило його навчально-тематичний план, що конкретизує кількість годин на лекційні, практичні та лабораторні практичні заняття з кожної теми.

Відповідно до сучасних вимог вищої педагогічної мистецької освіти в процесі розробки курсу до його змісту було введено комплекс практичних завдань, спрямованих на активізацію самостійної роботи студентів. До кожної теми підібрано низку усних експрес-запитань, тем для письмових бліц-опитувань які спрямовані на перевірку вміння студентів швидко орієнтуватися в навчальному матеріалі й передбачають лаконічні відповіді.

Більш розгорнутих та аргументованих відповідей потребують міні-твори, есе, різні види письмових робіт, що спрямовані на виявлення професійної позиції студентів стосовно тих чи інших музично-педагогічних явищ і процесів.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) запроваджені в практику підготовки фахівців у закладах вищої освіти порівняно недавно. Вони спрямовані на формування здатності студентів до самостійного історико-педагогічного аналізу, пошуку першоджерел, опрацювання наукової літератури, сучасної періодики, виявлення педагогічних ідей, актуальних для сучасного розвитку музичної педагогіки в Україні. Водночас ІНДЗ націлені на актуалізацію наукового потенціалу студентів, вони створюють широке поле для впровадження в освітній процес нових особистісно-зорієнтованих педагогічних технологій (ділових ігор, рольових ситуацій, диспутів тощо), зокрема таких, як захист із призначенням опонентів із числа студентів групи, усне та письмове рецензування рефератів тощо. Такі форми роботи сприяють розвитку творчого, критичного мислення, формуванню особистісно-професійного ставлення студентів до історико-педагогічних проблем, розвитку навичок оцінювання,

комунікативної культури (оволодіння вмінням дискутувати, вести діалог аргументовано і толерантно відстоювати свою думку тощо).

З метою активізації розумової діяльності студентів завдання для практичних занять розроблялись із наголосом на самостійно-творчій компонент. Наприклад, до змісту лабораторних робіт входить моделювання гіпотетичних (уявних) систем музичного виховання в Україні на різних етапах розвитку (від дохристиянського періоду й до сучасної доби) складання різноманітних хронологічних таблиць; при вивченні тем, присвячених сучасному розвитку музичної педагогіки, студенти мають здійснювати порівняльний аналіз програм із музичного мистецтва, що функціонують зараз в Україні, з визначенням власної професійної позиції, порівнювати вітчизняний і зарубіжний досвід тощо.

З метою контролю і самоконтролю навчальних досягнень студентів розроблено навчальні тести, мета яких – виявлення знань і вмінь студентів з методики музичного виховання.

Мета і завдання курсу «Методика музичного виховання» – активне залучення студентів до науково-дослідної роботи. Тематика дипломних і магістерських робіт з методики музичного виховання охоплює як загально-педагогічні проблеми (вивчення педагогічної спадщини відомих діячів української та зарубіжної музичної культури та музично-педагогічної освіти), так і процес розвитку музичного виховання в регіонах України, що посилює творчо-пошуковий дослідницький характер досліджень.

Аудиторними заняттями у курсі є лекції, практичні і лабораторні заняття (самостійне розв'язання творчих завдань) у процесі яких студенти засвоюють теоретичний матеріал і набувають практичних умінь, навичок та компетентностей професійного спрямування.

Методами контролю є поточне усне опитування, оцінка за творче завдання, виконання контрольної роботи, виконання курсової роботи, підготовка рефератів, підготовка та висвітлення доповідей студентами, підсумковий контроль.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати: мету і завдання предмету «Методика музичного виховання», науково-теоретичні положення методики викладання; сучасні прийоми, методи та організаційні форми навчально-виховної роботи з даного предмету; вікові особливості учнів; та вміти: працювати з першоджерелами та науково-методичною літературою, з хрестоматійними посібниками; здійснювати керівництво навчально-виховним процесом; моделювати навчальний процес, прогнозувати

та коректувати результати діяльності учнів; творчо підходити до вибору оптимальних методів роботи та варіювання ними в нових умовах; розробити план-конспект уроку музики; вільно оперувати художньо-ілюстративним матеріалом; підготувати та провести музично-виховний захід.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ I Теоретичні та історичні аспекти музичного виховання

Змістовий модуль 1. «Методика музичного виховання» у підготовці педагога-музиканта

Вступ. «Методика музичного виховання» є однією з найважливіших дисциплін у підготовці висококваліфікованого спеціаліста, професійно грамотного вчителя музичного мистецтва. Мета даної дисципліни – формування всебічно підготовленого спеціаліста для загальноосвітньої школи, здібного на високому рівні організувати та провести урочну, позакласну та позашкільну музично-естетичну роботу, дати музичні знання учням, розвинути компетентності та розвинути у школярів почуття прекрасного у житті та музичному мистецтві.

Головними завдання курсу є формування у студентів інтересу і любові до професії вчителя музичного мистецтва; забезпечення необхідною системою знань теорії та методики музичного виховання, формування вмінь та навичок ефективних методів музичного виховання учнів; вивчення нових досягнень культури та педагогічного досвіду, впровадження кращих з них у навчально-виховний процес; набуття навичок самоосвіти під час підготовки рефератів, аналізування як уроків загалом, так і музичного репертуару, описування прослуханих уроків музики та інших творчих завдань.

Тема 1. Мета та завдання курсу «Методика музичного виховання» у системі підготовки вчителя музичного мистецтва.

Музичне мистецтво як один із провідних засобів виховання та навчання школярів. Зміст та основні особливості понять «методика», «музика», «виховання». Сутність, мета і завдання музичного виховання школярів. Зв'язок методики музичного виховання з іншими дисциплінами психолого-педагогічного, виконавчого циклів та з педагогічною практикою у школі.

Тема 2. Закономірності, принципи, педагогічні умови та методи музичного навчання та виховання школярів.

Пізнання закономірностей музичного навчання та виховання – одне з найважливіших завдань музичної педагогіки. Закономірності,

що лежать в основі музично-освітнього процесу. Принципи та педагогічні умови, що забезпечують ефективний вплив у процесі музичного виховання. Загальна характеристика методів музичного виховання.

Змістовий модуль 2. Професійні вимоги до викладання музичного мистецтва у загальноосвітній школі.

Тема 3. Сучасні вимоги щодо професійної підготовки вчителя музичного мистецтва.

Суспільна значущість професії вчителя. Роль вчителя музики у вихованні школярів. Загальні вимоги щодо кваліфікаційної підготовки вчителя музики. Вчитель музичного мистецтва – професійно освідчена людина та особистість у широкому розумінні слова.

Тема 4. Планування роботи як творчість учителя музичного мистецтва.

Творчість вчителя у плануванні музичної роботи у школі. Зразковий план роботи вчителя з урахуванням основних перспектив. Навчальні, розвиваючі та виховні завдання під час планування роботи.

Змістовий модуль 3. Історичні аспекти методики музичного виховання школярів.

Тема 5. Історія становлення методики музичного виховання за кордоном.

Характеристика позитивних та негативних рис у розвитку музичного виховання. Роль музично-просвітницької діяльності передової інтелігенції. Становлення методики музичного виховання ХХст.. Науково-методичні погляди Б. Теплова, Б. Асаф'єва, Б. Яворського, В. Шацької, Н. Гродзенської, їх внесок у методику музичного виховання школярів.

Тема 6. Музичне навчання в Україні з найдавніших часів до середини ХІХ ст.

Християнський церковний спів Київської Русі. Вплив християнської релігії. Скоморохи – народні виконавці. Професійне музичне мистецтво. Багатоголосний спів в Україні (ХVІІ ст.). Внесок М. Дилецького в українську музичну культуру.

Тема 7. Становлення загальної музичної освіти у навчальних закладах України.

Концепція застосування музики як засобу загальної й педагогічної освіти в Україні – багатоаспектна еволюція. ХVІ-ХVІІ ст. – етнічна консолідація українського народу в національно-визвольній боротьбі. Братства – громадські організації українського люду.

Становлення навчального процесу в Києво-Могилянській академії.

Тема 8. Педагогічний внесок українських композиторів у теорію та практику методики музичного виховання школярів.

Внесок українських композиторів М. Леонтовича, М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового у розвиток музично-естетичного виховання дітей. Внесок українських композиторів В. Сокальського, А. Казбирюка, В. Матюка, С. Воробкевича, Д. Січинського, Ф. Колесси, С. Людкевича у розвиток музично-естетичного виховання учнів.

МОДУЛЬ II Методика музичного виховання школярів.

Змістовий модуль 4. Форми музичного навчання та виховання у загальноосвітній школі.

Тема 9. Урок музики як провідна форма педагогічного процесу у сучасній загальноосвітній школі.

Урок музичного мистецтва – основна форма музичного виховання в школі, урок музики як навчальний предмет. Характеристика основних видів діяльності на уроці музичного мистецтва та їх взаємозв'язок. Типи та види уроків. Сучасні вимоги до уроку музичного мистецтва. Обладнання кабінету музичного мистецтва у сучасній українській новій школі.

Тема 10. Позакласні форми музично-естетичного виховання школярів.

Організація позакласної музичної роботи. Шкільні хори. Дитячі фольклорні ансамблі. Вокально-інструментальні ансамблі. Дитячий музичний театр.

Тема 11. Облік та оцінка музичного виховання.

Проблема оцінювання музичного виховання. Педагогічна оцінка на уроках музичного мистецтва. Домашні завдання з музичного мистецтва. Оцінювання поточне та підсумкове.

Змістовний модуль 5. Види музичної діяльності учнів на уроках музичного мистецтва у розвитку музичної грамотності.

Тема 12. Слухання музики у загальноосвітній школі.

Активне сприймання музики – основа формування музичної культури учнів. Сприймання музики, її сутність і специфічна особливість. Методологічні й теоретичні проблеми формування музичного сприймання школярів. Художній та педагогічний аналіз музичних творів.

Тема 13. Музична грамотність школярів у теоретичному аспекті.

Роль та місце музичної грамоти у процесі музичного навчання та виховання. Зміст і завдання музичної грамоти на уроці. Викладання музики у початкових класах методом ладової сольмізації. Навчання музичної грамотності у загальноосвітній школі. Основні методичні посібники з навчання музичної грамоти у загальноосвітній школі.

Змістовний модуль 6. Види музичної діяльності учнів на уроках музичного мистецтва у виконавській діяльності.

Тема 14. Вокально-хорове виховання учнів у загальноосвітній школі.

Вокально-хорове виховання – засіб активного залучення школярів до музики. Методика навчання співу. Методика розучування музичного твору. Особливості співацького розвитку учнів 1-8 класів. Гігієна, співацький режим і охорона дитячого голосу.

Тема 15. Музично-ритмічні рухи у молодших класах загальноосвітньої школи.

Музично-ритмічні рухи у музичному розвитку школярів. Прийоми використання рухів на уроках. Музично-ритмічна діяльність у молодших класах. Прийоми формування музичних здібностей школярів у процесі музично-ритмічних рухів.

Тема 16. Інструментальне музикування на уроці музичного мистецтва в загальноосвітній школі.

Мета та завдання інструментальної діяльності. Характеристика дитячих елементарних музичних інструментів. Розвиток музичних здібностей школярів у процесі гри на дитячих музичних інструментах. Введення музичних дитячих інструментів на урок музики.

Змістовий модуль 7. Методика викладання навчального предмета «Музичне мистецтво» в початковій та основній школі.

Тема 17. Особливості програм з музики для початкової школи.

Навчальні програми – це передовсім системні документи, які визначають цілі та завдання кожного предмету, його зміст, основні види навчальної діяльності, результати навчальної діяльності, форми контролю та оцінювання результатів навчання. Відтак, результати навчальної діяльності школярів у значній мірі спричинені якістю навчальних програм, особливо, коли йдеться про початкову школу. Проект нової програми. У проекті програми з музичного мистецтва змінено назви та змістове наповнення деяких тем; до орієнтовного музичного репертуару включено твори українських та зарубіжних композиторів-класиків, українські народні пісні, танці та ігри, які раніше не фігурували в програмах. Також оновлено музичний орієнтовний репертуар, запропонований для виконання. Його, зокрема, доповнено сучасними дитячими піснями українських композиторів. Значно збільшено перелік пісень для виконання, що пропонуються на вибір учителя, що розширює можливості творчого підходу педагога до вибору репертуару та диференціації навчального процесу.

Тема 18. Основи методики музичного навчання і виховання молодших школярів.

Вікова характеристика школярів з огляду готовності до музичного навчання та виховання. Розвиток музичних здібностей дітей молодшого шкільного віку. Структура музикальності. Структура здібностей молодших школярів до музичної діяльності. Методика формування музичного сприймання.

Тема 19. Методика викладання музичного мистецтва в учнів початкових класів.

Методика музичного виховання учнів 1-го класу. Методика музичного виховання учнів 2-го класу. Методика музичного виховання учнів 3-го класу. Методика музичного виховання учнів 4-го класу.

Тема 20. Особливості програм з музики для основної школи.

Вихідні положення програм з музики для загальноосвітньої школи. Програми та поурочні методичні розробки для загальноосвітніх шкіл. Музика та Музичне мистецтво. Особливості програм з музики та їх концепції музичного виховання школярів.

Програма з поглибленим вивченням музики.

Тема 21. Методика викладання музичного мистецтва в учнів 5-8 класів. Основи методики музично-освітньої роботи з учнями-підлітками. Вікові особливості учнів 5-8 класів. Особливості музичного сприймання та педагогічні проблеми його розвитку в учнів-підлітків. Інформаційне забезпечення музичного сприймання. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів. Художньо-педагогічне спілкування як метод керування музичним сприйманням школярів.

Змістовий модуль 8. Досвід у галузі музичного виховання відомих педагогів-музикантів.

Тема 22. Система музичного виховання провідних педагогів-музикантів

Б. Трічков «Столбіца». К. Орф (Німеччина). З. Кодай (Угорщина). З. Жовчак, Е. Жак-Далькроз. Музичне виховання у Великобританії, США.

Тема 23. Досвід у галузі музичного виховання відомих вітчизняних музикантів-педагогів.

Педагогічний досвід М. Леонтовича. Значення педагогічної діяльності в налагодженні навчального процесу М. Лисенка. Педагогічна спадщина К. Стеценка. Педагогічні погляди та навчальна й виховна діяльність В. Шацької. Внесок у розвиток методики музичного виховання Н. Гродзенської. Музично-співоче виховання за системою Д. Огороднова. Сутність педагогічної концепції Д. Кабалевського як вершини розвитку шкільної музичної педагогіки ХХ століття.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		лк	пз	лз	ін	с.р.		лк	пз	лз	ін	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1 Теоретичні та історичні аспекти музичного виховання												
Змістовий модуль 1. «Методика музичного виховання» у підготовці педагога-музиканта												
Тема 1. Мета та завдання курсу «Методика музичного виховання» у системі підготовки вчителя музичного мистецтва	6	1	1			4	4					4
Тема 2. Закономірності, принципи, педагогічні умови та методи музичного навчання і виховання школярів	6	1	1			4	4					4
Разом за змістовим модулем 1	12	2	2			8	8					8
Змістовий модуль 2. Професійні вимоги до викладання музичного мистецтва у загальноосвітній школі.												
Тема 1. Сучасні вимоги щодо професійної підготовки вчителя музичного мистецтва	6	1	1			4	5	1				4
Тема 2. Планування роботи як творчість учителя музичного мистецтва	4	1	1			2	4					4
Разом за змістовим модулем 2	10	2	2			6	9	1				8
Змістовий модуль 3. Історичні аспекти методики музичного виховання школярів												
Тема 1. Музичне навчання в Україні з найдавніших часів до середини XIX сторіччя	7	1	1			5	5					5

Тема 2. Історія становлення методики музичного виховання за кордоном	7	1	1			5	4					4
Тема 3. Становлення загальної музичної освіти у навчальних закладах України	8	1	2			5	5					5
Тема 4. Педагогічний внесок українських композиторів у теорію та практику методики музичного виховання школярів	7	1	1			5	5					5
Разом за змістовим модулем	29	4	5			20	19					19
Змістовий модуль 4. Форми музичного навчання та виховання у загальноосвітній школі												
Тема 1. Урок музичного мистецтва як провідна форма педагогічного процесу у сучасній загальноосвітній школі	18	2	2	6		8	8	1		1		6
Тема 2. Позакласні форми музично-естетичного виховання школярів	11	2	1	2		6	5					5
Тема 3. Облік та оцінка музичного виховання.	6	1	1			4	5					5
Разом за змістовим модулем	35	5	4	8		18	18	1		1		16
Змістовний модуль 5. Види музичної діяльності учнів на уроках музики у розвитку музичної грамотності												
Тема 1. Слухання музики у загальноосвітній школі	14	2	2	2		8	6		1			5
Тема 2. Музична грамотність школярів у теоретичному аспекті	13	2	1	2		8	6			1		5

Разом за змістовим модулем	27	4	3	4		16	12		1	1		10
Змістовний модуль 6. Види музичної діяльності учнів на уроках музики у виконавській діяльності												
Тема 1. Вокально-хорове виховання учнів у загальноосвітній школі	14	2	2	2		8	6	1				5
Тема 2. Музично-ритмічні ігри у молодших класах загальноосвітньої школи.	13	2	1	2		8	5	1				4
Тема 3. Інструментальне музикування на уроці музичного мистецтва в загально-освітній школі	14	2	2	2		8	5		1			4
Разом за змістовим модулем	41	6	5	6		24	16	1	1	1		13
Змістовий модуль 7. Методика викладання предмета «Музика» в початковій та основній школі												
Тема 1. Особливості програм з музики для початкової школи.	12	2	2			8	7		1			6
Тема 2. Основи методики музичного навчання і виховання молодших школярів	13	2	2	1		8	7		1			6
Тема 3. Методика музичного виховання учнів початкових класів	17	3	3	1		10	4					4
Тема 4. Особливості програм з музики для основної школи.	10	2	2			6	7	1				6
Тема 5. Методика музичного виховання учнів 5-8 класів	11	3	2			6	7		1			6

Разом за змістовим модулем	63	12	11	2		38	32	1	2	1		28
Змістовий модуль 8. Досвід у галузі музичного виховання відомих педагогів-музикантів												
Тема 1. Система музичного виховання школярів провідних педагогів-музикантів	10	2	2			6	3					3
Тема 2. Педагогічний досвід відомих вітчизняних музикантів-педагогів у галузі музичного виховання школярів	12	2	2			8	3					3
Разом за змістовим модулем	22	4	4			14	6					6
Усього годин	240	40	36	20		144	120	4	4	4		108

5. Зміст теоретичної підготовки

№ з/п	Теми лекцій та основні питання	К-сть годин	Література	Наочні посібники, ТЗН
Вступ. Методика музичного виховання				
Тема 1				
1.	<p>Мета та завдання курсу «Методика музичного виховання» у системі підготовки вчителя музичного мистецтва</p> <p>1. Музичне мистецтво як один із провідних засобів виховання.</p> <p>2. Зміст та основні особливості понять «методика», «музика», «виховання».</p> <p>3. Сутність, мета і завдання музичного виховання школярів.</p> <p>4. Зв'язок методики музичного виховання з іншими дисциплінами психолого-педагогічного, виконавчого циклів та з педагогічною практикою у школі.</p>	2	4, 3-5; 6, 4-16; 14, 5-10; 15, 10-30; 16, 3-26; 17; 29; 30.	Виставка навчальної, навчально-методичної та методичної літератури з навчальної дисципліни

Тема 2				
2.	<p>Закономірності, принципи, педагогічні умови та методи музичного навчання і виховання.</p> <p>1. Пізнання закономірностей музичного навчання та виховання – одне з найважливіших завдань музичної педагогіки.</p> <p>2. Закономірності музично-освітнього процесу.</p> <p>3. Принципи та педагогічні умови ефективного впливу у процесі музичного виховання.</p> <p>4. Загальна характеристика методів музичного виховання</p>	2	<p>4, 5-11; 15, 30-74; 16, 6-8, 66-78; 17, 5-9.</p>	<p>Наочні посібники, ТЗН, музичні інструменти</p>
3.	<p>Тема 3. Сучасні вимоги щодо професійної підготовки вчителя музики.</p> <p>1. Суспільна значущість професії вчителя.</p> <p>2. Роль вчителя музики у вихованні школярів.</p> <p>3. Загальні вимоги щодо кваліфікаційної підготовки вчителя музики.</p> <p>4. Вчитель музики – професійно освічена людина та особистість у широкому розумінні слова.</p>	4	<p>4, 14-20; 6, 43-56; 8, 5-9; 13, 16-40; 15, 103-132; 17, 12-16.</p>	<p>Таблиця «Професійна підготовка вчителя музичного мистецтва», музичні інструменти</p>
4.	<p>Тема 4. Планування роботи як творчість учителя музичного мистецтва.</p> <p>1. Творчість вчителя у плануванні музичної роботи у школі.</p> <p>2. План роботи вчителя з урахуванням основних перспектив.</p> <p>3. Навчальні, розвиваючі та виховні завдання під час планування роботи.</p>	2	<p>7, 9, 10, 14, 16,17.</p>	<p>Плани-конспекти уроків музичного мистецтва для закладів загальної середньої освіти</p>
5.	<p>Тема 5. Історія та методика музичного виховання школярів за кордоном.</p> <p>1. Характеристика музичного виховання за кордоном.</p> <p>2. Науково-методичні погляди представників музичної еліти в різних країнах.</p>	2		<p>Виставка підручників, посібників, періодичних видань. Таблиці «Болгарська драбина», «Система відносної сольмізації»</p>

6.	<p>Тема 6. Музичне навчання в Україні з найдавніших часів до середини ХІХ ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Християнський церковний спів Київської Русі. 2. Вплив християнської релігії. 3. Професійне музичне мистецтво. 4. Багатоголосний спів в Україні (ХVІІ ст.). 5. Внесок М. Дилецького в українську музичну культуру. 	2	4, 27-51; 8, 12-24; 16, 74-91.	Музичні інструменти, старовинна бандура
7.	<p>Тема 7. Становлення загальної музичної освіти у навчальних закладах України.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Концепція застосування музики як засобу загальної й педагогічної освіти в Україні. 2. Братства – громадські організації православного люду. 3. Становлення навчального процесу в Києво-Могилянській академії. 	2	21, 39-61; 23, 56-79; 25, 89-105.	Наочні посібники, ТЗН, музичні інструменти
8.	<p>Тема 8. Педагогічний внесок українських композиторів у теорію та практику методики музичного виховання школярів.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Внесок українських композиторів М. Леонтовича, М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового у розвиток музично-естетичного виховання дітей. 2. Музично-педагогічні ідеї В. Сокальського, А. Казбирюка, В. Матюка, С. Воробкевича, Д. Січинського, Ф. Колесси, С. Людкевича у розвитку музично-естетичного виховання школярів. 	2	4, 5-11; 15, 30-74; 16, 6-8, 66-78; 17, 5-9.	http://www.nbuv.gov.ua http://www.ukrcenter.com http://lib.meta.ua http://www.lib.ua-ru.net музичні інструменти
9.	<p>Тема 9. Урок музики як провідна форма педагогічного процесу у сучасній загальноосвітній школі.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Урок музичного мистецтва – основна форма музичного виховання в школі. 2. Урок музичного мистецтва як навчальний предмет. 3. Характеристика основних видів музичної діяльності школярів на уроці музичного мистецтва та їх взаємозв'язок. 4. Типи та види уроку музичного мистецтва. 5. Сучасні вимоги до уроку музичного мистецтва. 6. Обладнання кабінету музичного мистецтва. 	2	4, 3-5; 6, 4-16; 14, 5-10; 15, 10-30; 16, 3-26.	Таблиця «Типи та види уроків музичного мистецтва». Зразки оформлення кабінету музичного мистецтва. ТЗН.

10.	<p>Тема 10. Позакласні форми музично-естетичного виховання школярів.</p> <p>1. Організація позакласної музичної роботи. 2. Шкільні хори.</p> <p>3. Дитячі фольклорні ансамблі.</p> <p>4. Шкільні оркестри.</p> <p>5. Вокально-інструментальні ансамблі.</p> <p>6. Дитячий музичний театр.</p>	2	6, 25-45; 14, 31-64; 16, 5-12, 66-78; 24, 9-17.	Зразки сценаріїв, вечорів, заходів до святкування національних дат, вшанування національних героїв.
11.	<p>Тема 11. Облік та оцінка музичного виховання.</p> <p>1. Проблема оцінювання музичного виховання. 2. Педагогічна оцінка на уроках музики. 3. Домашні завдання з музичного мистецтва.</p> <p>4. Оцінювання поточне й підсумкове.</p>	2	24, 79-84; 26, 62-71.	Шкала оцінювання знань та умінь учнів закладів загальної середньої освіти
12.	<p>Тема 12. Слухання музики у загальноосвітній школі.</p> <p>1. Активне сприймання музики – основа формування музичної культури учнів. 2. Сприймання музики, її сутність і специфічна особливість.</p> <p>3. Методологічні й теоретичні проблеми формування музичного сприймання школярів. 4. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів.</p>	2	20,3-14; 23, 56-79; 26, 90-106.	Зразки написання художньо-педагогічного аналізу музичного твору. ТЗН. Диски. Пристрої. Музичні інструменти.
13.	<p>Тема 13. Музична грамотність школярів у теоретичному аспекті.</p> <p>1. Роль та місце музичної грамоти у процесі музичного навчання та виховання школярів. 2. Зміст і завдання музичної грамоти на уроці музики.</p> <p>3. Використання у початковій школі методу ладової сольмізації.</p> <p>4. Навчання музичної грамотності у загальноосвітній школі.</p> <p>5. Методичні посібники з навчання музичної грамоти у загальноосвітній школі.</p>	2	5, 15-34; 14, 31-64; 16, 5-12, 66-78; 17, 9-18.	Методичні посібники. Таблиці: «Болгарська драбина», «Система відносної сольмізації». Музичні інструменти.

14.	<p>Тема 14. Вокально-хорове виховання учнів у загальноосвітній школі.</p> <p>1. Вокально-хорове виховання – засіб активного залучення школярів до музики.</p> <p>2. Методика навчання співу.</p> <p>3. Методика розучування музичного твору.</p> <p>4. Особливості співацького розвитку учнів 1-8 класів.</p> <p>5. Гігієна, співацький режим і охорона дитячого голосу</p>	2	14, 17-32; 18, 27-68; 19, 94-107.	Посібники, практикуми, репертуарні збірники. Музичні інструменти.
15.	<p>Тема 15. Музично-ритмічні ігри у молодших класах загальноосвітньої школи.</p> <p>1. Музично-ритмічні рухи у музичному розвитку школярів.</p> <p>2. Прийоми використання ігор на уроці музики.</p> <p>3. Музично-ритмічна діяльність у молодших класах.</p> <p>4. Прийоми формування музичних здібностей школярів у процесі музично-ритмічних ігор.</p>	2	5, 15-34; 14, 31-64; 16, 5-12, 66-78; 17, 9-18.	Таблиці «Ігри». Музичні інструменти. ТЗН.
16.	<p>Тема 16. Інструментальне музикування на уроці музики в загальноосвітній школі.</p> <p>1. Мета та завдання інструментальної діяльності.</p> <p>2. Характеристика дитячих музичних інструментів.</p> <p>3. Розвиток музичних здібностей школярів у процесі гри на дитячих музичних інструментах.</p> <p>4. Введення музичних дитячих інструментів на урок музики.</p>	2	4, 14-20; 6, 43-56; 8, 5-9; 13, 16-40; 15, 103-132; 17, 12-16.	Елементарні дитячі музичні інструменти. Репертуарні збірники. Музичні інструменти.
17.	<p>Тема 17. Особливості програм з музики для початкової школи.</p> <p>1. Навчальні програми – це системні документи, що визначають цілі та завдання кожного предмету, зміст.</p> <p>2. Основні види навчальної діяльності.</p> <p>3. Результати навчальної діяльності.</p> <p>4. Форми контролю та оцінювання результатів навчання.</p>	2	6, 182-204; 13, 69-108; 25, 54-90.	Програми з музики для загальноосвітніх шкіл. Музичні інструменти. Підручники, посібники.

18.	<p>Тема 18. Основи методики музичного навчання і виховання молодших школярів</p> <p>1. Вікова характеристика школярів з огляду готовності до музичного навчання і виховання. 2. Розвиток музичних здібностей дітей молодшого шкільного віку.</p> <p>3. Структура музикальності.</p> <p>4. Структура здібностей молодших школярів до музичної діяльності.</p> <p>5. Методика формування музичного сприймання.</p>	2	11,98-156, 18, 37-59; 19, 167-189.	Підручники, посібники, робочі зошити для учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти. Музичні інструменти
19.	<p>Тема 19. Методика музичного виховання учнів початкових класів</p> <p>1. Методика музичного виховання учнів 1-го класу.</p> <p>2. Методика музичного виховання учнів 2-го класу.</p> <p>3. Методика музичного виховання учнів 3-го класу.</p> <p>4. Методика музичного виховання учнів 4-го класу.</p>	2	18, 109-137; 22, 39-67.	Підручники, посібники, робочі зошити для учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти
20.	<p>Тема 20. Особливості програм з музики для основної школи.</p> <p>1. Вихідні положення програм з музики для загальноосвітньої школи.</p> <p>2. Програми та поурочні методичні розробки для загальноосвітніх шкіл. Музика: 1-4 класи (Авт. кол.: О. Ростовський, Р. Марченко, Л. Хлебнікова, З. Бервецький. – Київ : Перун. –1996.</p> <p>Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика: 5-8 класи. – Київ : Перун. –1996.</p> <p>3. Особливості програм з музики та їх концепції музичного виховання школярів.</p> <p>4. Програма з поглибленим вивченням музики.</p>	2	12, 1-128; 13, 1-102.	Програми та поурочні методичні розробки для загальноосвітніх шкіл. Музика: 1 - 4 класи (Авт. кол. : О. Ростовський, Р. Марченко, Л. Хлебнікова, З. Бервецький. – Київ : Перун, 1996. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика: 5-8 класи. – Київ : Перун. –1996.

21.	<p>Тема 21. Методика музичного виховання учнів 5-8 класів.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основи методики музично-освітньої роботи з учнями-підлітками. 2. Вікові особливості учнів 5-8 класів. 3. Особливості музичного сприймання та педагогічні проблеми його розвитку в учнів-підлітків. 4. Інформаційне забезпечення музичного сприймання. 5. Художньо-педагогічне спілкування як метод керування музичним сприйманням школярів. 	2	23, 59-86; 25, 90-108,	Навчальні та навчально-методичні посібники. ТЗН. Музичні інструменти.
22.	<p>Тема 22. Система музичного виховання школярів провідних педагогів-музикантів</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Б. Трічков «Столбца». 2. К. Орф (Німеччина), Кодай (Угорщина), З. Жовчак, Е. Жак-Далькроз. 3. Музичне виховання у Великій Британії, США. 	2	1, 76-99; 3, 68-89; 16, 98-136.	Методичні посібники. Таблиці «Болгарська драбина», «Система відносної сольмізації». Музичні інструменти.
23.	<p>Тема 23. Педагогічний досвід відомих вітчизняних музикантів-педагогів у галузі музичного виховання школярів</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Педагогічний досвід М. Леонтовича. 2. Значення педагогічної діяльності в налагодженні навчального процесу М. Лисенка. 3. Педагогічна спадщина К. Стеценка. 4. Педагогічні погляди та навчальна й виховна діяльність В. Шацької. 5. Внесок у розвиток методики музичного виховання Н. Гродзенської. 6. Музично-співоче виховання за системою Д. Огороднова. 	2	14, 32-74; 18, 94-128; 24, 205-236.	Навчальні та навчально-методичні посібники. ТЗН. Музичні інструменти.

6. Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені освітньо-професійною програмою та навчальним планом.

7. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Тема 1. Мета та завдання курсу «Методика музичного виховання» у системі підготовки вчителя музичного мистецтва	1
2.	Тема 2. Закономірності, принципи, педагогічні умови та методи музичного навчання та виховання	1
3.	Тема 3. Сучасні вимоги щодо професійної підготовки вчителя музичного мистецтва	1
4.	Тема 4. Планування роботи як творчість учителя музичного мистецтва	1
5.	Тема 5. Історія становлення методики музичного виховання за кордоном	1
6.	Тема 6. Музичне навчання в Україні з найдавніших часів до середини XIX ст.	1
7.	Тема 7. Становлення загальної музичної освіти у навчальних закладах України	1
8.	Тема 8. Педагогічний внесок українських композиторів у теорію та практику методики музичного виховання школярів	1
9.	Тема 9. Урок музики як провідна форма педагогічного процесу у сучасній загальноосвітній школі	2
10.	Тема 10. Позакласні форми музично-естетичного виховання школярів	2
11.	Тема 11. Облік та оцінка музичного виховання.	1
12.	Тема 12. Слухання музики у загальноосвітній школі	2
13.	Тема 13. Музична грамотність школярів у теоретичному аспекті	1
14.	Тема 14. Вокально-хорове виховання учнів у загальноосвітній школі	2
15.	Тема 15. Музично-ритмічні ігри в молодших класах загальноосвітньої школи.	1
16.	Тема 16. Інструментальне музикування на уроці музичного мистецтва в загальноосвітній школі	2
17.	Тема 17. Особливості програм з музичного мистецтва для початкової школи	2
18.	Тема 18. Основи методики музичного навчання і виховання молодших школярів	2
19.	Тема 19. Методика музичного виховання учнів початкових класів	2

20.	Тема 20. Особливості програм з музичного мистецтва для основної школи	2
21.	Тема 21. Методика музичного виховання учнів 5-8 класів	2
22.	Тема 22. Система музичного виховання школярів провідних педагогів-музикантів	2
23.	Тема 23. Педагогічний досвід відомих вітчизняних музикантів-педагогів у галузі музичного виховання школярів	2

8. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Тема 1. Сучасні вимоги щодо професійної підготовки вчителя музичного мистецтва	1
2.	Тема 2. Музичне навчання в Україні з найдавніших часів до середини XIX ст.	1
3.	Тема 3. Історія становлення методики музичного виховання за кордоном	1
4.	Тема 4. Становлення загальної музичної освіти у навчальних закладах України	1
5.	Тема 5. Позакласні форми музично-естетичного виховання школярів	1
6.	Тема 6. Слухання музики у загальноосвітній школі	2
7.	Тема 7. Музична грамотність школярів у теоретичному аспекті	2
8.	Тема 8. Вокально-хорове виховання учнів у загальноосвітній школі	2
9.	Тема 9. Музично-ритмічні ігри в молодших класах загальноосвітньої школи.	2
10.	Тема 10. Інструментальне музикування на уроці музичного мистецтва в загальноосвітній школі	1
11.	Тема 11. Основи методики музичного навчання і виховання молодших школярів	1
12.	Тема 12. Методика музичного виховання учнів початкових класів	2
13.	Тема 13. Система музичного виховання школярів провідних педагогів-музикантів	2
14.	Тема 14. Педагогічний досвід відомих вітчизняних музикантів-педагогів у галузі музичного виховання школярів	1

9. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форми контролю	Література
1.	Мета та завдання курсу «Методика музичного виховання» у системі підготовки вчителя музичного мистецтва	4	Опитування, виконання вправ	12, 16, 17.
2.	Закономірності, принципи, педагогічні умови та методи музичного навчання та виховання	4	Опитування, тестування	5, 16,30,32.
3.	Сучасні вимоги щодо професійної підготовки вчителя музичного мистецтва	4	Диспут	1, 2, 3, 24.
4.	Планування роботи як творчість учителя музичного мистецтва	2	Опитування, написання плану-конспекту уроку музики	6, 7, 12, 13.
5.	Історія становлення методики музичного виховання за кордоном	5	Круглий стіл	1, 2, 14, 17, 26.
6.	Музичне навчання в Україні з найдавніших часів до середини XIX ст.	5	Повідомлення	5, 8, 9, 18, 33.
7.	Становлення загальної музичної освіти у навчальних закладах України	5	Опитування	2, 4, 7, 14, 18.
8.	Педагогічний внесок українських композиторів у теорію та практику методики музичного виховання	4	Дискусія	2, 5, 8, 16, 27.
9.	Урок музичного мистецтва як провідна форма педагогічного процесу у сучасній загальноосвітній школі	8	План-конспект уроку музичного мистецтва	3, 6, 9, 11, 15, 19, 23, 27.
10.	Позакласні форми музично-естетичного виховання школярів	6	Підготовка сценарію	2, 4, 9, 24, 28, 29.
11.	Облік та оцінка музичного виховання	4	Опитування	4, 7, 8, 10, 16, 23.

12.	Слухання музики у загально-освітній школі	8	Презентація	4, 8, 9, 16, 18, 21, 26.
13.	Музична грамотність школярів у теоретичному аспекті	8	Опитування	2, 5, 8, 16, 25.
14.	Вокально-хорове виховання учнів у загальноосвітній школі	8	Організація вокально-хорової роботи	2, 4, 7, 14, 18, 24, 27.
15.	Музично-ритмічні ігри в молодших класах загальноосвітньої школи.	8	Підготовка та втілення музично-дидактичних ігор	1, 2, 14, 17, 26, 29.
16.	Інструментальне музикування на уроці музичного мистецтва в загальноосвітній школі	8	Робота над партитурою	6, 9, 11, 15, 19, 23, 26.
17.	Особливості програм з музичного мистецтва для початкової школи	6	Опитування	3, 5, 8, 11, 15, 19, 25, 30.
18.	Основи методики музичного навчання і виховання молодших школярів	6	Дискусія	4, 5, 7, 12, 14, 18.
19.	Методика музичного виховання учнів початкових класів	8	Круглий стіл	3, 6, 7, 8, 12, 16, 22.
20.	Особливості програм з музичного мистецтва для основної школи.	8	Диспут	4, 7, 11, 15, 19, 29.
21.	Методика музичного виховання учнів 5-8 класів	6	Опитування	1, 5, 9, 10, 20, 26.
22.	Система музичного виховання школярів провідних педагогів-музикантів	6	Підготовка проектів	3, 6, 9, 16, 19, 28.
23.	Педагогічний досвід відомих вітчизняних музикантів-педагогів у галузі музичного виховання школярів	8	Повідомлення	4, 7, 9, 11, 18, 24, 27.

10. Індивідуальні завдання

Мета індивідуальних навчально-дослідних завдань систематизувати, поглибити і закріпити знання здобувачів вищої освіти з методики музичного виховання з їх практичним застосуванням.

Тематика індивідуальних навчально-дослідних завдань

1. Використання релятивної та абсолютної систем у формуванні музично-слухових здібностей учнів.
2. Вокальна, інструментальна і танцювальна імпровізація.
3. Розвиток творчої активності учнів у поліхудожній діяльності.
4. В. Верховинець про музично-естетичне виховання дітей за допомогою гри.
5. Роль П. Козицького та Л. Ревуцького в історії музичної педагогіки як авторів дитячого пісенного репертуару.
6. Формування навичок співу без супроводу та двоголосого співу.
7. Мелодична та ритмічна імпровізація на музичних інструментах (металофон, тріскачка, бубон, барабан, трикутник тощо).
8. Активізація діяльності школярів, створення на заняттях проблемних ситуацій.
9. Фольклорні вокально-інструментальні ансамблі. Види народних ансамблів. 10. Народні інструменти пісень-ігор, пісень-байок, музичних казок.
11. Музичний лекторій у школі. Види лекцій: епізодичні та циклові. Тематична специфіка лекцій-концертів.
12. Танцювальний гурток. Танцювальні ігри та методика їх розучування з школярами.
13. Музичний дискусійний клуб.
14. Розвиток самостійності творчого мислення, поглиблення асоціацій уявлень учнів у процесі музичного сприймання.
15. Проаналізувати стан і перспективи музичного виховання дошкільників в Україні.
16. Добрати музичний репертуар з класичних творів для дітей першого класу.
17. Добрати музичний репертуар з класичних творів для дітей другого класу.
18. Добрати музичний репертуар з класичних творів для дітей третього класу та інших класів школи.
19. Підготувати вступну бесіду для дітей перед прослуховуванням музичного твору (пісні, музично-дидактичної гри, танцю).
20. Зробити цілісний аналіз музичного твору для учнів початкової школи.
21. Розробити бесіду на конкретний музичний твір.
22. Підготувати методичну розробку музичного заняття для учнів заданого класу.
23. Добрати прийоми навчання школярів нової пісні (музичній грі, танцю на конкретному матеріалі).

24. Скласти план-конспект одного з видів музичних занять на конкретному музичному матеріалі для будь-якої класу.
25. Розробити сценарій музичного заняття з розучування пісні, музичної гри, танцю (на вибір).
26. Добрати музичні твори для перевірки рівня розвитку музичних здібностей школярів і запропонувати засоби виконання нею індивідуальних завдань.
27. Скласти план і схему спостереження за музичною діяльністю школярів, яка винила за їх ініціативою.
28. Розробити приклади навчальних завдань на заняттях, що вимагають від школярів самостійної діяльності.
29. Скласти план створення матеріальної бази, обладнання, посібників, що сприятимуть становленню самостійної музичної діяльності школярів.
30. Розробити план одного з видів розвантаження молодших школярів (за вибором).
31. Скласти план музично-літературного концерту для визначеного класу (за участю дітей і дорослих).
32. Скласти план фізкультурного заняття з переліком компонентів, які потребують музичного супроводу.
33. Підготувати розспівки для учнів початкової та основної школи.
34. Розробити план систематичної підготовки школярів до свят за календарним планом (приблизний розподіл музичного матеріалу в сценарії).
35. Скласти список обладнання музичного кабінету в школі.
36. Проаналізувати запропоновану літературу з методики роботи учителя музичного мистецтва.
37. Підібрати вірші для пісенних імпровізацій дітьми 1 класу, різні за характером.
38. Скласти план уроку-подорожі (уроку-прогулянки, уроку-спектаклю і т. ін.).
39. Скласти конспект уроку для учнів 1 класу (за перспективним планом).
40. Скласти сценарій музично-дидактичної гри для дітей молодшого шкільного віку.

Види індивідуальних навчально-дослідних завдань, які використовуються з навчальної дисципліни «Методика музичного виховання»:

- Реферати;
- Домашні контрольні роботи;
- Презентації;

- Проекти;
- Плани-конспекти.

11. Методи навчання

Основними методами навчання в навчальному курсі є теоретичні: аналіз психологічної, педагогічної та мистецтвознавчої літератури, що застосовувалася для визначення теоретичних основ, методів роботи зі школярами;

- емпіричні: спостереження, бесіда, анкетування, опитування;
- статистичні: кількісний та якісний аналіз методів і математичне опрацювання даних;
- експериментальні (самостійне розв'язання творчих завдань) у процесі яких студенти засвоюють теоретичний матеріал і набувають практичних умінь професійного спрямування.

12. Методи контролю

Методами контролю є поточне усне опитування, оцінка за творче завдання, виконання контрольної роботи, виконання курсової роботи, підготовка рефератів, підготовка та висвітлення доповідей студентами, написання планів-конспектів уроків, підготовка фрагментів уроків, написання модульних контрольних робіт.

13. Програма заліку з навчальної дисципліни

1. Вокально-хорова робота з учнями 30Ш.
2. Методична система музичного виховання школярів Золтана Кодея.
3. Методика роботи над засвоєнням навичок двоголосся з школярами.
4. Зміст та завдання роботи з учнями 6 класу.
5. Методична система музичного виховання школярів Еміля Жака-Далькроза.
6. Методична система музичного виховання школярів Карла Орфа.
7. Зміст та завдання роботи з учнями 3 класу 30Ш.
8. Система музичного виховання школярів Д. Кабалевського.
9. Методика проведення слухання музики в 30Ш.
10. «Практичний курс навчання співу» М. Леонтовича.
11. Планування та організація позакласної роботи, форми обліку музично-виховної роботи в школі.
12. Типи уроків музики.
13. Вимоги до особистості вчителя музичного мистецтва 30Ш.

14. Методика вивчення шкільного пісенного репертуару в основній школі.
15. Методика вивчення музичної грамоти з учнями початкової школи.
16. Програми з музичного мистецтва для загальноосвітніх шкіл України.
17. Методика проведення уроків музичного мистецтва у початкових класах.
18. Використання відносної системи сольмізації у музичному вихованні школярів.
19. Методика проведення уроків музичного мистецтва в основній школі.
20. Використання системи Болгарської столбці Б. Трічкова у музичному вихованні школярів.
21. Методика вивчення музичної грамоти в основній школі.
22. Музичне виховання школярів за кордоном.
23. Музично-педагогічні ідеї українських діячів у музичному вихованні школярів.
24. Зміст та завдання роботи з учнями початкової школи.
25. Оцінювання знань, умінь і навичок на уроках музичного мистецтва.
26. Зміст та завдання роботи з учнями основної школи.
27. Аналіз педагогічного досвіду з музичного виховання (огляд методичної літератури).
28. Вимоги до оформлення кабінету музичного мистецтва в школі.
29. Навчальні та виховні завдання у вивченні шкільного пісенного репертуару.
30. Урок музичного мистецтва як урок мистецтва – сучасні вимоги.
31. Розвиток ладового відчуття, чуття ритму та форми у школярів на уроках музичного мистецтва.

Програма семестрового екзамену

1. Музична освіта в Україні X – XIII ст.
2. Українські композитори та музичні діячі: М. Леонтович, К. Стеценко, В. Верховинець та їх внесок у музичне виховання школярів.
3. Д. Кабалевський як реформатор музичної педагогіки XX століття.
4. Н. Ветлугіна, В. Сухомлинський, Б. Теплов про розвиток творчої особистості.
5. Професійні та особистісні вимоги до вчителя музичного мистецтва.
6. Види музичної діяльності на уроці музичного мистецтва.
7. Хоровий спів – як основа практичного музичного досвіду учня.
8. Інструментальне музикування та методика його використання.

9. Вокально-хорові навички та методи роботи над ними в початковій школі.
10. Розспівування та його методика.
11. Методика роботи над якістю інтонування.
12. Інсценування та театралізація в початковій школі на уроках музичного мистецтва.
13. Музично-слухова увага як основа набуття музично-теоретичних знань та умінь.
14. Методика художнього аналізу музичних творів школярами.
15. Мелодична та ритмічна імпровізація.
16. Критерії оцінювання знань з музики.
17. Аналіз програм з музичного мистецтва для початкової школи та основної школи.
18. Урок – основна форма організації навчальної діяльності.
19. Структура уроку музичного мистецтва.
20. Типологія і структура уроку музичного мистецтва за дидактичною метою.
21. Типологія уроку відповідно тематичної будови.
22. Вимоги до сучасного уроку музичного мистецтва.
23. Взаємозв'язок з іншими навчальними дисциплінами як основа формування загальної культури.
24. Методи музичного навчання та їх класифікація.
25. Стилi спілкування з музичного мистецтва.
26. Аналіз уроку музичного мистецтва.
27. Мета уроку музичного мистецтва – основний компонент навчання, виховання, розвитку та набуття компетентностями учнями.
28. Творча співпраця учня і вчителя.
29. Нестандартне навчання на уроці музичного мистецтва.
30. Інтегрований підхід до навчання на уроці музичного мистецтва.
31. Методичний аналіз уроку музичного мистецтва.
32. Музичне виховання і розвиток дітей дошкільного віку в контексті сучасних концепцій дитинства.
33. Календарний план роботи.
34. Музична мова і її специфіка (музична фонетика, нотна графіка, музична морфологія, музичні форми).
35. Розвиток музичних здібностей у дітей дошкільного віку.
36. Дитячий музичний фольклор на уроках музичного мистецтва.
37. Хоровий спів – основний вид музично-виконавської діяльності школярів.
38. Методика розучування пісні.
39. Основи гігієни, співацького режиму і охорони дитячого голосу.

40. Види музичних занять.
41. Варіанти планувань музичних занять.
42. Новітні технології навчання на музичних заняттях у загальноосвітніх закладах.
43. Художньо-творча діяльність школярів у процесі музичного сприймання.
44. Основні етапи ознайомлення школярів з музичним твором.
45. Музичний репертуар для учнів початкової та основної школи.
46. Вимоги до шкільного пісенного репертуару.
47. Педагогічний потенціал дитячої виконавської діяльності.
48. Відбір музичного репертуару, що стимулює творчість школярів.
49. Види творчих завдань.
50. Музично-дидактичні ігри.
51. Музично-ритмічні ігри.
52. Гра на дитячих музичних інструментах.
53. Загальна та духовна культура педагога. Загальні, інтегральні та професійно-педагогічні компетентності.
54. Музично-художня діяльність як засіб взаємодії людини з музикою.
55. Ідеї Нової української школи у царині музичного виховання школярів.

14. Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок студентів з навчальної дисципліни.

Розподіл балів, які отримують студенти¹

5-й семестр

Поточний контроль	Самостійна робота	Модульна контрольна робота	Сума
40 балів	10 балів	50 балів	100 балів

6-й семестр

Поточний контроль	Самостійна робота	Модульна контрольна робота	Екзамен	Сума
20 балів	10 балів	30 балів	40 балів	100 балів

Поточний контроль (60 балів (40+20))

Максимальний бал оцінки поточної успішності студентів на навчальних заняттях рівний 12.

¹ Див.: Тимчасове положення про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (зі змінами та доповненнями).

**Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів
на навчальних заняттях**

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, мовних фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні».
	2	Студент не достатньо усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні»; може самостійно знайти в підручнику відповідь.
	3	Студент намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі закономірності; робить спроби виконання вправ і завдань репродуктивного характеру; за допомогою викладача виконує прості вправи за готовим алгоритмом.
Середній (репродуктивний)	4	Студент володіє початковими знаннями, здатний виконати вправи і завдання за зразком; орієнтується в термінах, поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
	5	Студент розуміє суть навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; виконує прості вправи і завдання за алгоритмом, але окремі висновки є нелогічними та непослідовними.
	6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати мовні явища, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час виконання вправ і завдань за алгоритмом, послуговуватися додатковими джерелами.

Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими поняттями, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; складати таблиці, схеми.
	8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і обґрунтувати його положення.
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить лінгвістичні поняття, категорії; формулює правила; може самостійно опрацювати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий (творчо-професійний)	10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначити особливості мовних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні здобутки лінгвістичної науки; самостійно визначає мету власної діяльності; виконує творчі завдання; може приймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні мовні явища, процеси.
	11	Студент володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні мовні явища, процеси.
	12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності в навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні ситуації та завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й схильності; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.

Якщо студент не відпрацював пропущені навчальні заняття, не виправив оцінки 0,1,2,3, отримані на навчальних заняттях, не виконав модульної контрольної роботи (МКР), завдання самостійної та індивідуальної роботи менше ніж на 60% від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт, він вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю.

Пропущені заняття студент має обов'язково відпрацювати. За відпрацьовані лекційні заняття оцінки не ставляться, за практичні, семінарські, лабораторні, індивідуальні заняття нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого рівня (10, 11, 12).

Студенту, який не виконав поточних домашніх завдань, не підготувався до навчальних занять, в журнал обліку роботи академічної групи ставиться 0 балів.

Студент, знання, уміння і навички якого на навчальних заняттях за 12-бальною шкалою оцінено від 1 до 3 балів, вважається таким, що недостатньо підготувався до цих занять і має академічну заборгованість за результатами поточного контролю. Поточну заборгованість, пов'язану з не підготовленістю або недостатньою підготовленістю до навчальних занять, студент повинен ліквідувати. За ліквідацію поточної заборгованості нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого рівня (10, 11, 12).

Самостійна робота (20 балів (10 + 10))

Контроль за самостійною роботою здійснює лектор на консультаціях. Студенти для виконання завдань самостійної роботи, зазвичай, заводять окремий зошит.

Модульні контрольні роботи (80 балів (50+30))

МКР передбачає здійснення повної перевірки знань студентів з навчальної дисципліни «Методика музичного виховання».

Мета їх написання – виявити рівень теоретичних знань та практичних умінь, навичок та компетентностей студентів з навчальної дисципліни «Методика музичного виховання».

Модульні контрольні роботи виконуються у письмовій формі. До їх написання допускаються всі студенти. Позитивну оцінку за МКР не рекомендується покращувати. Невиконання МКР оцінюється 0 балів.

Студенти, які за результатами виконання МКР отримали рейтинговий бал менший 60 % від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися для її виконання або не виконали її завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою.

Семестровий екзамен

Якщо студент не відпрацював пропущені навчальні заняття, не виправив оцінки 0,1,2,3, отримані на навчальних заняттях; не виконав або виконав МКР, завдання самостійної та індивідуальної роботи менше ніж на 60% від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт, він вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю.

Студенти, які не мають академічної заборгованості за результатами поточного контролю, допускаються до здачі екзамену з навчальної дисципліни і отримують оцінки за результатами суми поточного контролю МКР та самостійної роботи і екзамену (40 балів) з кредитного модуля (навчальної дисципліни).

Студенти, які мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, отримують за результатами підсумкового контролю у формі заліку оцінку F за шкалою ЄКТС та «не зараховано»/«незадовільно» за національною шкалою.

Студенти, які мають академічну заборгованість за результатами підсумкового контролю у формі екзамену, зобов'язані ліквідувати її в терміни, визначені графіком ліквідації академічної заборгованості.

До індивідуального навчального плану студента результати підсумкового контролю у формі екзамену заносяться за умови, якщо студент не має академічної заборгованості за результатами поточного контролю та його рейтингова оцінка є більшою або рівною 60 балів.

Рейтингова оцінка з кредитного модуля

Рейтингова оцінка з кредитного модуля – сумарна підсумкова оцінка за багатобальною шкалою рівня засвоєння студентом певного кредитного модуля (навчальної дисципліни) упродовж його вивчення.

Рейтингова оцінка з кредитного модуля	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100 і більше	A (відмінно)	відмінно
82-89	B (дуже добре)	добре
75-81	C (добре)	
67-74	D (задовільно)	
60-66	E (достатньо)	задовільно
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)	незадовільно
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)	

Рейтингова оцінка у балах знань, умінь, навичок та компетентностей студента на навчальних заняттях з навчального (змістового) модуля обчислюється після проведення цих занять та ліквідації студентом поточної заборгованості, пов'язаної з пропусками занять, не-підготовленістю або недостатньою підготовленістю до них.

13. Методичне забезпечення

1. Конспект лекцій.
2. Плани практичних занять.
3. Плани лабораторних занять.
4. Навчальні посібники.
5. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів.
6. Методичні рекомендації до практичних занять студентів.
7. Методичні рекомендації до лабораторних занять студентів.
8. Взірці кваліфікаційних робіт студентів.
9. Глосарій термінів з дисципліни «Методика музичного виховання».
10. Завдання модульних контрольних робіт.
11. Комплексні контрольні роботи.

14. Рекомендована література

Базова

1. Воевідко Л. М. Самостійна робота студентів з методики музичного виховання: методичні рекомендації / Л. М. Воевідко. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я. І., 2013. – 88 с.
2. Воевідко Л. М. Активізація процесу вивчення шкільного пісенного репертуару студентами у вищій школі / Л.М. Воевідко. Інноваційні підходи у фаховій підготовці вчителя мистецьких дисциплін: монографія. – Кам'янець- Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2015. – С. 106–127. (у співавторстві).
3. Воевідко Л. М. Навчальний посібник: Українські музично-виконавські традиції / Л. М. Воевідко // Рекомендовано Міністерством освіти і науки України: навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я. І., 2013.– 148 с.
4. Воевідко Л. М. Професійна підготовка здобувачів вищої освіти з методики музичного виховання / Л. М. Воевідко. Фахова підготовка вчителя музичного мистецтва: теорія і практика формування вокально-хорових навичок : монографія. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2017. – С. 6–26. (у співавторстві).

5. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини / Н. О. Ветлугіна. – Київ : Муз. Україна, 1978. – 256 с.
6. Гадалова І. М. Методика викладання музики в початкових класах: навч. пос. / І. М. Гадалова. – Київ : ІСДО, 1994. – 272 с.
7. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти: Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання / С.С. Горбенко. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2007. – 348 с.
8. Горбенко С. С. Навчально-наукова діяльність студентів з методики музичного виховання: Навчально-методичний посібник / С.С. Горбенко. – Київ : Освіта України, 2010. – 180 с.
9. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: метод. посібник. / О. О. Гумінська. – Тернопіль : навчальна книга – Богдан, 2003. – 104 с.
10. Дмитриєва Л. Г. Методика музикального виховання в школі: уч. пос. / Л. Дмитриєва, Н. Черноиваненко – Москва: Academ A, 1998. – 207 с.
11. Доронюк В. Д. Диригент шкільного хору : навчальний посібник / В. Д. Доронюк, Л. І. Серганюк, Ю. М. Серганюк. – Івано-Франківськ : Видавництво «Плай» ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. – 490 с.
12. Кабалевський Д. Як розповідати дітям про музику? / Д. Кабалевський. – Київ : Муз.Україна, 1981. – 320 с.
13. Кабалевський Д. Про трьох китів та про інші цікаві речі / Д. Кабалевський. – Київ : Веселка, 1980. – 167 с.
14. Кушка Я. С. Методика навчання співу: посіб. з основ вок. майстерності / Я. С. Кушка ; голов. ред. Б. Будний. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2010. – 283 с.
15. Леонтович М. Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / М. Д. Леонтович. – Київ : Муз.Україна, 1989. – 136 с.
16. Масол Л. М. Загальна Мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л. М. Масол. – Київ : Промінь, 2006. – 432 с.
17. Огороднов Д. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе / Д. Огороднов. – Київ : Музична Україна, 1981. – 165 с.
18. Печерська Е.П. Уроки музики у початкових класах : Навчальний посібник. / Е. П. Печерська. – Київ : Либідь, 2001. – 272 с.
19. Програми та поурочні методичні розробки для загальноосвітніх шкіл. Музика: 1 - 4 класи / авт. кол.: О. Ростовський, Р. Марченко, Л. Хлебнікова, З. Бервецький. – Київ : Перун, 1996. – 128 с.

20. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика: 5 - 8 класи / авт. кол. : О. Ростовський, Р. Марченко, Л. Хлебникова, З. Бервецький. – Київ : Перун, 1996. – 102 с.
21. Раввінов О. Г. Методика хорового співу в школі / О. Г. Раввінов. – Київ : Муз. Україна, 1971. – 124 с.
22. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. пос. / О. Я. Ростовський. – Київ : ІЗМН, 1997. – 248 с.
23. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі : навч.-метод. пос. 2-е вид. доп. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : навчальна книга. – Богдан, 2000. – 216 с.
24. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: навч.-метод. пос. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Богдан, 2001. – 272 с.
25. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі: Навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 216 с.
26. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник./ О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
27. Турчин Т. Застосування осучаснених форм музичного навчання молодших школярів як передумова їх творчого розвитку / Т. Турчин // Київ. – Рідна школа. – 2011. – № 7. – С. 64-68.
28. Элементарное музыкальное воспитание по системе К. Орфа / ред.-сост. П. Баренбойм. – Москва : сов.композитор, 1978. – 367 с.
29. Хлебникова Л. Особливості навчання музичного мистецтва за новими програмами у 1 класі (І семестр) / Л. Хлебникова // Київ. – Початкова школа. – 2012. – № 10. – С. 37-40.
30. Черкасов В. Ф. Вокально-хорова робота на уроках музичного мистецтва як засіб формування естетичної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Наукові записки. Випуск 103. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. С. 14-22.
31. Шевченко І. Розвиток вокально-хорових умінь дітей молодшого шкільного віку / І. Шевченко // Позашкільля. Шкільний світ. Київ. – 2012. – № 5. – С. 21-32.
32. Щетиніна Л. Ви побачите життя у нових тонах і фарбах : духовно-моральний розвиток учнів у процесі хорового співу / Л. Щетиніна // Шкільний світ. Київ. – 2012. – № 11. – С. 1-5.

33. Яскулко М. К. Уроки музичного мистецтва: творчий розвиток учнів // Мистецтво в школі. Київ. – 2010. – № 11. – С. 14-15.

Додаткова

1. Вивчення творчості М. Леонтовича у школі //Музика в школі. Вип. 2. – Київ, 1974. – 131 с.
2. Вивчення творчості К. Стеценка в школі. // Музика в школі. Вип. 2. – Київ, 1984. – 113 с.
3. Внесок українських композиторів у теорію і практику музично-естетичного виховання школярів. // Музика в школі. Вип. 8. – Київ, 1982. – 123 с.
4. Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / В. В. Медушевский. – Москва : Музыка, 1976. – 254 с.
5. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. – Москва : Музыка, 1972. – 384 с.
6. Падалка Г. Учитель, музика, діти / Г. Падалка. – Київ : Муз. Україна, 1982. – 144 с.
7. Ростовський О. Я. Взаємозв'язок різних видів мистецтва на уроках музики: метод. реком. / О. Я. Ростовський. – Київ : Освіта, 1991. – 48 с.
8. Стулова Г. П. Хоровой класс: Теория и практика вокальной работы в детском хоре: уч.пос. / Г. П. Стулова. – Москва : Просвещение, 1988. – 328 с.
9. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей // Избранные труды: В 2-х т. Т.1. – Москва : Педагогика, 1985. – 222 с.
10. Халабузарь П., Попов В., Добровольская Н. Методика музыкального воспитания: уч. пос. / П. Халабузарь, В. Попов, Н. Добровольская. – Москва : музыка, 1989. – 175 с.
11. Хлебникова Л. О. Виховання музикою // Навчання і виховання шестирічних першокласників: / зб. ст. /упор. К. Прищепа. – Київ : рад.школа, 1990. – С. 155-168.
12. Холопова В. Н. Музыкальный ритм / В. Н. Холопова. – Москва : Музыка, 1980. – 80 с.
13. Холопова В. Н. Методика: научно-методический очерк / В. Н. Холопова. – Москва : Музыка, 1984. – 88 с.
14. Художня освіта і проблеми виховання молоді: / зб. наук. ст. – Київ : ІЗМН, 1997. – 164 с.

15. Целмс Е. Художественное переживание и его роль в процессе восприятия произведений искусства // Эстетические очерки. – Вып. 5. – Москва : Музыка, 1979. – С. 175-194.
16. Шацкая В. Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества / В. Н. Шацкая. – Москва : Педагогика, 1975. – 197 с.
17. Шингаров Г. С. Эмоции и чувства как формы отражения действительности / Г. С. Шингаров. – Москва : Наука, 1971. – 223 с.
18. Шип С. Детское музыкальное творчество в динамике становления личности // Проблемы музыкальной культуры: / зб. ст. вип. 1. – Київ : Муз. Україна, 1987. – С. 101-119.

15. Інформаційні ресурси

1. Комплексу навчально-методичного забезпечення дисципліни в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка «Методика музичного виховання»
2. Корисні ресурси Інтернету:

http://www.nbuv.gov.ua	Бібліотека ім. В. І. Вернадського
http://www.ukrcenter.com	Український центр
http://lib.meta.ua	Бібліотека
http://www.lib.ua-ru.net	Студентська електронна бібліотека
library.iapm.edu.ua/metod/2328.pdf	Бібліотека МАУП

3. ВИКЛАД | ЛЕКЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ

Методика викладання музичного мистецтва в учнів початкових класів

План

1. Музичне сприймання і методи його розвитку в молодших школярів.
2. Хоровий спів як основний вид музично-виконавської діяльності дітей.
3. Дитяча музична творчість.
4. Музично-ритмічні рухи.
5. Гра на дитячих музичних інструментах.
6. Методичні рекомендації до складання уроку.

Література

1. Грицюк Н., Зінкевич О., Майбурова К., Щурова Н. Слухання музики в 1 – 3-х класах: Методичний посібник. – Київ : Муз. Україна. 1980. – 32 с.
2. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / З педагогічної спадщини композитора. Упор. Л. О. Іванова. – Київ : Муз. Україна. 1989. – 136 с.
3. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика: 1 – 4 класи / Авт. кол.: О. Ростовський, Р. Марченко, Л. Хлебникова, З. Бервецький. – Київ : Перун, 1996. – 128 с.
4. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі.: Навч. – метод. Посібник. – 2-е вид. доп. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2000. – 216 с.

Зміст лекції

Вікові особливості сприймання музики молодшими школярами визначаються передусім обмеженістю життєвого і музичного досвіду дітей, специфікою мислення: невмінням узагальнювати, переважанням цілісного сприймання. Зокрема, першокласникам властивий сенсомоторний характер музичного сприймання. Вони віддають перевагу музиці веселій, моторній, особливо реагують на масивність і динаміку звучання, темп і регістр, темброву палітру музики, запи-

тальний, стверджувальний і розповідний характер музичного висловлювання, ніжність і різкість, м'якість і жорсткість, дзвінкість і ліричну наповненість звучання. Виходячи з цих особливостей, діти розпізнають зміст музики. Специфічна музична виразність – мелодизм, ритмічна організація, емоційна узагальненість інтонаційного розвитку – на перших порах не виділяється більшістю учнів.

Сприймання музики молодшими школярами тісно пов'язане з руховими переживаннями (ритмічні рухи, спів). Тому їм ближча ритмізована і мальовнича музика, яка відповідає їхньому досвіду й потребі в активних виявах. Дітям властиві інтерес до почуттєво забарвлених музично-слухових вражень, прагнення до новизни, до вияву в звучанні музики життєвих зв'язків. Уже шестилітні учні здатні визначати не лише загальний характер музики та її настрій, а й схоплювати характерні ознаки певного жанру, наприклад, коліскової пісні, танцю, маршу, передавати їх у пластиці своїх рухів, жестах, міміці.

У молодших школярів яскраво виявляється емоційність сприймання. Однак емоційний відгук дітей цього віку має свої особливості: реагуючи на музику безпосередньо й активно, вони не усвідомлюють емоційні стани, які нею викликаються. Тому діти не говорять, наприклад, про свої внутрішні переживання («мені було сумно»), а оцінюють загальний характер музики («була сумна музика»).

Що розуміється під емоційністю музичного сприймання? Слід враховувати, що розмежувати емоційне від інтелектуального можна лише умовно: в музиці, як і будь-якому іншому мистецтві, емоційне начало переливається в думку, а думка, не потребуючи понятійної визначеності, так само невловимо переходить у почуття. Підхід до емоційного сприймання, як сприймання лише поверхневого, зовнішньо-чуттєвого, неправильний.

Школярі довірливо ставляться до музичного твору, приймаючи його зміст за реальність. Проведемо аналогію з поведінкою дітей під час спектаклю. У Залі для глядачів дитячого театру можна почути, як вони сприймають дію п'єси: «Озирнись!» – кричать діти Червоній Шапочці, яка не «помічає» Вовка; «Іди геть!» – проганяють вони сірого розбійника. Діти поводяться так, ніби художній текст не замкнений у собі і в дію можна втрутитися. Ця безпосередність сприймання, коли художній твір зливається з навколишнім середовищем і стає його реальним чинником, дає підставу виділяти сприймання мистецтва дітьми в окремий вид.

Музичний твір школярі сприймають цілісно, як єдиний музичний образ, не відділяють власне музичні враження від вражень су-

путніх, не виокремлюють певні засоби виразності і не вміють визначати їх роль у створенні музичного образу. Складнішу музику вони сприймають вибірково, вловлюючи в ній лише те, що їм ближче і доступніше, хоча й не завжди головне у творі.

Досвід показує, що зорова сторона домінує не тільки в музично-побутових враженнях дітей, а й у спеціально організованих навчальних ситуаціях музичного сприймання. Вони шукають у звучанні, а іноді поряд з ним «зоровий образ», реальний рух, подію, інтерпретуючи музику як частину більш звичної для них наочно-образної картини життя. Частина учнів не може відділити думки, які виникають під час слухання музики, від власне змісту музики. Саме тому їхні відповіді можуть бути такими несподіваними.

Наведемо приклад. Прослуховується пісня «Бабак» Л. Бетховена. Вчителька запитує, який настрій викликає пісня. Одна з першокласниць говорить: «Веселий!» – Чому? – «А мама мені купила собачку!». Отже, відштовхнувшись від змісту пісні, думки дівчинки перенеслися до радісних спогадів про свого друга і тим внесли нове забарвлення у сприймання музики.

У 3-4-х класах емоційність сприймання поступово доповнюється прагненням учнів зрозуміти, що виражає музика, у чому її зміст. Школярі можуть досить повно визначити емоційний зміст музики, дати їй образне пояснення, а завдяки властивій спостережливості – почути окремі деталі музичної мови, відтінки виконання.

На розвиток музичного сприймання значний вплив має мовний досвід. З раннього віку в дітей поступово формуються павички перенесення інтонаційного і синтаксичного досвіду мови на слухання музики і спів. Цьому сприяє те, що спів, як найдоступніша для дітей форма активного засвоєння музики, тісно пов'язаний з мовою, голосом. Діти часто відчують труднощі при добиранні потрібних слів для висловлення своїх вражень від музики. Їхні висловлювання нерідко зводяться лише до кількох визначень, що пояснюються недостатньо розвинутою слуховою спостережливістю і збідненим лексичним запасом.

Необхідність знайти відповідні слова спонукає учнів не тільки уважно слухати, але й усвідомлювати зміст музики. Чим багатший музичний досвід ч лексичний запас школярів, тим змістовніші їхні визначення, тим більше можливостей для пізнання музики. Щоб спонукати дітей до активнішого усвідомлення музики і пошуку необхідних слів, радимо використати такий прийом: виготовити таблицю зі словами, якими найчастіше користуються учні й перекрес-

лити їх контрастною лінією. Це означає, що школярі повинні у своїх відповідях обходитися без них. Цей прийом значно активізує лексичну діяльність дітей.

У класі доцільно мати таблиці з емоційними характеристиками музики як у цілому, так і окремих її компонентів. Вони стимулюватимуть школярів, які недостатньо володіють лексичним багатством мови, до глибшого усвідомлення своїх музичних вражень і переживань.

Збагаченню лексики учнів сприятиме образна, виразна мова вчителя із застосуванням влучних епітетів і зворотів. Доцільно використовувати такі слова, які розширюватимуть естетичні уявлення учнів, розкриватимуть глибинний зміст музики. З. Кодай наголошував, що музичному переживанню не можна навчити безпосередньо на уроці, що воно в основному виховується життям, спілкуванням з художніми творами. Адже ще нікому не вдавалося виховати любов до музики примусом, нав'язуванням власної точки зору, якимись словесними сентенціями. Не можна змусити учня відчувати те, чого він з певних причин не схильний відчувати. Дійовими є лише обхідні шляхи, які наводять дітей до глибокого сприймання музики.

Метод наведення, суть якого полягає у такому доборі музичних творів і бесід, що дають змогу «непомітно для слухачів ввести їх у середовище дії чинників, на які бажано звернути увагу», Б. Асаф'єв вважав основним у вихованні школярів слухових асоціацій та усвідомленого ставлення до музики. Він закликав до обережності у доборі як музичних творів, так і навідних на сприймання музики впливів. «У тому-то й завдання виховання слухових навичок, – писав учений, – щоб, не переносючи одразу в абсолютно чуже середовище і поступаючись де в чому набутими звичками, вміло спрямовувати роботу до розумної мети».

Підготовці учнів до сприймання музики сприяє вступне слово вчителя. Воно має бути лаконічним, емоційним, образним. Затяжне, навіть цікаве вступне слово знижує напруженість уваги при слуханні музики. Щоб не гальмувати активності дітей, не заважати самостійності у спостереженні за музичним процесом, воно не повинне містити те, що учні вже знають або можуть помітити самі.

У розповідях про музику необхідно дотримуватись міри у поданні яскравих фактів, прикладів. Музичний твір слухається, як правило, на кількох уроках, тому треба гак розподілити наявний матеріал, щоб кожного разу можна було повідомити учням щось цікаве, пізнавальне,

Розповідь вчителя повинна бути багатогранною. В одному випадку – це розмова про сам твір, про його зміст, у другому – про істо-

рію його створення або про композитора чи виконавця. Слід особливо потурбуватися про те, щоб у дітей не виникли спрощені уявлення про музику як про мистецтво, завданням якого є лише описувати й ілюструвати.

Хоровий спів як основний вид музично-виконавської діяльності дітей молодшого шкільного віку, він є найулюбленішим видом музичної діяльності. Його значення різноманітне: сприяє розвиткові не лише музичних здібностей і голосу дитини, а й мислення, мовлення, розширенню словникового запасу. Хоровий спів, викликаючи в молодших школярів яскраві емоції, впливає на естетичні і моральні почуття.

Значну роль у навчанні співу відіграють правильно сформовані співацькі навички. Як відомо, навички – це закріплені, автоматизовані прийоми і способи роботи, що є складовими моментами в складній свідомій діяльності. Співацькі навички забезпечуються через відповідність реального звучання і внутрішніх музично-слухових уявлень учнів. Внутрішні музично-слухові уявлення учнів пов'язані з руховими і створюють настроєність у рухах, готовність до певних дій, що відповідають художньому завданню.

Вокальними навичками є співацька установка, дихання, звукоутворення і звуковедення, дикція й чистота інтонування. Необхідною умовою вільного, ненапруженого співу є правильна співацька постава, яка сприяє створенню готовності голосоутворюючих органів до дії. Вимога правильної співацької постави – це вже активізація голосового апарату, підготовка його до правильного розподілу м'язових сил при співі. Якою має бути співацька постава? Учні під час співу повинні стояти рівно, зручно, випрямивши спину, голову тримаючи прямо, опутивши руки. Уся постать повинна виражати готовність до співу. Якщо діти співають сидячи, стільці повинні відповідати їх зросту. Сидіти треба рівно, не горблячись, не спираючись на спинку стільця чи парти, тримаючи руки на колінах. Слід розповісти дітям, як потрібно сидіти чи стояти під час співу. Щоб першокласники засвоїли правила співацької постави, не треба вдаватися до їх заучування. Краще буде, коли вчитель звернеться до учнів із запитаннями: «Діти, подивіться, як я стою (сиджу) при співі? Як я тримаю голову? Руки? Як відкривав рот? Я спираюсь на спинку стільця? Можливо, я переступаю з ноги на ногу? Задираю голову вгору?» Надалі, роблячи зауваження дітям щодо їх співацької постави, слід зосереджувати увагу дітей на позитивному прикладі. Скажімо: «Зверніть увагу, як сидить при співі Оленка.» Водночас не слід домагатися правильної співацької постави протягом тривалого часу, оскільки необхідність

нерухомо сидіти або стояти в одній позі швидко втомлює школярів. Вони намагаються змінити позу на зручнішу. Не варто часто робити зауваження дітям щодо їх постави. На перших порах вона є швидше організуючим моментом перед початком співу чи слуханням музики. Поки правильна співацька постава не стане звичкою, вчителю слід постійно стежити за нею, виправляти дітей, заохочувати тих, хто правильно сидить чи стоїть при співі. Співацьке дихання. Правильне співацьке дихання є основою вокальної техніки. Від набуття навички співацького дихання значною мірою залежить формування навичок звукоутворення і дикції. Існують різкі типи співацького дихання. У сучасній вокальній педагогіці найбільш визнаним є так званий костоабдомінальний (ребро – живіт) тип дихання. У ньому беруть участь нижні ребра і діафрагма, м'язи черевного преса. Типовий недолік у дітей – поверхове, неглибоке (так зване ключичне) дихання, яке зовнішньо виражається у підніманні плечей. Для розвитку співацького дихання не слід звертатися до відокремлених від звука вправ, оскільки вони малоефективні. Робота дихальних м'язів під час співу тісно пов'язана з роботою гортані і верхніх резонаторів. Тому співацьким дихання стає тільки у процесі фонації.

Правильність співацького дихання залежить від правильності вдиху, який може бути різним залежно від характеру пісні. Перед тим, як співати пісню, що йде в помірному або повільному темпі, треба взяти спокійне, глибоке дихання. Коли ж пісня виконується в швидкому темпі, то вдихання і перед початком співу, і між фразами буде швидким, коротким. Характер вдиху залежить від виразного диригентського жесту вчителя.

Вдих рекомендується проводити одночасно через ніс і рот. Під час вдиху в дітей має виникати відчуття легкого позіхання, яке розширює глотку і готує форму резонаторів. З самого початку слід привчати дітей брати дихання за рукою вчителя. Регулятором тривалості співацького вдиху є довжина музичної фрази. На початковому етапі важливо вибирати твори з короткими музичними фразами. Якщо музична фраза виявилася для дітей надто довгою, то у процесі розумування її можна трохи прискорити, а потім сповільнити до потрібного. Під час вдоху необхідна невелика затримка дихання, потім починається поступовий видих. Найбільш складним у співацькому диханні є економне видихання під час співу, розподіл повітря на цілу фразу. У співака повинне бути таке відчуття, ніби він не видихає повітря під час співу, тобто відчуття опори на дихання. При збереженні під час видиху вдихального відчуття голос звучить, незалежно від

нюансу, соковито й наспівно. І навпаки, спів на залишковому диханні позбавляє звучання цих якостей, робить його безтембровим і в'ялим. Слід домагатися того, щоб діти до кінця доспівували кожну музичну фразу в пісні. Вимога доспівувати мелодію красивим звуком до кінця фрази не передихаючи, підтримана показом руки вчителя, завжди дає хороші наслідки, якщо таке завдання посилює дітям. Конкретне, зрозуміле завдання допомагає учневі організувати своє дихання. Учителю слід враховувати, що при голосному співі порушується злагоджена робота співацького апарату: дихання стає напруженим, судорожним, м'яке піднебіння – пасивним, голосові складки втрачають пружність і рівномірність коливання. Щоб уникнути напруженого, форсованого звучання, не слід вдихати надто багато повітря. Надмірне повітря, тиснучи на складки, призводить до неточної інтонації. Від перебору повітря виникає м'язове напруження в голосовому апараті, у тому числі й зажатість артикуляційних органів, що веде до погіршення дикції, швидкої втомлюваності. У хоровому співі велике значення має ланцюгове дихання, при якому співаки передихають у різних місцях фрази. Це потрібно для того, щоб досягти безперервності звучання там, де цього вимагає музичний образ. Ланцюгове дихання здійснюється у такий спосіб: учитель ділить учнів хорової партії на кілька груп і намічає для кожної групи різні місця переддихання. Саме переддихання здійснюється м'яко, після непомітного зняття звуку і наступного його продовження без поштовху. Співацька дикція.

Співацька дикція – це ясність, розбірливість, правильність вимови тексту у співі. Вона є наслідком знання і розуміння тексту, відчуття музичного образу і бажання донести його до слухачів, систематичної роботи над формуванням навички словоутворення. Вокальна дикція вимагає активності артикуляційного апарату, який складають такі голосоутворюючі органи: губи, язик, м'яке піднебіння, щелепи, гортань з голосовими складками, зуби. М'якість артикуляції (малорухливі губи, язик, нижня щелепа, маловідкритий рот) є однією з основних причин поганої дикції при співі – голосні і приголосні не мають необхідної ясності та чіткості, звук набуває одноманітного й невиразного характеру. Іноді спостерігається й інший недолік – перебільшена дикція, яка позбавляє голос необхідної вокальності. При цьому деякі діти не співають, а ніби декламують текст пісні. Слід пояснити учням, що вокальна мова має свої особливості, оскільки носіями вокального звуку є голосні. Тому при співі голосні звуки максимально протягуються, а приголосні звуки вимовляються коротко,

швидко. Учитель повинен знати механізм вимови, щоб контролювати дії літнії. Зустрівшись з неправильною вимовою, показати і пояснити учням техніку утворення звуку. Зокрема, при вимові голосної а нижня щелепа опускається і рот розкривається найсильніше, на у губи витягуються, па о рот повинен мати форму овалу тощо. Залежно від характеру пісні вимова приголосних може бути твердою або м'якою. Деякі приголосні (наприклад, р.. треба здовжувати, наче подвоювати (рр... деякі промовляти коротко [с, ш, т), особливо наприкінці слова. Діти часто неохайно вимовляють приголосні, що замикають слово. У таких випадках, крім пояснення і показу, дуже допомагає диригентський жест точного і легкого зняття звуку. Слід поступово підводити школярів до засвоєння основного правила вокальної орфоєпії: приголосний звук, що замикає склад, відноситься при співі до наступного складу, даючи голосному звуку свободу і час для звучання. Спочатку діти засвоюють це правило, наслідуючи вчителя, а далі починають свідомо підходити до відкриття складів. Можна для наочності виписувати слова пісні на дошці, неправильно ділити їх на вокальні склади: «Ще-дрі-во-чка ще-дру-ва-ла. до ві-ко-нця при-па-да-ла; Чи вже на-пе-кла? Не-си ско-рі-ш до ві-кна!» Учні, як правило, погано відкривають рот при співі, у них малорухлива нижня щелепа, напружені м'язи, які її піднімають, що стає причиною горлового призвуку. При затиснутій нижній щелепі неможлива хороша вокальна дикція, оскільки ротова порожнина мала для формування вокальних голосних. Щоб діти під час співу добре відкривали рота, треба, щоб вони розуміли смисл слів, виділили головне слово, яке визначає зміст фрази. Затискування щелепи нерідко має психологічні причини: сором'язливість, страх. Тому велике значення має доброзичлива атмосфера на уроці. Хорошого відкриття рота домагаються на голосних а, о у. Корисні вправи на. дай, най, гай, май тощо. Сполучення «ай» примушує добре відкривати рота, опускаючи нижню щелепу. Можна використати такий прийом: легким нажимом пальця на підборіддя допомогти нижче опустити нижню щелепу. При неодноразовому повторенні цього руху опускання щелепи стає звичним рухом. Діти можуть перевіряти правильність відкривання рота шляхом нажиму пальцем на щоку. Якщо палець проходить між зубами, – рот відкритий правильно. Корисний прийом активної вимови слів у ритмі мелодії, пошепки, з чіткою артикуляцією. Цей прийом не тільки укріплює дихальні м'язи, сприяє появі відчуття опори на дихання, але й тренує артикуляційний апарат. Типовою помилкою учнів є виділення безударних закінчень слів. Тому слід дотримуватися музич-

ного фразування, що відповідає смислу виконуваної пісні, стежити за дотриманням смислових наголосів у словах.

Звукоутворення є результатом взаємодії дихальних і артикуляційних органів з голосовими складками. Умовою правильного звукоутворення є вільно відкритий рот, вивільнена щелепа, активні губи. Яким має бути звучання дитячого голосу? Природнім, вільним, сріблястим, рівним в усьому діапазоні, інтонаційно чистим, приємним. Таке звучання формується при помірній силі співу, ясній і виразній вимові вокального слова, завдяки рухливості м'якого піднебіння, рівномірному коливанню голосових складок, спокійному, рівному диханню. Набуття цих якостей вимагає від учителя наполегливої роботи над диханням, звукоутворенням, атакою звука, дикцією, правильним використанням резонаторів, згладжуванням регістрів, звуковеденням, регулюванням сили звучання, рухливістю, округленням голосних тощо.

Формування навички правильного звукоутворення доцільно розпочинати в зоні примарних звуків. Примарними називаються такі співацькі звуки, які в голосі людини звучать найбільш природньо і вільно. У співі примарних звуків у роботі голосового апарата з'являється правильна! від природи координація між; усіма його ланками. Для більшості дітей зона примарного звучання припадає на звуки фа[І] – ля[І]. Поступово виходячи за межі примарної зони, учні переносять якість звучання примарних звуків на сусідні – вгору і вниз. Корисний тільки той спів, який не викликає напруження. Початковий момент роботи голосових складок і дихання називається атакою, або способом взяття звука. Атака звука визначається різною взаємодією голосових складок і дихання. Розрізняють три види атаки: тверду, м'яку і придихальну. При твердій атаці голосові складки зімкнуті до початку звучання і струмінь повітря їх ніби прориває, зумовлюючи активний початок співу. При м'якій атаці змикання відбувається одночасно з виникненням звука, що зумовлює його спокійне і плавне звучання. Під час придихальної атаки складки змикаються із запізненням, уже після початку видиху, тому звучання спочатку позбавлене чистоти інтонування, звук береться з «під'їздом» до точної висоти. Атака є важливим виразним засобом у співі, дозволяє передати різні настрої. Зокрема, ліричний настрій пов'язаний з використанням м'якої атаки, героїчний – з твердою тощо. У дитячому співі використовується м'яка і тверда атаки. Основу співацького звучання складає м'яка атака звука. Однак, якщо у дітей спостерігається інертність голосового апарата, доцільно використовувати активну, енергійну подачу звука.

Під час розучування творів шкільного пісенного репертуару доцільно додержуватись такої поетапності: 1) підготовка до слухання твору; 2) його сприймання; 3) попередня бесіда про пісню; 4) її розучування; 5) аналіз; 6) повторення. Для кожного етапу визначені певні завдання і відповідні методичні прийоми. У роботі доцільно урізноманітнювати методичні прийоми. Під час розучування пісні можуть постати труднощі з відтворенням ритмічного і звуковисотного малюнку мелодії.

Методика розучування творів шкільного пісенного репертуару в молодших класах має свої особливості, які визначаються необхідністю долати труднощі, пов'язані з нерозвинутістю музичних здібностей і голосового апарату дітей, їх невмінням співати. Крім навчальних завдань (правильно брати дихання, навчити формувати і протягувати співацький звук, співати виразно, розвивати музичні здібності тощо) учитель має вирішувати й виховні (викликати емоційний відгук на пісню, формувати естетичне ставлення до неї, розвивати інтерес до співу, зацікавлювати музичним мистецтвом тощо).

Реалізація навчально-виховних можливостей процесу роботи над піснею залежить від того, як учитель розуміє сутність і мету цієї роботи, наскільки сам захоплений нею відчуває красу пісні. Розучувати пісню можна різними шляхами, наприклад, вчити на слух, з використанням графічного запису, з опорою на нотний запис, сольфеджуючи, за допомогою ручних знаків, прийнятих у ладовій сольмізації. У початкових класах велику роль відіграє розучування пісень на слух. Щоб діти змогли запам'ятати мелодію, потрібно повторити її кілька раз. Одним із цікавих і корисних видів дитячої музичної творчості є імпровізація (несподіваний, раптовий). Це особливий вид художньої діяльності, коли щось створюють безпосередньо під час виконання роботи.

Музичні імпровізації бувають різних видів. Найпоширенішими є співацькі й інструментальні. Досвід показує, що співацька імпровізація – одне з улюблених занять молодших школярів. Одним із завдань, які допоможуть сформувати навички співацької імпровізації, є на думку Б. Асаф'єва, складання мелодії на запропонований літературний текст, якщо наявна мелодія не подобається. Учні намагаються зімпровізувати кілька варіантів (якщо треба їм допомагає вчитель) й оцінюють їх. Учений рекомендує: перш ніж оцінити створену мелодію, діти повинні самі її проспівувати, тобто запам'ятати та відтворити. Можна запропонувати їм зімпровізувати підголосок до мелодії, якщо в них є відповідні навички.

Музичній творчості приділяла увагу Н. Ветлугіна. Результати експерименту проведеного під її керівництвом, довели можливість і доцільність музичної творчості для всіх дітей без винятку. У своїй роботі Н. Ветлугіна впроваджувала музичні діалоги:

Учитель. Зайчику, зайчику, де ти бував?

Учень. На галявці танцював.

Н. Ветлугіна пропонує такі критерії оцінки дитячої пісенної творчості:

- мелодична лінія – її цілісність і спільність, напрям руху, співвідношення висхідного й низхідного руху, гармонійне поєднання інтервалів, наявність кульмінацій;
- тональна будова мелодій, наявність стійких і нестійких звуків;
- ритм як організована послідовність звукових тривалостей – його повторність і варіаційність;
- спільність темпу, динаміки в зразку, запропонованому педагогом, і у відповіді дитини;
- будова музичної форми – її пропорційність чи асиметричність;
- спільність літературного тексту і мелодії – єдність змістових і музичних акцентів.

Педагогічні погляди Б. Асаф'єва і Н. Ветлугіної справили значний вплив на теорію і практику музичного виховання школярів.

Велику увагу дитячій музичній творчості приділяли Л. Дмитрієва. У роботі з молодшими школярами вона використовувала такі прийоми:

1. Завдання для розвитку почуття ритму (придумати слова, фрази в даному ритмі; передати ритмічний мотив загадки на ударних інструментах і скласти до неї відповідь; наприклад: загадка «Хто в лісі стукає тук-тук?» Відповідь: «Дятел, дятел»);
2. Завдання для розвитку художньо-образних уявлень під час гри на дитячих музичних інструментах (створити «заклики птаха», звукові сигнали на засвоєних ступенях ладу; знайти варіанти завершення музичної фрази; скласти мелодії в характері маршу, польки, колискової; створити музичні загадки типу «Що я бачив і чув у лісі?»; проілюструвати розповідь або маленьку історію музично-шумовим супроводом);
3. Завдання для розвитку творчого сприймання музики (передати темп твору під час його звучання певним жестом, обрати інструмент для ритмічного супроводу мелодії).

Проводячи дослідну роботу в школі, психологи О. Лазаревська і С. Науменко пропонували учням виконати такі творчі завдання:

- а) зімпровізувати короткий ритмічний малюнок;
- б) придумати віршований текст до окремих двотактових відрізків ритму;
- в) створити невеликий вірш про зиму;
- г) зімпровізувати мелодію до готових ритмізованих прикладів.

Психологи більш схильні до надання дітям свободи творчості, але в їхній роботі є й елементи навчання. Так, перше ніж виконати завдання, школярі повторювали ритмосхеми, відтворені вчителем. Це було наче підказкою, оскільки настроювало слух на певну протяжність ритмосхеми (двотакт) і метроритм (чергування восьмих і четвертих тривалостей у розмірі дві чверті без затакту). Свобода творчості в завданнях обмежувалася певним ритмічним малюнком. Перед виконанням останнього завдання діти тренувалися на легших вправах, створюючи мелодії до окремих слів, запитань і відповідей.

Зв'язок навчання й творчості виявився у тому, що їх основними музично-теоретичними поняттями та опорними знаннями, засобами музичної виразності школярі ознайомлювалися безпосередньо в процесі усвідомлення й аналізу спільної творчої діяльності.

На підставі аналізу методичної літератури можна зробити такі висновки:

1. Дитяча музична творчість є органічним елементом різних видів музичної діяльності: співу, слухання музики, гра на дитячих музичних інструментах.
2. Творчий процес сприяє розвиткові в дітей мислення, уваги, спостережливості, активності, позитивних емоцій, а також спеціальних музичних здібностей, через те творчість у музичній діяльності має бути невід'ємним компонентом кожного уроку музики. Особливо не пропустити сензитивний період – дошкільний і молодший шкільний вік.
3. Процес керівництва дитячою художньою творчістю складний і суперечливий. Учитель має надавати дітям певну свободу, одночасно залучаючи їх до навчання – набування знань, умінь і навичок. Гра на дитячих музичних інструментах.

Дитячі музичні інструменти можна класифікувати так:

- інструменти – іграшки зі звуком невизначеної висоти: брязкальця, бубни, барабани, кастаньети, трикутники;
- інструменти, що видають звук тільки однієї висоти: дудки, ріжки, молоточки;
- інструменти – іграшки з фіксованою мелодією: музичні скриньки, органчики;

- інструменти з діатонічним або хроматичним звукорядом, серед яких можна виділити: струнні – цитири, домри, балалайки; духові – флейти, саксофони, кларнети; клавішні – баяни, акордеони, гармоніки; ударні – металофони, ксилофони; клавішно-духові – тріоли.

Педагогічна доцільність гри на дитячих музичних інструментах на уроках музики в школі полягає в тому, що цей вид діяльності допомагає забезпечити зв'язок з дошкільним музичним вихованням; викликає позитивні емоції в дітей; сприяє розвитку музичного слуху: звуковисотного, ритмічного, ладового, тембрового; дає змогу дітям виявити себе, особливо тим, хто не вміє чисто інтонувати, компенсувати їхній слабкорозвинений музичний слух.

Як і в інших видах діяльності, у грі на дитячих музичних інструментах завдання можуть бути як репродуктивного, так і творчого характеру. Прикладами завдань репродуктивного характеру є виконання на ксилофоні поспівки (за нотним записом чи на слух) або на ударному інструменті того чи іншого ритмічного малюнка. До творчих завдань можна віднести такі: скласти ритмічний акомпанемент до пісні або твору із слухання музики; створити інструментальний супровід з використанням звуковисотних інструментів. Можливі різні варіанти застосування дитячих музичних інструментів у класі.

Якщо в школі є багато музичних інструментів, можна в школі створити оркестр.

Молодші школярі повинні не тільки знати назву інструментів, а й зовнішній вигляд, вміти охарактеризувати їх звучання.

Е. Печерська у своєму навчальному посібнику «Уроки музики в початкових класах» розкриває творчі завдання в ігровій діяльності, в співацькій діяльності. Розробляючи методику навчання, виділяє таку її поетапність:

1. Підготовчий етап – ритмізація текстів і одночасно виконання частково-пошукових завдань.
2. Другий етап – мелодизація текстів у поєднанні з аналізом музичних творів, що вивчаються.
3. Заключний етап – створення мелодії без віршованого тексту.

Підготовчий етап. Для ритмізації дітям було запропоновано невеликі літературні тексти. Учні пригадували, що в музиці бувають звуки різної тривалості, які укладаються в певні такти, дводольні або тридольні. Наприклад:

«Кожний день йдемо ми в школу,
Там вчимося й ростемо».

Текст неголосно промовляємо, проплескуємо, визначаємо його розмір, ритмічний малюнок записуємо на дошці.

На другому етапі докладніше аналізувати твори, призначені для співу і слухання музики. Коли діти правильно визначають кількість музичних фраз у пісні, яку вони розучують на уроці, доцільно запропонувати виявити схожість і відмінність між ними. Як правило, народні й дитячі пісні складаються з чотирьох фраз і окремі фрази схожі. Застосовуючи метод графічного моделювання, бажано в цьому випадку схожі музичні фрази позначити однаковими геометричними фігурами, а ті, що відрізняються між собою, – різними.

На заключному етапі зв'язок музики та образотворчого мистецтва забезпечували за допомогою аналогій між ладовими особливостями музики й різними кольоровими поєднаннями.

Тут прагнули, щоб учні, прослухавши твір, змогли якомога точніше його охарактеризувати. Щоб передати мажорну музику діти використовували яскраві кольори: червоний, жовтогарячий, вишневий, малиновий.

Твори, написані в мінорному ладі, можуть бути сумними, лагідними. Дітей треба привчити уважно вслухатися в музику, оскільки мінорне забарвлення складніше для сприймання. Якщо мажор простіший і зрозумілий щодо переданого в музиці настрою або емоційного стану, то мінор неоднозначний. Як ми зазначали, основним завданням на даному етапі було створення мелодії без віршованого тексту. До виконання цього складного завдання учні готувалися поступово, в процесі співів, слухання й аналізу музичних творів.

Створення невеликих мелодій без віршованого тексту становить певні труднощі для молодших школярів, оскільки для цього потрібний високий рівень уяви й музичного мислення, хоча більшість з них (самостійно або з допомогою вчителя) справлялася з подібними завданнями.

Результати експериментальної роботи свідчать, що творчі здібності молодших школярів розвивалися поступово. Протягом навчального року підвищувалися грамотність, самостійність під час виконання творчих завдань, виявлялася емоційна чутливість, що є важливим показником естетичної культури особистості.

Створенню творчої атмосфери на уроках сприяють також музично-ритмічні рухи як один з видів музично-виконавської діяльності. Музично-ритмічні рухи мають велике значення. Слухаючи музику діти стежать за розвитком художнього образу. У свою чергу, слухова увага сприяє забезпеченню музичної пам'яті, що спирається на слухо-

вий і руховий аналізатори. Виконуючи рухи під музику, діти уявляють той чи інший образ. Рухи бувають зафіксованими, складеними із знайомих елементів, але в окремих випадках музично-ігровий образ відтворюється по-новому, зі змінами – отже, в процесі музично-ритмічних рухів розвивається не тільки відтворювальна, а й творча уява. Крім того, цей вид діяльності спонукає дітей переживати музику. Відчуваючи красу музичного твору і своїх рухів, вони емоційно збагачуються.

У школі доцільно застосовувати різноманітні музично-ритмічні рухи, що пов'язані з навчальним матеріалом уроку і можуть виконувати роль як методу, за допомогою якого діти усвідомлюють окремі поняття музичної грамоти, так і засобу самовиявлення дитини (під час ритмізації дитячої промовки або лічилки можна відтворити оплесками в долоні. Бажано передати метричну пульсацію, розгойдуючись у різні боки, як маятник годинника. З інтересом виконують молодші школярі рухи, що імітують гру на різних музичних інструментах: сопілці, балалайці, скрипці, арфі і т.д. Такі завдання сприяють емоційному ставленню дітей до уроків музики.

Ефективні також ритмічні рухи творчого характеру, зокрема руками, елементи танцю, пантоміми. Іноді виконання подібних завдань пов'язане з перетіленням у певний образ, що сприяє розвиткові творчої уяви.

Учням 6-7 –річного віку часом заважає рухатися погана координація рухів. Їх не слід підганяти або докоряти за помилки, а треба порадити вслухатися в музику й уявити той чи інший образ, його характерні особливості. Некоординованість і неритмічність рухів залежить іноді від надмірного збудження, знервованості дітей. У таких випадках доцільно добирати спокійну музику.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що розвиток дитячої музичної творчості великою мірою залежить від наявності творчих здібностей школярів; продуманої системи відповідних завдань; емоційної налаштованості дітей на творчість, якій сприяє спільна діяльність, співтворчість учнів і вчителя в різних видах художньої діяльності; упевненості учнів у своїх силах, розкутості.

Структура уроку музичного мистецтва в початкових класах. У шкільній практиці є, в основному, два погляди на побудову уроку музики. Представники одного з них вважають, що урок має бути різноманітним (комплексним), іншого – одноплановим. В обох випадках ідеться про структуру уроку, тобто співвідношення його складових компонентів.

Одноманітно побудовані уроки розраховані на якийсь один вид музичної діяльності: хоровий спів або слухання музики, сольфеджування (сольмізацію). Вони дають змогу забезпечити міцне засвоєння навчального матеріалу, і вчитель використовує для розучування тих або інших вправ (пісень) стільки часу, скільки потрібно для розв'язання поставлених завдань. З іншого боку, втрачаючи будь-який вид діяльності, учитель фактично перетворює кожний його компонент на самостійну дисципліну, що й зумовлює одноманітність навчального процесу.

Одноманітно побудований урок ускладнює розвиток музичних здібностей учнів. Кожний з видів музичної діяльності сприяє удосконаленню тих чи або інших музичних здібностей. Різні види діяльності, об'єднані в комплекс, ефективніше впливають на формування й розвиток музичних здібностей. Музичні здібності дітей розвиваються за принципом компенсації. Залучення дітей до різноманітних видів діяльності доцільно розглядати як умову, що сприяє формуванню розвиткові музичних здібностей. Одноманітна структура небажана тому, що вона призводить до втомлення учнів молодшого шкільного віку. Як відомо, увага дітей ще не стійка, їм важко зосередитися на виконанні однотипових завдань. Різноманітність форм і методів роботи є одним з найважливіших чинників уважності учнів протягом усього уроку, посилення їхнього інтересу до занять.

До взаємозв'язку видів музичної діяльності та особливостей структури уроку відноситься:

- доцільність комплексної структури уроку,
- напрями взаємозв'язку компонентів уроку та їх забезпечення,
- різноманітність в уроках засобами словесної творчості,
- досягнення єдності видів діяльності з допомогою теми уроку,
- урахування емоційного змісту музичних творів,
- зв'язок методичної структури уроку з дидактичною.

Музична грамота займає великого значення в структурі уроку:

- основні принципи й методи її засвоєння на уроках музики (метод порівняння, варіювання, моделювання, порівняння музики й мовлення, ігровий),
- формування понять, пов'язаних зі зв'язковисотністю в музиці,
- освоєння метроритмічних особливостей музики,
- ознайомлення з формою музичного твору,
- вивчення понять, пов'язаних з ладовими музично-слуховими уявленнями,
- активізація музичного слуху учнів,

- методи порівняння й варіювання в підвищенні музичної грамотності учнів.

Методичні рекомендації до складання уроку з музики.

При складанні уроку звернути увагу на:

- мету й завдання уроку,
- планування завдань розвитку,
- початок уроку,
- добір методів навчання,
- доцільність детального планування,
- домашні завдання,
- наочно-дидактичні засоби,
- посилення художньо-творчої спрямованості уроків музичного мистецтва,
- нетрадиційні по типу проведення уроки музичного мистецтва.

Завдання для аналізу: Ознайомитися та проаналізувати плани-конспекти уроків з музики 1 – 4-ий класи (Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посібник. – Київ : Либідь, 2001, С. 101 – 120).

ЛЕКЦІЯ. Основи методики музично-освітньої роботи з учнями-підлітками

План

1. Вікові особливості учнів 5-7 класів.
2. Особливості музичного сприймання учнів 5-7 класів.
3. Педагогічні проблеми розвитку сприймання в учнів-підлітків.

Основна література

1. Кабалевський Д. Б. Як розповідати дітям про музику. – Київ : Муз. Україна, 1982.
2. Ростовський Я. Методика викладання музики в основній школі. – Тернопіль.: Богдан, 2000.

Додаткова література

1. Костюк О.Г. Сприймання музики і художня культура слухача. – Київ, 1965.

Зміст лекції

Вікові особливості учнів 5-7 класів. У складному процесі музичного розвитку школярів особливе місце посідає період навчання у 5-7-х класах. Саме в цей час закладаються основи світогляду, формуються морально-естетичні переконання, принципи та ідеали, художні сма-

ки, складається система ціннісних ставлень, визначається загальна спрямованість соціальних установок. Це стає можливим завдяки значній перебудові вже складених психологічних структур, виникнення якісно нових психічних утворень, які в подальшому розвитку стають стійкими рисами особистості. Цей процес поступовий, залежить від багатьох чинників і розвивається нерівномірно у різних дітей.)

Психологи встановили, що кожному періоду дитинства відповідає свій провідний тип діяльності, розвиток якої зумовлює найголовніші зміни в психічних процесах і психологічних особливостях особистості школяра на певній стадії його розвитку. Провідною діяльністю підлітка є діяльність спілкування, яка полягає у побудові стосунків з товаришами на основі певних моральних норм, що опосередковують вчинки підлітків.

Особливості підліткового періоду у розвитку дитини відбиті у його назвах: «перехідний», «переломний», «важкий», «критичний». У цих назвах зафіксована складність і важливість перемін, які відбуваються у процесі розвитку особистості. Перехід від дитинства до дорослості складає основний зміст цього періоду.

На відміну від молодших школярів, підлітки починають критично підходити до людей, помічати їхні сильні й слабкі риси, певним чином оцінювати їх, порівнювати з собою. Важливим моментом у розвитку підлітка є формування самосвідомості, потреби усвідомлювати себе як особистість. У нього виникає інтерес до себе, потреба в самооцінці, у зіставленні себе з іншими людьми і, як результат критичного ставлення до себе, активне самовиховання. Інтерес до моральних і естетичних якостей людей, що оточують підлітка, норм їхньої поведінки, стосунків один з одним, приводить у підлітковому віці до формування морально-естетичних ідеалів. Ідеал підлітка – це емоційно забарвлений, внутрішньо прийнятий образ, який стає регулятором його власної поведінки і критерієм оцінки поведінки інших людей. У ньому тісно зливаються в єдине ціле етичне й естетичне уявлення про ідеальну особистість.

Зміст ідеалів підлітків визначається їх інтересом до героїчних особистостей – людей незвичайної долі, мужніх, рішучих, вольових, що активно прагнуть до мети, долаючи труднощі й перешкоди.

У пошуках морально-естетичного ідеалу підлітки звертаються передусім до мистецтва. Зміст твору для підлітка є предметом активної дії, насиченої порівнянням героїв один з одним і себе з ними. Через порівняння підліток пізнає себе. Підліткам властиві співпереживання героям художніх творів, уявне входження у різні ситуа-

ції, постановка себе на місце героя. При цьому мистецтво дає змогу внутрішньої співучасті у таких подіях, які виходять за межі безпосереднього життєвого досвіду і можливостей учнів. Таке діяння у внутрішньому плані зі змістом твору є дійовим засобом морально-естетичного виховання підлітка.

Соціологічні дослідження показують, що в структурі художніх інтересів підлітка музика дедалі більше виходить на чільне місце. Вона ніби «обганяє» інші види мистецтва за обсягом свого «споживання». Але за цією ситуацією виявляються досить складні суперечності побутування музики. Це, насамперед, однобічна орієнтація більшості школярів на естрадно-розважальну музику. Стрімкий розвиток звукотехніки забезпечує глибоке проникнення цієї музики у сферу учнівського побуту та дозвілля, що сприяє формуванню поверхового споживацького типу музичної культури особистості. Місце відсутньої культури ставлень до справжніх музичних цінностей посідають престижно-споживацькі запити.

Як слід навчати музики підлітків, щоб досягти бажаного наслідку музичного розвитку? Якщо відповідь на запитання «чому вчити?» дають шкільні програми з музики, то запитання «як вчити?» безпосередньо пов'язане з уявленнями про особливості підліткового віку, динаміку розвитку особистості у цей період.

Молодший підлітковий вік охоплює період від 10 до 12 років, тобто співпадає з навчанням у 5-6 класах. Розглядаючи проблеми, пов'язані з музичним навчанням молодших підлітків, слід передусім зупинитися на фізіологічних змінах, зумовлених загальним ростом організму та нерівномірним розвитком серцево-судинної системи. Мускулатура серця та його об'єм збільшуються приблизно вдвічі, і діаметр судин перестає відповідати потребам організму. Внаслідок цього мозок не отримує необхідного притоку крові, що стає однією з причин швидкої стомлюваності учнів. Водночас нові умови життєдіяльності дітей потребують більших затрат нервової енергії. Нервові перевантаження нерідко стають причиною невмотивованих вчинків підлітків, інших негативних явищ. Це вимагає дотримання бережливого режиму праці і відпочинку учнів.

Особливо це відчувається на уроках музики, які найчастіше плануються у розкладі останніми, як нібито «легші» або «неосновні». Як у таких умовах проводити урок музики, щоб нейтралізувати негативні явища й активізувати учнів? Відповідь на це запитання дає практика: зацікавлювати підлітків важливими для них проблемами, частіше чергувати форми роботи на уроці, залучати їх до активної

художньо-творчої діяльності. Багатьом учням подобається те, що дається легко і приносить успіх. Водночас їх дедалі більше приваблює зміст, який вимагає інтелектуальної активності, самостійної дії, розширює кругозір.

Спостерігаються суттєві відмінності між музичними інтересами і можливостями дівчаток і хлопчиків. Інтереси хлопчиків зосереджуються переважно на спорті й пригодах, вони віддають перевагу ритмічно характерній і рухливій музиці. На психології хлопчиків відбиваються й фізіологічні зміни: вони починають соромитися співати (особливо в присутності дівчаток), їм нерідко здається, що спів – «не чоловіча справа», що цим мають займатися лише ті, хто володіє голосом. У дівчаток ставлення до музики майже не змінюється. Вони, як і раніше, люблять співати і слухати музику, але менше, ніж хлопчики, цікавляться музикуванням.

У підлітка загострюється почуття власної гідності, з яким безпосередньо пов'язане прагнення до самоствердження. Вони бурхливо реагують на будь-які обмеження їх самостійності та спроби контролю, ображаються, коли дорослі не рахуються з їхніми інтересами, запитамі і думками. У них помітне велике бажання відмежуватися від усього дитячого. Якщо вчитель не врахує цієї особливості й надалі ставитиметься до них, як до дітей, то цим викличе їхній внутрішній опір, неслухняність, упертість тощо. Цього не слід допускати при доборі пісень та вправ для розспівування.

Ставлення молодших підлітків до уроків музики значною мірою залежить від їх ставлення до вчителя. Школярі поважають учителів знаючих, вимогливих, але справедливих, доброзичливих і тактовних, які вміють цікаво і зрозуміло розповісти про музику, захопити музичною діяльністю. Вони особливо цінують у вчителеві демократичність у ставленні до їх суджень. При цьому нав'язування вчителем власних оцінок не сприяє їх сприйняттю підлітками.

Слід уникати ситуації, коли оцінка вчителя (особливо в царині розважальних жанрів) не збігається з оцінкою більшості учнів. Тут потрібні опосередковані засоби впливу, переконливе обґрунтування власної позиції. Необхідно пам'ятати, що авторитет учителя серед учнів безпосередньо залежить від того, наскільки він зумів виправдати їхні сподівання. Потрібно враховувати також негативне ставлення учнів до повчань і заборон, особливо необґрунтованих. Водночас вони не поважають учителів, які потурають їм у всьому.

Старший підлітковий вік припадає на 7-8 класи загальноосвітньої школи. У цей час відбувається поступове вирівнювання розвит-

ку серцево-судинної системи стосовно організму в цілому. Старші підлітки починають відчувати надмір енергії, тому атмосфера подолання труднощів для них стає бажаною. Їм властива підвищена збудливість, нестійкість, нестриманість, надмірна емоційність, імпульсивність поведінки.

Надмір життєвої енергії визначає й таку вікову особливість: старші підлітки не витримують, ситуації чекання. Тому вчителю не слід відволікатися через налагодження апаратури на уроці, запис тексту на дошці тощо, оскільки це змінює поведінку учнів до її погіршення. Потрібно ретельно планувати кожну хвилину уроку, прагнути залучати до активної роботи якомога більше учнів.

Займаючись співочим вихованням, слід враховувати фізіологічні зміни, пов'язані зі статевим дозріванням старших підлітків, які суттєво впливають на роботу голосового апарату.

Зважаючи на підвищену активність старших підлітків, учитель повинен бути обережним у співочій роботі з ними, адже переважна більшість семикласників і восьмикласників перебувають на різних стадіях мутаційних змін: від ще дитячого звучання голосу до набуття ним якостей дорослого звучання.

Не слід однак усі недоліки співу пов'язувати лише з віковими особливостями учнів. Іноді інтонаційна неточність пов'язана з недостатнім розвитком слуху, а сипота, хриплість є результатом набутих у побуті неправильних співочих павичок. Немалої шкоди завдає прагнення деяких підлітків перенести манеру співу чоловічих вокально-інструментальних гуртів на власне виконання. Переймання їх манери заважає повноцінному розвитку голосу старших підлітків. Тільки індивідуальний підхід до учнів допоможе вчителю з'ясувати причини неправильного співу й обрати доцільні педагогічні впливи.

З процесом статевого дозрівання пов'язаний і ряд нових явищ у психіці й поведінці підлітка. Йдеться насамперед про виникнення інтересу до іншої статі, складання нових стосунків між хлопцями і дівчатками, появу симпатій, закоханості, особливої сором'язливості. Зароджується інтерес до інтимного світу дорослих і робляться спроби прилучитися до нього. Ці особливості обов'язково мають враховуватися вчителем, адже музика найбільше звернена до почуттів дітей. Матеріал програм з музики дає широкі можливості для ознайомлення учнів зі світом кохання, стосунків між чоловіками й жінками. Не можна ставитись до підлітка як до якоїсь безстатевої істоти, треба делікатно, тактовно й уміло керувати стосунками учнів у класі.

У 7-8 класах змінюється мотивація навчання учнів. Спостерігається переоцінка цінностей, навіть негативне ставлення до усталених поглядів, прагнення до самоствердження. Нерідко погіршується ставлення до уроків музичного мистецтва, оскільки підлітки часто не відносять музику до «серйозних» предметів.

Слід враховувати, що усвідомлення учнями життєвої значущості знань є важливим мотивом їхньої діяльності. Посилення їх інтересу до змісту предмета сприяє розвиткові позитивного ставлення до музичної діяльності, а розуміння громадського значення цієї діяльності сприяє формуванню художньо-пізнавальних мотивів учіння. Тому формуванню мотивації учіння вчителю музики слід приділяти постійну увагу.

Важливо виробляти в учнів розуміння нерозривного зв'язку музики з життям, допомогти їм переконатися в тому, що без музики життя людини стає збідненим, неповноцінним, сірим.

Поділ навчальних предметів на «цікаві» й «нецікаві» багато в чому визначається якістю викладання й особистими інтересами підлітка, а поділ уроків на «потрібні» й «непотрібні» – пов'язаний з формуванням професійних намірів. Ставлення підлітка до навчання може погіршуватися й у випадку відсутності яскраво виражених музичних здібностей.

Підліток дуже чутливий до оцінних суджень учителів. Інтерес до навчання послаблюється, якщо вчителі виявляють нетактовність, несправедливо оцінюють знання учнів, применшуючи успіхи одних і переоцінюючи інших.

В учнів цього віку особливо помітне прагнення до популярності. Якщо це не враховувати у навчальній роботі, то таке прагнення може виявитися у вчинках, які виходять за межі дозволеного чи пристойного.

У старших підлітків яскраво виявляється потреба у самовихованні, яке починає слугувати не тільки засобом самоствердження в класі – воно стає значущим саме по собі. Природно, що в процесі самовиховання підлітки ставлять привабливі цілі. Ця вікова особливість може бути використана для залучення учнів до музики. Якщо вони зрозуміють, що призначення музики не стільки в тому, щоб розважати, а насамперед, щоб облагороджувати, прикрашати життя людини, виникає сприятлива можливість зробити музику джерелом виховання і самовиховання підлітків.

Розглянуті вікові особливості учнів 5-8 класів вимагають методики музичного навчання і виховання, яка суттєво відрізняється від

методики роботи у початкових класах. Передусім це стосується урахування фізіологічних змін, пов'язаних із загальним ростом організму та нерівномірним розвитком серцево-судинної системи, статевим дозріванням; нових психічних утворень підвищеної збудливості, емоційності, імпульсивності поведінки підлітків; виникнення інтересу до іншої статі, симпатій, стану закоханості; появи нової провідної діяльності – діяльності спілкування; поступового формування морально-естетичних переконань, ідеалів, художніх смаків, самосвідомості; складення системи оцінних ставлень, соціальних установок; загострення почуття власної гідності, прагнення до самоствердження відмежування від усього «дитячого»; дорослих можливостей підлітків у сприйманні, осягненні й виконанні музики.

Особливості музичного сприймання та педагогічні проблеми його розвитку в учнів-підлітків. Щоб успішно виховувати дітей, учителів слід враховувати специфіку впливу музики та особливості її сприймання школярами. Вирішення проблеми впливу на них музики ускладнюється тим, що для повноцінного естетичного сприймання недостатньо лише самого факту сприймання. Учні, не підготовлені до розуміння музики, ніколи не зможуть осягнути її образного змісту, їм властива своєрідна вибірковість, коли відкидаються незвичні й складні для осмислення образи, ігнорується глибоке проникнення у зміст твору, породжується поверхове ставлення до музики. Іноді музика викликає зовсім не ті емоції, думки і прагнення, на які розраховує вчитель. Нерідко частина учнів байдуже ставиться до тих творів, які можуть дати їм естетичну насолоду, розкрити багатство людських почуттів, і навпаки, захоплюються творами, на виховний ефект яких важко розраховувати. До небажаних наслідків нерідко приводить і надмірна кількість художніх впливів: замість естетичного враження виникає звичний і незначний відгук, замість збагачення особистості бачимо протилежне – поверховість сприймання, бездумне наслідування моді. При цьому, зазначав А. С. Макаренко, діти звикають до пасивного задоволення, художні враження пробігають поверхово, не зачіпаючи особистості, не викликаючи думок, не ставлячи перед ними ніяких запитань.

Вплив музики на особистість складається з численних художніх вражень, які накладаються одне на одне, поступово збагачуючись і поглиблюючись. Перші казки й пісні, почуті в дитинстві, переглянуті фільми і прочитані книжки – увесь цей потік естетичних вражень, спрямований на сучасного школяра з дитинства, готує його до сприймання художніх цінностей, насолоди ними. Тому, аналізуючи

вплив музичних творів па учнів, не можна розглядати їх як чистий аркуш паперу, оскільки навіть у дитячі роки їх сприймання насичене враженнями, переживаннями, думками, знаннями тощо.

Прийнято вважати, що чим більше людина стикається з музикою, тим плодотворніший її вплив на особистість. Ця думка надто прямолінійна і не враховує особливостей сьогодення. Розвиток засобів масової комунікації різко збільшив кількість вражень, які отримує сучасна людина. Але було б помилкою вважати, що доступність музичних цінностей автоматично забезпечує високий рівень духовного світу й культури людини. На наш погляд, сьогодні виникає проблема музичних вражень не стільки в плані їх дефіциту, скільки в плані їх надміру. Тому повноцінне засвоєння культурної спадщини вимагає цілеспрямованого музичного виховання з дитячих років. Культурі почуттів дитину слід вчити так само наполегливо, як і навчати основ наук.

Мистецтво справляє на людину цілісний і особистісний вплив. Цілісність впливу мистецтва визначається передусім включенням у процес художнього сприймання всієї, особистості, взаємодією в художньому переживанні всіх рівнів психіки людини – її відчуттів, почуттів, уявлень, інтелекту, пам'яті, інтуїції тощо. Особистісний вплив художнього твору на людину зумовлений психологічним механізмом «перенесення» її в ситуацію, зображену художником, коли виникає ефект ототожнення себе з героями твору. Цей ефект виникає в результаті вияву своєрідного феномена: асоціативний механізм повідомляє про деяке переживання й одночасно викликає його співпереживання. Читач, слухач, глядач ніби впізнає в героях твору власний світ, заглиблюється в близькі образи, почуття і переживання, порівнює героїв один з одним і себе з ними. Тут найважливіше те, що в процесі такого співпереживання з'являються ставлення, естетичні й моральні оцінки, які мають незрівнянно більшу спонукальну силу, ніж оцінки, які просто передаються й засвоюються.

Зрозуміло, що вирішальна роль у вихованні особистості належить самому життю. Жодне мистецтво не здатне замінити його. Але й життя не замінює мистецтво у формуванні особистості, передусім тому, що мистецтво дає школярам можливість естетично пережити події, які вони через обмеженість свого життєвого досвіду й можливостей реально пережити не змогли б. А головне те, що індивідуальний досвід людини багато в чому визначається випадковими явищами її особистого життя, мистецтво ж дозволяє подолати вплив цих випадковостей.

П. М. Якобсон підкреслював, що вплив мистецтва (у тому випадку, коли воно викликало глибоке художнє враження) значно поживляє психічні процеси особистості. При цьому актуалізуються властиві людині моральні й естетичні оцінки життєвих явищ, переживаються її пристрасті, погляди, переконання. У результаті виникає складна реакція на почуте, побачене і прочитане, яке є вираженням усього комплексу морально-естетичного досвіду особистості.

Ці істотні, об'єктивні зрушення у психічних функціях людини, пов'язані з естетичними переживаннями, сприяють перетворенню рис особистості героя у переконання і властивості слухача, читача й глядача. У такому перетворенні естетичні почуття відіграють роль «безумовного підкріплення». Вчені стверджують, що в естетичних переживаннях немає гносеологічної протилежності внутрішніх переживань людини і зовнішніх подій, які викликали ці переживання. Ще Арістотель зазначав, що якщо будь-яка життєва ситуація, відображена в художньому творі, зумовлює глибокі естетичні почуття, то й за інших обставин, будучи не елементом твору мистецтва, а фактом життя, вона викликати в людини подібні емоційні зміни.

Діяльність учнів під час сприймання зумовлена процесуальною природою музики. Вона виявляється у спостереженні за розвитком музичного образу і характеризується як активним, так і пасивним, споглядальним естетичним ставленням слухачів до твору. Отже, сам факт слухання музики ще не означає, що її зміст буде досягнутий школярами.

Характерною властивістю музики як об'єкта сприймання є також те, що її безпосереднє сприймання триває лише стільки, скільки звучить сам твір. Тому на перший план виступає така властивість досягнення музичного твору, як активність свідомості слухача суть вияву якої полягає у виділенні найзначиміших в інтонаційному відношенні елементів музики і пов'язуванні їх у певну логічну лінію: «Ніколи не слід відмовлятися від ствердження інтелектуального начала в музичній творчості і сприйманні, – писав Б. Асаф'єв, – Слухаючи, ми не тільки відчуваємо або переживаємо певні стани, але й диференціюємо матеріал, який сприймається, проводимо відбір, оцінюємо, отже, мислимо».

Формування музичного сприймання починається з розвитку слухової спостережливості учнів, з виховання культури спостереження.

Спостереження музики суттєво відрізняється від спостереження, наприклад, картин: тут спостерігається процес, рух з усіма його змінами. Музичний потік рухається незалежно від того, що цікавить слухача, на яких деталях він хотів би зосередити увагу. Ця особли-

вість музики, її часова природа, яка утруднює спостереження за нею, вимагає від учителя продуманої роботи.

Як же організувати спостереження учнів за музичним процесом? Розглянемо психолого-педагогічні основи даного виду діяльності.

Психологія розглядає спостереження як цілеспрямований процес планомірного і систематичного сприймання, яке здійснюється з метою вивчення якогось явища, визначення характерних ознак тощо. Систематичні спостереження приводять до розвитку спостережливості, тобто вміння помічати найсуттєвіші, найхарактерніші, малопомітні ознаки та властивості предметів і явищ. Спостережливість не є вродженою якістю. Вона розвивається у процесі навчання, вправлянь у спостереженні і визначається життєвим досвідом, знаннями учнів. Щоб спостереження стало методом пізнання, воно має відповідати таким дидактичним умовам:

- учень повинен чітко уявляти, що він спостерігатиме, що хоче пізнати, тобто зрозуміти завдання спостереження;
- наявність у дітей попередніх знань про об'єкт спостереження та плану спостереження, оволодіння прийомами спостереження;
- вибірковість спостереження, дослідження явищ у різних ситуаціях;
- у змісті спостереження повинен бути новий для учнів матеріал, який би спонукав до пізнавально-творчої активності школярів;
- необхідність фіксації проміжних і підсумкових результатів спостереження у записах, схемах, малюнках.

Неодмінною умовою спостереження музики, її естетичного сприймання є зосередженість слухової уваги. Б. Асаф'єв зазначав, що «спостерігати мистецтво – значить ... вміти сприймати його... Сприймати музику – справа важка. До неї слід готувати увагу». І далі: «Спостереження за музикою веде до загострення слухових вражень (реакція на слухові подразнення), а отже, до збагачення нашого життєвого досвіду і нашого знання про світ через слух». Від обсягу слухової зосередженості залежить якість спостереження за процесуальністю музики, емоційний вплив на слухачів, осягнення ними змісту твору.

Неуважність, відволікання під час слухання, відсутність належних умов приводять до фрагментарності сприймання, пропусків важливих моментів становлення музичного образу. Уміння зосередитися, відволіктися від усього, що не стосується музики, дається не одразу. Тому виховання слухової уваги є першочерговим завданням учителя музики.

Як відомо, увага – це психічний стан особистості, що виявляється у зосередженості свідомості на конкретних предметах і явищах. Увага

передає ставлення людини до певного об'єкта, забезпечує активність мислення, концентрацію вольових зусиль на осягненні цього об'єкта. Фізіологи пояснюють увагу концентрацією збудження у певній системі клітин мозку при одночасному гальмуванні інших систем.

Основними якостями уваги є її обсяг, розподіл, концентрація (сила зосередження) і стійкість (тривалість зосередження). Обсяг слухової уваги визначається ступенем диференційованості сприймання, а розподіл уваги – свідомим спостереженням за кожним з них. Ці якості виявляються в музичній діяльності людини, значною мірою визначаючи рівень її музичної культури. Найбільша увага і зосередженість вимагаються тоді, коли школярі виступають у ролі слухачів.

Увага – це процес, який не існує поза діяльністю. Тому організація слухової уваги є передусім організацією діяльності сприймання музики. Дітей завжди приваблює самостійна творча діяльність, а не пасивне сприймання, їм ближча радість активного спілкування з музикою, ніж споглядальне до неї ставлення.

Психологи розглядають три види уваги залежно від причин її виникнення: мимовільну, довільну і післядовільну. Якщо мимовільної уваги, яка викликається силою, новизною, оригінальністю подразника, буває достатньо при сприйманні розважальної музики, то для сприймання серйозної музики необхідні слухова зосередженість, напруження слухової уваги. Довільна слухова увага при сприйманні музики виникає лише за певних умов, а саме: відсутність шумів і сторонніх звуків, дотримання художніх вимог до виконання музики вчителем або відтворення її за допомогою технічних засобів, доступність музики і посиленість завдань можливостям слухової уваги школярів.

Процес формування умінь музичного сприймання включає в себе два аспекти: по-перше, розвиток здатності до диференціації різних компонентів музики; по-друге, художнє осмислення і семантичне наповнення елементів музичної мови. Співвідносячи елементи музичної мови з якимись діями, якостями, мовою, рухами, почуттям, грою тощо, діти вчаться мислити в інтонаційно-образних формах. Центральною ланкою цього процесу є музична діяльність. Тут на музичний розвиток учнів благотворно діють два чинники: багатство музичних вражень, з одного боку, та повторність вражень – з другого.

Урахування розглянутих загальних та вікових особливостей музичного сприймання учнів підліткового віку сприятиме ефективному формуванню їхньої музичної культури. Зазначимо, що вікові межі сприймання вкрай нестійкі, динамічні, мінливі, диференційовані і залежні від зовнішніх впливів.

Залежно від дії чинників, які зумовлюють адекватне осягнення змісту музичних творів, сприймання може істотно змінюватися. Накопичення учнями знань, музично-естетичного досвіду, оволодіння уміннями музичної діяльності не забезпечують самі по собі високого рівня сприймання. Необхідні умови, за яких їхні знання, уміння й досвід могли б актуалізуватися. Необхідне включення у процес музичного сприймання духовного потенціалу особистості, її творчих сил. Це ставить підвищені вимоги до керування музичним сприйманням школярів, вимагає від учителя адекватних методів педагогічної діяльності.

ЛЕКЦІЯ. Методика викладання музичного виховання учнів старших класів.

План

1. Інформаційне забезпечення музичного сприймання учнів старших класів.
2. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів.
3. Художньо-педагогічне спілкування як метод керування музичним сприйманням школярів.
4. Особливості співацького розвитку учнів 5 – 7 класів.
5. Методика виховання співацьких умінь.

Література

1. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України (з педагогічної спадщини композитора). – Київ : Муз. Україна, 1989. – 134 с.
2. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл: Музика: 5 – 8 класи. – Київ : Перун, 1996. – 102 с.
3. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання. – Київ.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
4. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі: Навч. Метод. Посібник. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2001. – 272 с.
5. Методика хорового співу в школі. – Вид. 2-е. – Київ : Муз. Україна, 1971. – 124 с.

Зміст лекції

Глибоке сприймання музичного твору можливе за наявності у слухачів вичерпних знань про цей твір, а також відповідного життєвого й музичного досвіду.

Уявимо собі, що учні слухають увертюру «Егмонт» Л. Бетховена, не знаючи програми твору, не будучи ознайомленими зі змістом од-

нойменної трагедії Й. Гете. Почувши важкі акорди вступу і характерні жалібні інтонації, вони не зрозуміють, що музика зображає образи іспанських завойовників і пригніченого нідерландського народу. Слухачам буде незрозуміло, чому в увертурі стільки драматичних контрастів, напруженої боротьби, що означає траурний епізод перед святковим фіналом – адже їм невідомі події, які лягли в основу трагедії. Не знаючи сюжету, школярі не зможуть по-справжньому насолодитися героїчними образами твору.

Звичайно, музика впливатиме на дітей, викликатиме відповідні почуття й образи, адже вони закодовані в ній. Але наскільки глибшим буде сприймання, якщо слухачам відомо про героїчну боротьбу, яку очолив полководець Егмонт. Тому забезпечення школярів інформацією про музику, композиторів і виконавців є важливою умовою формування їх музичного сприймання.

У музичній педагогіці питання змісту і спрямованості підготовчої до сприймання музики інформації дістали досить глибоке розкриття (О. О. Апраксина, Б. В. Асаф'єв, Н. Л. Гродзенська, Д. Б. Кабалевський, В. Д. Остроменський, В. М. Шацька та ін.). Особливо слід відзначити книгу Д. Б. Кабалевського «Як розповідати дітям про музику?», в якій на високому науково-методичному рівні розкриті погляди визначного музиканта-педагога на цю проблему.

Розглянемо детальніше вироблені музичною педагогікою вимоги до підготовчої інформації, їх суть розкрита у таких тезах:

- ▶ вступне слово вчителя має бути лаконічним, емоційним і образним. Надмірно довге, навіть цікаве вступне слово знижує напруженість уваги при слуханні музики. Щоб не гальмувати активності дітей, не заважати самостійності у спостереженні за музичним процесом, воно не повинно містити те, що учні вже знають або можуть помітити самі;
- ▶ в основу характеристики музичного твору передусім слід покласти розкриття ідеї, задуму твору. При цьому, особливо стосовно інструментальної музики, необхідно спиратися лише на свідчення самого композитора або його сучасників-музикантів і на ретельний та різнобічний аналіз даного твору. Художня характеристика, яку дає вчитель, повинна впливати з нього і повністю підтверджуватися музичним текстом. Вчитель, який любить дітей, завжди знайде прості, щирі слова, які допоможуть учням почути прекрасне і неповторне в музиці твору, який слухається;
- ▶ у розповіді про музику треба дотримуватися міри у повідомленні яскравих фактів і прикладів. Музичний твір слухається

на кількох уроках, тому треба так розподілити наявний матеріал, щоб кожного разу можна було повідомити учням щось цікаве, пізнавальне;

- ▶ слово вчителя має бути своєрідним емоційним стимулом, який пробуджує чутливість до музики як безпосередньої мови душі. Воно має бути різноманітне за змістом. В одному випадку це розповідь про сам твір, про його зміст, в другому – про композитора або виконавця, в третьому – розповідь про історію його створення, у четвертому – пробудження емоційної пам'яті тощо. Можливе й поєднання всіх цих компонентів;
- ▶ у розмові про музику найважливіше ввести слухачів у ту атмосферу, в якій створювався той чи інший твір, розповісти про ті життєві обставини, за яких композитор задумав і написав його, тобто ознайомити їх з «біографією художнього твору», знання якої, – як підкреслював Д.Б. Кабалевський, – становить основу художньої освіти слухачів. «Зрозуміти музичний твір – значить зрозуміти його життєвий задум, зрозуміти, як композитор переплавив цей задум у своїй творчій свідомості»;
- ▶ розумне оточення музичного твору загально художніми, історико-соціальними і побутовими темами для бесід не тільки бажане, але й необхідне,
- ▶ тому що не можна думати, що музика витає поза часом і простором. Чим більше ми знаємо про композитора і його твори, тим ближчою і зрозумілішою стає для нас музика і з дедалі більшим захопленням ми її слухаємо;
- ▶ слід дуже ретельно відбирати цифри, факти, імена, залишаючи тільки ті, що напевне запам'ятаються слухачам. «Жодного імені, жодного факту, жодної цифри, без котрих можна обійтися – ось принцип, якого повинен дотримуватися вчитель», – писав Д. Б. Кабалевський;
- ▶ у розповіді про музику не повинно бути ні «головних і побічних партій», ні «реприз і розробок», ні «секвенцій і модуляцій», – це нітрохи не допоможе слухачеві, а тільки відверне його увагу від безпосередніх вражень і переживань ;
- ▶ найгіршою розповіддю про музику буде та, в якій на перше місце виступає побудова твору, або коли вчитель починає «переказувати» словами музику, «описувати» її тема за темою, частина за частиною. Такі розповіді «про музику нудні та марні, вони нітрохи не наближають музику до слухачів і слухачів до музики»;

- не слід спрямовувати увагу дітей, їх увагу на пошуки у не програмному творі тотожного музиці програмного змісту: діти захоплюються картинами, які їм малює уява, і вже погано слухають музику. Крім того, вони починають мислити предметними образами, невластивими музиці;
- учитель найбільше повинен остерігатися того, що Б. Асаф'єв називав «міфотворчістю», розуміючи під цим приписування композитору таких задумів і намірів, які не підтверджуються ні документальним матеріалом, ні самою музикою. У розкритті ідеї, задуму композитора, особливо стосовно інструментальної музики, яка не має визначеної самим композитором програми, правильніше опиратися лише на свідчення самого композитора або на його сучасників-музикантів і на ретельний та різнобічний аналіз даного твору;
- виникненню уваги, бажання послухати музику сприяє не тільки те, що розповідає учитель, але й як він говорить: якщо він це робить із захопленням, емоційно, музика знаходить гарячіший відгук, ніж коли це робиться в'яло, сухо, формально. Д. Кабалевський радив дуже ретельно стежити за тим, щоб у мові вчителя не було найменшої зовнішньої повчальності й риторики, жодної пустої стандартної фрази, жодного загального слова, позбавленого конкретного змісту й емоційності.

Викладені основні вимоги до вступного слова вчителя свідчать про детальну розробку музикантами-педагогами питань інформаційно-емоційного забезпечення музичного сприймання. У них висвітлюються особливості розповідей і бесід про музику, обсяг, зміст і форма вступного слова, підкреслюється необхідність розкриття життєвого контексту художнього світу музичного твору, показується роль учителя в доборі й подачі інформаційного матеріалу тощо. Узгоджуючись з досягненнями загальної педагогіки, психології і музикознавства, вони виступають методологічною основою формування музичного сприймання.

Вдалий зразок бесіди перед слуханням української народної пісні «Стоїть гора високая» знаходимо у В. Сухомлинського: «Світ прекрасний, прекрасна вічна природа, та, крім радості, є й сум... Стоять верби, схилившись над ставком, і сумують: впаде листя, понесе його вода... До верб повернеться весна, а до людини молодість ніколи не повернеться. Та тим і прекрасна людина, що її краса – мов сяння падаючої зірки... Пригадайте сонячний день ранньої осені, коли ми, подорожуючи берегами річки, побачили, відкрили прекрасний ку-

точок: дзеркальна поверхня тихої затоки, дві верби біля самої води, одна – стара, дупласта, вмираюча, а друга – струнка, молода, співаюча... Ми переживали складні почуття – сум і радість. Дерево, квітка не безсмертні, а життя безсмертне. І вінцем безсмертя є людина. Саме про те, що ми переживали тоді, розповідається в пісні «Стоїть гора високая», але розповідається тонше й глибше».

Слово вчителя – нічим не замінний інструмент впливу па душу вихованця, – писав В. О. Сухомлинський, – Мистецтво виховання включає насамперед мистецтво говорити, звертаючись до людського серця. «Слово ніколи не може до кінця пояснити всю глибину музики, але без слова не можна наблизитися до цієї найтоншої сфери пізнання почуттів... Слово має настроїти чутливі струни серця, щоб досягнути мову почуттів. Пояснення музики мусить нести в собі щось поетичне, щось таке, що наближало б слово до музики» – так чудово сказав видатний педагог.

Наведені рекомендації й аналіз розповідей про музику не вичерпують усього розмаїття навчальних ситуацій, з якими вчитель стикається на уроці. Але вони можуть бути орієнтиром у надзвичайно складній роботі з формування музичного сприймання. Відмінності у підходах до цих рекомендацій визначають особливості організації навчального процесу, тобто методику формування музичного сприймання.

Художньо-педагогічний аналіз музичних творів. Важливою умовою формування музичного сприймання школярів є здійснення ними аналізу музичних творів. Саме на етапі аналізу учні набувають досвіду художньо-творчої діяльності, оволодівають знаннями, вміннями і навичками, необхідними для сприймання, музики. У процесі аналізу повніше розкриваються зміст творів, їхня художня краса і неповторима своєрідність, посилюється емоційний вплив музики.

Кожний проаналізований і сприйнятий твір – ще один крок у музичному розвитку дітей, який наближає їх до оволодіння музичною культурою. «Найважливішим музичним педагогічним завданням є розвиток звукових (слухових) навичок, які допомагають вільно орієнтуватися і в чисто музичній природі слухових образів (ритм, відстань, динаміка, хода або темп, колорит або тембр), і в емоційному змісті (насиченості) їх, і в символіці вираження і зображення (звукозапис)», – писав Б. В. Асаф'єв.

Здійснюючи аналіз, розкриваючи учням зміст і структуру музичного твору, вчителю доводиться постійно співвідносити свої педагогічні наміри з пізнавально-творчими можливостями учнів. Адже

те, що ними не сприйняте, не осмислене і не почуте, нічого не додає до їх музичного розвитку і ніскільки не наближає до музики. Тому аналіз музичного твору, який проводиться з школярами, є аналізом художньо-педагогічним. Художнім – тому що аналізується твір мистецтва і цей аналіз впливає з його закономірностей; педагогічний – тому, що проводиться з урахуванням вікових особливостей, музичного розвитку і завдань музичного виховання. Художньо-педагогічний аналіз без зайвого спрощення співвідносить емоційно-образний зміст твору з інтересами і можливостями слухачів і забезпечує естетичне осягнення ними даного твору, тобто сприяє реалізації виховної і пізнавальної функцій музичного мистецтва в їх єдності.

На основі художньо-педагогічного аналізу відбувається послідовне, систематичне прилучення школярів до музики, до розуміння ними її особливостей. При цьому кожен твір в уяві дітей повинен зберегти свою цілісність і змістовність. Досвід аналізу одного твору переноситься на інші, складніші твори, і це забезпечує розвиток музичної культури учнів.

Постає питання: «Як же аналіз може поглибити сприймання, якщо не передує, а йде слідом за ним?» Як зазначала О. О. Апраксина, суть відповіді у тому, що педагогічний аналіз і сприймання не відірвані одне від одного, вони весь час взаємодіють: сприйняте розбирається і тут же знову сприймається, тобто ознайомлення з твором не припиняється ні на першому прослуховуванні, ні на першому її аналізі – весь час потрібне повторне, подекуди неодноразове звернення до сприймання.

Урок музики як урок мистецтва відкриває широкі можливості для вияву глибинного потенціалу особистості учня і вчителя, забезпечує безперервне розширення й поглиблення їхнього емоційно-естетичного досвіду. Відчуття музики як живого мистецтва визначає і спосіб осягнення музичного змісту творів шляхом спільного (учнів і вчителя) розмірковування над почутим. Тому розробка питань аналізу музичних творів на уроках музики належить до найважливіших питань музичної педагогіки.

У музичній педагогіці питання аналізу музичних творів у школі дістали розкриття у багатьох дослідженнях, методичних посібниках (О. О. Апраксина, Б. В. Асаф'єв, Н. Л. Гродзенська, Д. Б. Кабалевський, В. Д. Остроменський, В. М. Шацька та інші). Накопичений значний практичний досвід аналізу музики з школярами, який знайшов безпосереднє чи опосередковане відображення у науково-методичній літературі.

У цьому плані слід особливо відзначити книгу Н. Л. Гродзенської «Школярі слухають музику». Можна констатувати, що в музичній педагогіці склалася досить обґрунтована система поглядів на проблему художньо-педагогічного аналізу музичних творів у загальноосвітній школі. Їх суть розкрита у наступних тезах:

- ▶ у загальноосвітній школі музику слід розглядати як явище, що спостерігається, на відміну від інших предметів, яких навчаються, щоб набути конкретних знань. Спостерігати за музикою – значить вміти сприймати її;
- ▶ аналізувати музичний твір так, щоб поглибити його сприймання, завдання досить складне і вимагає педагогічної майстерності. Тому вже з першого класу слід формувати у дітей установку на аналіз твору в процесі його слухання і озброювати їх методикою розгорнутого аналізу. Учителю слід чітко уявляти кінцеву мету аналізу – допомогти учням естетично пережити й оцінити твір. Процес спостереження, вслухування в музику може дещо змінити емоційність сприймання, але зате при повторному слуханні минулий аналіз сприятиме глибшому осягненню музики;
- ▶ перш ніж аналізувати музичний твір, треба, щоб у дітей створилося загальне враження про нього. Якщо музика не почута, не слід братися за її аналіз. Переходити до аналізу варто лише після того, як діти вільно висловилися про свої враження від музики;
- ▶ шлях аналізу твору йде від розкриття його змісту, задуму, від загальної характеристики музики – до деталей і окремих виразних засобів. У вокальних творах цей аналіз значною мірою пов'язується з поетичним текстом;
- ▶ мислення дітей має націлюватися на з'ясування того, яка це музика, які почуття і переживання викликає, якими засобами вона цього досягає. На першому етапі слід спрямовувати увагу дітей не на окремі якості твору, а на сам процес руху, його організацію і динаміку. При повторних сприйманнях слово вчителя повинне підводити до розкриття виразних засобів, які особливо яскраво характеризують музичний образ. Головна увага звертається на ті засоби, які у даному творі є провідними;
- ▶ аналіз твору може бути більш або менш глибоким, але обов'язково правильним. Діти повинні діставати правильну інформацію, хоча й подекуди неповну, але ніяк не викривлену. Учителю слід пам'ятати про безпеку спрощенства, підміни власне

- музичних відомостей побутовими, життєвими прикладами, подекуди далекими від музики;
- ▶ необхідно уникати підтасовки під музику поза музичних асоціацій, особливо під виглядом «програмних тлумачень». Програму твору не слід ототожнювати з програмністю як специфічним засобом вираження змісту музичного твору (шляхом використання композитором на основі слухово-зорових та інших асоціативних паралелізмів подібних звукових комплексів), коли незалежно від того, є чи відсутні словесні пояснення, у свідомості слухача виникають конкретні уявлення;
 - ▶ «вгадування програми» – заняття марне і, по суті, анти музичне, бо в основі його лежить прагнення підійти до музики не як до мистецтва вираження, а як до мистецтва зображення. Але знання програми є необхідною умовою повноцінного й адекватного сприймання музики»;
 - ▶ зміст і спрямованість пояснень – питання принципового значення. При пояснюванні творів слід особливо потурбуватися про те, щоб у дітей не виникли спрощені уявлення про музику як про мистецтво, завданням якого є лише «описувати» й ілюструвати. Завдання пояснень – поглибити, закріпити і зробити осмисленішими музичні враження дітей. Слід прагнути до того, щоб пояснюче слово було коротким, конкретним і образним. Підбираючи літературний та ілюстративний матеріал до бесіди, слід потурбуватися про те, щоб він не був надмірним. Характеризуючи музичний твір, необхідно остерігатися загальних однотипних формулювань;
 - ▶ художня характеристика, яку дає вчитель, повинна повністю підтверджуватися музичним текстом. Вчитель, який любить музику, завжди знайде прості, щирі слова, що допоможуть учням почути прекрасне і неповторне в творі, що сприймається;
 - ▶ судження учнів про музику та їхні естетичні оцінки завжди повинні опиратися на усвідомлення об'єктивних властивостей музики та її виразних засобів. Увесь посильний учням музичний аналіз слід органічно пов'язувати з ідейною суттю творів, а отже, з оцінкою тієї дійсності, яка в них відображена;
 - ▶ необхідно навчати дітей віддавати собі звіт про почуте, розбиратися в тому, як, якими засобами виражений в музиці її зміст, як втілені ті думки і почуття, що схвилювали слухача, чим композитор досягнув такої сили впливу на слухачів. Щоб викликати найбільшу активність учнів, учителю не слід давати готові власні оцінки твору;

- ▶ аналіз твору повинен пробуджувати уяву дітей, їхні музично-слухові уявлення, викликати правильні, – але у кожного слухача свої, – асоціації. Доцільно постійно проводити паралелі з іншими видами мистецтва, використовувати різноманітні образні висловлювання. Однак не слід перетворювати музику в ілюстрацію до якоїсь картини чи літературного сюжету;
- ▶ доцільно починати аналіз відразу після прослуховування, поки звучання твору ще свіже в пам'яті;
- ▶ повторення і тим самим закріплення музичних вражень є одним з найважливіших методів музичного виховання. Повторюючи той чи інший твір, слід звертати увагу дітей на ще не засвоєне, раніше не почуте або незрозуміле.

Крізь призму науково-педагогічних уявлень про аналіз музичних творів у школі розглянемо масовий досвід художньо-педагогічного аналізу на уроках музичного мистецтва.

Спостерігається значний розрив між здобутками музикознавства і педагогіки та шкільною практикою. Насамперед, спостерігаються досить стійкі тенденції формального підходу до розкриття змісту музичних творів. З одного боку, це акцентування уваги учнів на елементах музичної виразності та структури твору, з другого – прагнення «переказати» музику, пов'язати з якимись образами чи життєвими подіями тощо. Значно рідше звертається увага на виявлення власного ставлення до художнього світу.

Ефективність аналізу музичних творів значною мірою визначається вмінням учителя вести діалог, який спрямовується запитаннями і завданнями вчителя. Як зазначала Н. Л. Гродзенська, художня і педагогічна цінність запитання вчителя полягає в можливості дати на нього різні правильні багатопланові й творчі відповіді. Якщо запитання вимагає однозначної відповіді, то це вичерпує бесіду, припиняє її і перетворює у «перестрілку» запитань і відповідей. Зазначимо, що стосовно конкретного запитання важко запропонувати вчителю однозначний рецепт, адже все визначається підготовкою конкретного класу, вчителя, активністю учнів, ситуацією, що склалася. Найголовнішим є те, щоб процес співбесіди йшов від музики й до музики, від її живого звучання.

Учителі часто звертаються до запитань: «Що зображає музика? Що виражає?» Постійне повторення цих запитань на уроці починає викликати у дітей байдужість, інертність. Тому слід дбати про варіативність подібних запитань з урахуванням життєвого змісту музики.

Наприклад: «Чи відчували ви коли-небудь такий настрій, як у цьому творі? Що міг відчувати композитор, коли писав цю музику? Портрет якої людини «намалювала» нам музика?» тощо.

Слід дуже обережно ставити запитання «Що зображає музика?», щоб не підводити учнів до думки, що музика обов'язково повинна щось зображати, не привчати їх до конкретного «сюжетного» мислення, фантазування під акомпанемент музики.

Сприятлива ситуація для аналізу музичного твору складається тоді, коли виникають різні погляди на твір, відбувається зіткнення думок. Доцільно запропонувати учням обґрунтувати свої враження, колективно прийти до правильної відповіді. Майстерність учителя полягає в тому, щоб тонко і вміло вести дітей до правильної відповіді, використовуючи найменші суперечності у колективних відповідях учнів, пояснення яких розвиває музичне мислення. Переважання колективних форм роботи па уроці музики створює передумови для глибокого і всебічного особистісного спілкування дітей, взаємовпливу один на одного.

Сама форма запитання може спонукати слухачів до активізації мислення. Якщо запитати: «Який характер музики?» або: «Які засоби музичної виразності використані?», діти, звичайно, дадуть відповідь на рівні перелічення ознак. Але досить змінити форму запитання: «Як виражається характер музики? Як змінюється її настрій?» – і учні починають мислити активніше. Невдалим виявляється запитання: «Хто написав твір?» Краще, коли вчитель запитає учнів: «Чи міг би таку музику написати Бетховен? Чайковський? Моцарт? Чому ви так вважаєте?» Поставлене у такий спосіб запитання спонукає думати всіх учнів і водночас вирішення його доступне кожному.

Серед запитань можливі й такі, що вимагають лише пригадування здобутої раніше інформації, наприклад: «Кому належить твір? У якому реєстрі звучить?» тощо. Доцільніше ставити запитання, які змушують шукати нові зв'язки між відомими явищами або вимагають творчої уяви.

Художньо-педагогічний аналіз сприяє поглибленню музичного сприймання тоді, коли вчитель, розуміючи, що музика впливає на нас силою того ставлення до світу, яким володіє композитор і яке він виразив у творі в цілому, а не окремих деталях, спрямовує увагу учнів на виявлення авторської позиції. Тому від аналізу художньої форми музичного твору доцільно переходити до аналізу того художнього світу, який виникає в людини при сприйманні музики. Художній світ це структурований музичним твором і активністю людини

(слухача, виконавця) світ, події якого переживаються людиною, підпорядковуються певній логіці, розгортаються у часі тощо.

При аналізі музичних творів слід враховувати, що суб'єктивність музичного сприймання визначена межами, зумовленими інваріантними елементами музики і виявляється у неповторному особистісному ставленні до твору. Варіантність і багатозначність слухацьких інтерпретацій сприяє тому, що при зіткненні думок учнів при колективному аналізі музики розкриваються нові грані змісту, виявляється задум композитора.

Учні повинні стати повноцінними співавторами аналізу музики. Саме колективно-творчий характер аналізу музики на уроці відкриває великі можливості для глибокого осягнення естетичного змісту музичних творів, розвитку музичної культури школярів.

Художньо-педагогічне спілкування як метод керування музичним сприйманням школярів

Успішність формування музичного сприймання школярів залежить передусім від методичного забезпечення навчального процесу. Учитель повинен володіти багатьма методами і прийомами, щоб обрати найдоцільніші з них для вирішення конкретного завдання.

Основними методами формування музичного сприймання відомий музикознавець Б. В. Асаф'єв вважав методи наведення і спостереження. Суть методу наведення полягає у такому доборі музичних творів і впливів, які дають змогу непомітно для слухачів спрямувати їхнє сприймання до «розумної мети». За допомогою методу спостереження викликається активна слухова увага до музики, що звучить.

У педагогічному аспекті доцільніше говорити про групи методів наведення (бесіда, розповідь, пояснення, коментування) і спостереження (художньо-педагогічний аналіз, моделювання, зіставлення за контрастом і аналогією тощо). Зрозуміла умовність цього поділу, адже, наприклад, методи моделювання чи зіставлення за контрастом і аналогією також виконують функцію наведення слухачів на сприймання певного змісту. Так само як такі методи наведення, як розповідь і пояснення, спрямовують спостереження за музикою. Йдеться про взаємозв'язок і єдність методів у їх спрямованості на формування музичного сприймання школярів.

У науково-методичній літературі більшість названих методів дістала ґрунтовне висвітлення, особливо у працях О. О. Апраксіної, Н. Л. Гродзенської, Д. Б. Кабалевського, В. М. Шацької. Розглядаючи їх крізь призму завдань керування музичним сприйманням, виділимо основну ланку, яка з'єднає ці методи і забезпечує цілісність навчаль-

ного процесу. На наш погляд, такою ланкою у процесі керування музичним сприйманням виступає діяльність спілкування.

Психологи розглядають спілкування як складний багатопланий процес установлення і розвитку контактів між людьми, породжений потребами у спільній діяльності, що включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприймання і розуміння іншої людини. Соціальний смисл спілкування полягає в тому, що воно виступає засобом передачі форм культури і суспільного досвіду. Між особове спілкування може бути безпосереднім і опосередкованим певними предметами і явищами. У даному випадку – музичними творами.

Специфіка спілкування визначається тим, що в його процесі суб'єктивний світ однієї людини розкривається іншій. Виділимо, за Б. Ф. Ломовим, такі функції спілкування, як інформаційно-комунікативна, що охоплює процеси прийому – передачі інформації; регуляційно-комунікативна, пов'язана із взаємним коригуванням спільної діяльності; афективно-комунікативна, що належать до емоційної сфери людини і відповідає потребам у зміні свого емоційного стану. Слід виділити також функцію самовираження, орієнтовану на пошук і досягнення взаєморозуміння.

У педагогічному аспекті спілкування розглядається як мотивована кому-нікативно-пізнавальна діяльність, спрямована на добування, засвоєння і передачу певної інформації. Як і будь-яка діяльність, спілкування має кінцевий результат і вимагає його оцінки з боку її учасників. Для спілкування таким результатом може бути вирішення комунікативно-пізнавального завдання, а задоволення чи незадоволення у зв'язку з ним викликає відповідну оцінку.

У спілкуванні кожна з сторін має свої цілі, які можуть співпадати або не співпадати між собою. Якщо цілі відсутні в одній з сторін, спілкування перетворюється у псевдо спілкування – формальне, вимушене, неефективне. Дуже часто без цілі виявляється учень, який не має мотивації навчання. Ціль може бути відсутня і в учителя, якому байдужі діти та результати їх навчання. Оптимальним є таке спілкування вчителя й учнів, яке створює сприятливі умови для розвитку мотивації навчання і творчої діяльності, забезпечує сприятливий емоційний клімат у класі, урахування особистісних якостей дітей.

Предметною основою спілкування на уроці музики виступає музичне сприймання як форма художнього спілкування. У цьому процесі виділяються два основних учасники – музичний твір і особистість (точніше, досвід життя, зафіксований в художньому сві-

ті твору, і життєвий досвід слухача). Є й інші учасники процесу, які опосередковано чи безпосередньо стимулюють музичну діяльність, беручи участь у сприйманні музики чи обміні враженнями – одно-класники та вчитель.

Спілкування з художнім світом музичного твору передбачає як передумову проникнення у цей світ через звукову форму. Результатом складного процесу особистісного впливу твору під час спілкування з ним є естетичне переживання. Отже, художнє спілкування є вільним і активним співпереживанням і спів роздумом слухача, які спрямовуються композитором.

Активність музичного сприймання полягає, по-перше, у відтворенні закодованих в музичному тексті образів, по-друге, у встановленні духовного спілкування з цими образами. Це падає комунікативній системі (композитор – музичний твір – слухач) діалогічного характеру, адже слухач веде діалог з образами музичних творів, а через них – з композитором.

Розуміння музики як засобу художнього спілкування принципово змінює трактування музичної діяльності. Відчуття музики, що лежить в його основі, не можна характеризувати лише як слухо-акустичний процес. Оперування звучаннями перетворюється у власне музичну діяльність лише при розкритті інтонаційно-художньої природи музики.

Музикознавці підкреслюють, що ставлення особистості до музики, комунікативна позиція, яку вона посідає у процесі сприймання як форми художнього спілкування, детермінує якісно своєрідний спосіб організації і регуляції цієї діяльності. Відтак спілкування на уроці музики вимагає створення специфічних комунікативних умов, пов'язаних з тим, що музика може сприйнятися тільки шляхом естетичного переживання. Відсутність емоційно-насиченого спілкування послаблює вплив музики на дітей.

Педагогічне спілкування на уроці музики має підпорядковуватися законам художньої логіки, мати естетичну природу і спрямовуватися на створення атмосфери колективного естетичного переживання твору. Такий підхід до взаємодії вчителя й учнів на уроці музики дозволяє трактувати цей процес як художньо-педагогічне спілкування, яке ми розглядаємо як метод керування музичним сприйманням. Він дає змогу об'єднати всі засоби педагогічного впливу і забезпечити цілісність процесу музичного виховання школярів.

Метод художньо-педагогічного спілкування є інтегруючим методом керування музичним сприймання школярів. Реалізуючись через

такі методи, як спостереження, бесіда, розповідь, пояснення, коментування, аналіз, моделювання тощо, художньо-педагогічне спілкування є важливим засобом формування музичного сприймання. Цей метод концентрує в собі виховні та емоційно-естетичні форми впливу і є основою керування музичним сприйманням.

Художньо-педагогічне спілкування – процес складний, багатогранний і динамічний. Учителю доводиться постійно вирішувати нові завдання, регулювати процес спілкування, стимулювати участь у ньому учнів, співвідносити ситуації спілкування зі змістом роботи. Тобто, метод художньо-педагогічного спілкування є багатофункціональним.

Стосунки, що виникають при взаємодії вчителя й учнів, утворюють у педагогічному процесі особливі, багатозначні зв'язки з предметною основою діяльності, у даному випадку – з музикою, її змістом, сприйманням і виконанням, співучасниками музичної діяльності, з статусом учня у цій діяльності. Педагогічна взаємодія може мати різну характеристику: від позитивної до негативної. Позитивну – коли педагогічні впливи відповідають запитам школяра, його інтересам; негативну – коли вони не тільки не збігаються із внутрішнім світом дитини, а суперечать йому.

Вокально-хорова робота у 5-7-класах має розвивати навички співу. Приблизно з 10 років у зв'язку з розвитком голосових м'язів спосіб звукоутворення починає набувати змістового характеру. Голоси дітей звучать сильніше, збагачуються обертонами, збільшується діапазон. Особливо зміцнюється звучання у середній частині діапазону.

До 11-12 років голосові складки помітно збільшуються, закінчується формування голосових м'язів. Коливання складок перестав бути лише краєвим, воно поширюється на всю голосову складку і голос стає сильнішим і насиченішим. Збільшується місткість легенів, міцніють дихальні м'язи. У звучанні помітно виділяються грудний, головний і змішаний регістри. Високі голоси: грудний регістр – до, ре, мі – 1-ої октави; змішаний регістр – фа, соль, ля, сі, до, ре – 1-2-ої октави; головний регістр – мі, фа, фа#, соль, ля, сі – 2-ої октави. Низькі голоси: грудний регістр ля-бемоль, ля бекар, сі, до, ре, мі – мала, перша октава; змішаний регістр – фа, соль, ля, сі-бемоль – 1-а октава; головний регістр – до, ре, мі-бемоль, фа – 2-ї октави.

Звукам грудного регістру властиві темброве багатство, повнота й насиченість звучання, що викликає відчуття резонування передньої грудної стінки. Грудне звучання утворюється при повному змиканні голосових складок, які вібрують усією своєю масою.

Звукам головного (фальцетного) регістру властиве м'яке, неголосне, бідніше за тембром звучання, що викликає відчуття головного резонування. Фальцетне звучання утворюється при неповному змиканні голосових складок, які сильно натягнуті і коливаються лише вільними краями.

Головний і грудний регістри вважаються натуральними, оскільки найчастіше зустрічаються у дітей. Змішаний регістр формується здебільшого у процесі навчання для вирівнювання звучання голосу за тембром в усьому діапазоні, що є основною вимогою до голосу сучасного співака.

Високі голоси дівчаток – сопрано, хлопчиків – дискант, низькі голоси хлопчиків і дівчаток – альти. Голос дисканта легкий, прозорий, дзвінкий, сріблястий; діапазон у 11 – 12 років – до-1-ї – фа-соль-2-ї; 13 – 14 років – до-1-ї – соль-ля-другої. Примарна зона, в якій голос звучить найбільш природно, вільно і красиво у дисканта знаходиться в межах ля-1-ї – ре-2-ї.

Голос альти звучить насиченіше і сильніше. Альти-хлопчики 11 – 14 років можуть поділятися на перші та другі. Діапазон першого альти – ля – сі малої октави – мі-фа-2-ї; другого – соль-фа малої октави – сі-1-ї – до-2-ї значна частина альтового діапазону звучить у грудному регістрі. Примарна зона у перших альтів знаходиться в межах мі-1-ї – ля-сі-1-ї, у других альтів – ре-1-ї – соль-ля-1-ї.

Діапазон сопрано і дискантів, альтів хлопчиків і дівчат майже збігається, так само, як майже збігаються й регістрові межі голосів і примарна зона.

Голос сопрано звучить легко, прозоро і м'яко, голос альти дівчинки – більш насичено, однак м'якше, ніж у альтів і хлопчиків.

Після 12 років діти вступають у період статевого дозрівання, під час якого відбуваються глибокі зміни в організмі, і зокрема, в голосовому апараті. Ці зміни виявляють значний вплив на розвиток дитячого голосу і дістали назву мутації (зміна).

Встановлено, що зміни в голосовому апараті хлопчиків більш значні, ніж у дівчат. Тому й мутація у хлопчиків проходить більш болючо, ніж у дівчаток.

У кліматичних умовах України мутація найчастіше починається в 13 – 14 років, тобто збігається з навчанням у 7 – 8 класах. Вона може тривати від кількох місяців до кількох років. На перебіг і тривалість мутації виявляють значний вплив кліматичні умови, стан здоров'я дітей, розвиток психіки. У фізично розвинутих учнів мутація може наступити раніше. Можна зустріти й більш раннє настання мутації, пов'язане з раннім статевим розвитком.

Фізіологічно мутаційні зміни виявляються в хлопчиків у інтенсивному рості гортані й особливо – голосових складок, що супроводжується нерідко запальним станом гортані, почервонінням і набуханням голосових складок, появою слизі.

У мутаційному періоді умовно виділяють три етапи: початковий, власне мутаційний і післямутаційний. Основними ознаками мутації є особливості звучання голосу та суб'єктивні відчуття співаків.

Учитель, працюючи над вокальною технікою класного хору, має домагатися від учнів єдиної манери звукоутворення, звуковедення, способу артикуляції; не тільки правильного, а й однотипного формування голосних і приголосних звуків; підпорядкування сили і тембру звучання кожного голосу вимогам і завданням загальнохорового звучання у відповідності з характером виконуваного твору і диригентською інтерпретацією.

Спів як виконавський процес розвиває музичні здібності, уміння сприймати, запам'ятовувати і відтворювати, виховує слухову увагу, спостережливість, уяву, дисциплінованість і самостійність. У процесі навчання співу вирішуються завдання, пов'язані з формуванням особистості учня. Важливим завданням вокально-хорової роботи в школі є художньо-творчий розвиток учнів. Спів надає широкі можливості для мамовияву особистості, вираження змісту твору, оскільки смисл співу не в механічному розучуванні пісень, а в їх творчій інтерпретації. Важливої ролі тут набувають музичне навчання, накопичення знань і художнього досвіду, оволодіння співацькими уміннями і навичками, які стають основою творчості.

Яким має бути спів дітей? Він повинен бути природним, ненапруженим, вільним, рівним, у всьому діапазоні, округлим, світлим, інтонаційно чистим. Набуття цих якостей вимагає від учителя наполегливої роботи над диханням, звукоутворенням, правильним використанням резонаторів, згладжуванням реєстрів, регулюванням сили звучання, рухливістю голосу, округленням голосних, атакою звука, звуковеденням тощо.

Учням, які в початкових класах не оволоділи необхідними співацькими навичками, нерідко характерні такі недоліки: неправильне відкривання рота під час співу, скованість нижньої щелепи, м'язів гортані, млявість артикуляції, неясність дикції, шумний вдих і некерований видих при співі.

В старших класах продовжується робота над вдосконаленням вокально-хорових навичок на більш складному музичному матеріалі.

Правильне розучування пісні має велике значення у музичному навчанні та вихованні учнів. Воно має розширювати художній кругозір, забезпечувати естетичний вплив пісні на учнів, її швидке, свідоме й емоційне засвоєння, подальший розвиток музичних здібностей, художньо-образного мислення, виконавської майстерності.

Робота над піснею – процес багатоплановий. Вона починається з попередньої підготовки вчителя, який має вслухатися в пісню, виявити її емоційно-образний зміст, врахувати складність для дітей, визначити труднощі. Методика розучування пісні визначається її змістом і складністю, рівнем співацької підготовки учнів класу, умовами, за якими воно відбувається. При можливій варіантності підходів до розучування пісні склалися усталені етапи засвоєння її учнями: ознайомлення з піснею, власне розучування пісні, технічне втілення художньої інтерпретації пісні, художнє виконання. Етапи тісно пов'язані між собою. Але кожен етап має своє призначення, що й визначає його особливість. Для кожного з них існують методичні прийоми, зумовлені його специфічними завданнями.

ЛЕКЦІЯ. Система музично виховання провідних педагогів-музикантів

План

1. Мета музичного виховання в болгарських школах. Борис Трічков та його «Драбина».
2. Система музично-ритмічного виховання Е. Жак-Далькроза.
3. Музичне виховання К. Орфа (Німеччина).
4. Система музичного виховання З. Кодая в Угорщині.
5. Музично-педагогічна концепція Д. Кабалевського.
6. Музичне виховання у Великій Британії та США.

Література

1. Леонтович М. Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України (з педагогічної спадщини композитора). – Київ : Муз. Україна, 1989. – 134 с.
2. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл: Музика: 5 – 8 класи. – Київ : Перун, 1996. – 102 с.
3. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання. – Київ : ІЗМН, 1997. – 248 с.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: Навч. метод. посібник. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2001. – 272 с.
5. Методика хорового співу в школі. – Вид. 2-е. – Київ : Муз. Україна, 1971. – 124 с.

Зміст лекції

Як зробити урок музики уроком мистецтва? Які методи і прийоми сприятимуть проникненню музики у серця, спонукатимуть до роздумів над сутністю людського буття? Щоб допомогти вчителю зорієнтуватися у потоці науково-методичної інформації. Проаналізуємо провідні педагогічні ідеї, що стали визначною віхою розвитку музичної педагогіки 20 століття – цілісні системи масового музичного виховання дітей, створені Е. Жак-Далькрозом, К. Орфом, З. Кодаєм, Б. Тричковим, Д. Кабалевським.

Мета музичного виховання у болгарських школах полягала в тому, щоб засобами музики вирішити загальні завдання у вихованні.

Через формування навичків сприйняття та виконання музики, вміння «розбиратися» у музиці, сформувати художній смак, розвивати естетичні почуття та потреби, розширити загальну та музичну культуру. Уроки музики з 1-го по 9-й клас. Перехід від співу по слуху к співу по нотах проходить на основі використання так званої «Столбіци» (сходи) – метода, розробленого Б. Тричковим. Найбільшу значимість «Столбіци» полягає в її наочності, у можливості співати в зручній тесатурі.

«Столбіца» знайомить з елементами музичної грамоти (побудова мажорної гами), на практиці вся робота будувалася на основі до-мажора. Спочатку завжди довго співають акапела, спів народних пісень, після переходять до «Столбіци».

В останні роки вводять нові методи: імпровізація та гра на музичних інструментах – сопілка, металафон, дудка, мелодіка (акордеон).

Система музично-ритмічного виховання, створена швейцарським педагогом Е. Жак-Далькрозом (1865-1950) стала протилежністю традиційній «співацькій концепції музичного виховання». Працюючи з дітьми Жак-Далькроз дійшов висновку, що головними недоліками традиційної методики є ізольованість видів діяльності й поділ процесу осягнення музики на низку навчальних дисциплін, позбавлення музичного виховання емоційності. Педагог прагнув до виховання музикальності, слова і руху як засобу формування гармонійно розвинутої особистості. Жак-Далькроз помітив, що діти значно легше запам'ятовують пісню, якщо спів супроводжується рухами. Узгодженість рухів із ритмом музики викликає у них особливу радість, естетичне задоволення, відчуття розкнутості й свободи. Тому Жак-Далькроз почав використовувати у безпосередньому зв'язку з музикою, її темпом, ритмічним рисунком, фразуванням, динамікою, штрихом, спеціальні вправи, до яких входили найрізноманітніші ру-

хи-крокування, біг, стрибки, танцювальні й пластичні рухи. Використовувалися також вправи, спрямовані на виховання швидкої реакції уміння швидко включатися у рух, переривати або змінювати його.

Методичні пошуки Е. Жак-Далькроза увінчалися створенням музично-педагогічної системи, особливістю якої стала евриміка (зв'язок музики з рухом).

У своїх пошуках педагог залишався передусім музикантом і на ритмопластичній основі намагався здійснювати власне музичне виховання.

Завдання вчителя – навчити дітей рухатися у характері музики, передаючи темпові, динамічні, метроритмічні особливості. Виразною передачею рухами характеру музики досягалось втілення образного змісту музичного твору. Заняття ритмікою мали сприяти засвоєнню головних музично-теоретичних понять, розвивати музичний слух і пам'ять, відчуття ритму, активізувати сприймання музики. У процесі роботи над рухами під музику формується художній смак дітей, розвиваються їхні творчі здібності, почуття прекрасного в мистецтві та дійсності, виховується увага, зосередженість, виробляється злагодженість дій усього колективу.

Крім ритміки і сольфеджіо до занять старших дітей входили танець, хоровий спів і музична імпровізація на фортепіано. Е. Жак-Далькроз вважав, що часте використання однієї й тієї ж музики унеможливує спонтанні, індивідуальні вияви рухової активності, саме сприймання втрачає гостроту і напруженість слухової уваги.

«Моя мета, – підкреслював Е. Жак-Далькроз, – на основі слухового сприймання пробудити в учневі засобами спеціальної гімнастики почуття його власного ритму, що виявляється в його фізичній природі». На його думку, ритміка, як засіб виховання, складає перший рівень, на якому здійснюється «масове музичне виховання дітей. Другий рівень ставить завдання підготовки до професійного навчання і ґрунтується на сольфеджіо та імпровізації на фортепіано. Навчання сольфеджіо спрямовувалося на розвиток слуху до абсолютного, оволодіння музичною грамотою, під якою розумілося вміння «бачити те, що чуєш, чути те, що бачиш» Е. Жак-Далькроз розширив межі традиційного сольфеджіо використанням рухів.

Імпровізація у його педагогічній системі виконувала функцію головного методу осягнення музики. Ставилося завдання засвоїти метроритмічні, мелодико-гармонічні й поліфонічні елементи музики, і на цій основі розвивати навички вільного музикування, творчу фантазію. У такий спосіб у рамках однієї музично-педагогічної сис-

теми були поєднанні завдання масового і професійного музичного виховання, освіти й навчання.

Гуманістична спрямованість системи Е. Жак-Далькроза, який прагнув виховати особистість через залучення до мистецтва, звеличити її духовне життя.

Ідеї Е. Жак-Далькроза щодо творчого розвитку особистості своєрідно розвинув видатний німецький композитор і педагог К. Орф (1895-1982). Його педагогічна концепція і методична система стали наслідком тривалої практичної роботи з дітьми. На думку К. Орфа музичне виховання не повинно обмежуватися розвитком слуху, ритму, слуханням музики, навчанням співу і гри на інструментах. Завдання музичного виховання – стимулювати і спрямовувати творчу фантазію, вміння імпровізувати, творити у процесі індивідуального і колективного музикування. У цій роботі слід опиратися на зв'язок музики з жестом, словом, танцем, пантомімою.

Педагогічні принципи К. Орфа втілені у методичному посібнику під назвою Шульверк (діяти і навчати). Це п'ятитомне зібрання найпростіших партитур для дитячих інструментів, пісень для хорového виконання в інструментальному супроводі, вправ у вимові та декламації, ритмічних вправ, театралізованих сценок. Збірки побудовані на народних піснях, фольклорних текстах (приказках, загадках, лічилках, дражнилках тощо). Партитури написані зовсім не для того, щоб діти їх розучували і демонстрували своє вміння. Це моделі створені професійним композитором і призначені для стимулювання музичної творчості дітей. Це споріднює «Шульверк» з народним музикуванням, учасники якого також нерідко продовжують творити на основі вже складених у народних традиціях зразків. У посібнику даються також рекомендації щодо залучення дітей до музики, активної творчої діяльності, яка б приносила радість і задоволення.

Власна дитяча творчість, власні дитячі знахідки, власні дитячі думки – ось що створює атмосферу радості, формує особистість, виховує людяність, стимулює розвиток творчих здібностей – така одна з головних ідей музично-педагогічної концепції К. Орфа. Закласти міцний фундамент музикальності, під яким розуміється музично-ритмічне відчуття і музичних слух, що дають змогу переживати і розуміти музику та вільно в ній орієнтуватися і творити. Новаторство педагога особливо виявилось у продуманому використанні «елементарної музики». Елементарна музика – це зовсім не примітивна музика, вона опирається на ті народні музичні й мовні джерела, які дали їй початок. «Елементарна музика» – це не музика

сама по собі: вона пов'язана з рухом, танцем і словом, її потрібно самому створювати, в неї слід самому включатися не як слухачу, а як її учаснику» – писав К. Орф.

Елементарна музика, елементарний інструментарій, елементарні словесні тексти стали для К. Орфа головними засобами виховання дітей. К. Орф обрав шлях активізації музичної діяльності дітей через їх власне музикування. Віддано було перевагу елементарним інструментам, якими діти могли порівняно легко оволодіти. До складу дитячого оркестру входять мелодичні ударні інструменти (металофони, ксилофони), немелодичні ударні інструменти (дитячі літаври, барабани, тарілочки тощо), прості духові інструменти, близькі до народної сопілки, смичкові інструменти для гри на «пустих» струнах. Вільна імпровізація стала відправним пунктом орфівського уроку. Творчим імпровізаціям дітей мала сприяти опора на рух і гру на елементарних музичних інструментах, на мову, музичну декламацію і спів. Особливу увагу приділяв слову – елементу мови і поезії.

Використовувалась водночас релятивна й абсолютна система сольмізації й нотації (спів зозулі – співали малу терцію), допомагаючи собі рухами руки. Потім знаходили цю інтонацію на музичних інструментах, бачили її запис на нотному стані. Так поступова накопичувалися слухозорові враження, жива ритмізована мова допомагала засвоювати метроритмічність музики і музичного запису. Ця робота починалася із проплескування ритму дитячих віршів, імен і засвоєння у такий спосіб певних ритмічних блоків, що використовувались потім у різних остинатних супровадах до декламації, співу самих дітей, їм пропонувалося продовжити ритмічну побудову, виконану вчителем, «підхопити» перші, або заключні такти почутої ритмічної побудови і придумати свою.

Елементарне музикування, як правило пов'язувалось зі сценічною грою. Тому курс початкового музичного навчання завершується постановкою своєрідного спектаклю.

Ритмізована мова, діалоги-речитативи, музично-сценічна гра, сцени з казок – усе це стало засобом активного виховання. Отже, музично-виховна система К. Орфа закладає хороші передумови для участі дітей у різноманітній музичній діяльності. Орієнтація на природні сили особистості, на елементарне музикування, на фольклор як першооснову музичної культури визначають прогресивність і плідотворність педагогічних пошуків К. Орфа.

Ідеями гуманізму і всебічного розвитку людини пронизана також музично-виховна концепція видатного угорського композитора, фольклориста, педагога і просвітителя З. Кодая (1882-1967). Він вважав, що кожную людину слід підвести до сфери високих цінностей, до істинного, красивого і доброго. Питання музичного виховання З. Кодая розглядав у контексті гармонійного виховання людини, що складається на його думку з традицій, смаку, духовної цілісності. Кінцева мета музичного виховання - «разом з учнем проникати у душу музики, прагнути таким чином, щоб і музика проникла в душу учня».

Вихідним пунктом у педагогічній діяльності З. Кодая стало переконання в тому, що відкритий ним і Б. Барток скарби старовинної селянської народної пісні повинні стати надбанням усього народу. З його ініціативи у загальноосвітніх школах спів вводиться як обов'язковий предмет, створюються школи з поглибленим вивченням музики. Система З. Кодая охоплює дитячі садки, школи, педагогічні училища і вищі навчальні заклади.

Головні положення системи З. Кодая. Основою музичної культури нації, а отже музичного виховання має стати народна музика. Головну увагу в музичному вихованні він приділяє ознайомленню зі скарбами народної пісні. Народну пісню педагог розглядав як рідну музичну мову дитини, якою, як і рідною словесною мовою, слід оволодіти найшвидше. Головним видом занять з музики став хоровий спів. Тому що, по перше, хоровий спів мав забезпечити виховання музичного слуху, музичної сприйнятливості, музичних уявлень у процесі музичної діяльності. По-друге, людський голос, як найдоступніший і найкращий «інструмент» мав включити усіх учнів до активного музичного життя.

Педагог вважав, що до істинної музичної культури можна прийти лише шляхом активних занять музикою. Музикування може стати основою музичного виховання і здатне привести до справжнього переживання й розуміння музики. Тільки спів може розвинути ладовий слух, що є фундаментом музикальності. Саме тому З. Кодай вважав недоцільним використання на початковому етапі навчання інструментальної музики. Вона вводиться ним лише у 3-4 класах загальноосвітньої школи, тоді ж учні знайомляться з піснями інших народів.

Щоб забезпечити успішне оволодіння народними піснями і навичками хорового співу З. Кодай головними завданнями навчання школярів музичної грамоти поставив виховання вміння співати по нотах і по слуху записувати мелодію. Він вважав, що прилучення,

до музичної культури неможливо дати, поки ми не почнемо читати ноти так, як доросла людина читає книги, беззвучно, але з повним уявленням звучання». Щоб полегшити і прискорити процес розвитку слуху і техніки читання нот, педагог на всіх ступенях навчання рекомендував метод відносної (ладової) сольмізації, спів пісень поєднувався із рівномірною ходою, плесканням, тактуванням метру, ритмічним супроводом тощо.

Для педагогічної концепції З. Кодая характерні орієнтація на масове музичне виховання, розвиток співацько-хорових традицій європейської музичної педагогіки, прагнення до розширення музичної грамотності дітей, опора на національну інтонаційно-ладову і метроритмічну основу.

Отже при розгляді педагогічних ідей Е. Жак-Далькроза, К. Орфа, З. Кодая виявлено, як спільність їх підходів до питань музичного виховання, так і відмінність у виборі шляхів і засобів навчання.

Спільним є прагнення засобами музики вплинути на духовний світ дитини, сприяти гармонійному розвитку особистості, вихованню емоційної чутливості та музичних здібностей, засвоєнню музики як специфічної мови людського спілкування. Вони всі були переконані, що виховання гри та співу по нотах має передувати досвід живого спілкування з музикою.

Об'єднує їх і те, що всі вони були відомими музикантами ХХ ст. і авторитетом своєї творчості підтримували репутацією створених ними концепцій музичного виховання. Відмінність підходів у музичному вихованні полягає у виборі різних провідних видів музичної діяльності. У Е. Жак-Далькроза – це ритмічний рух, у З. Кодая – зоровий спів, у К. Орфа – елементарне музикування на простих музичних інструментах.

Д. Б. Кабалевський ставить за мету: сформувати у школярів музичну культуру на основі ціннісного уявлення про музичне мистецтво його громадської ролі і соціальним призначенні (сила музичного емоційного впливу на людину, сформувати світогляд), музичне виховання дітей є основою музичної культури народу – це добре вдосконалена система шкільного виховання. Багато творів класики доступні дітям, мають великий моральний вплив.

З особливою гостротою ставиться проблема інтересу, захоплення. Д. Кабалевський нетерпимо відноситься до любих формальних навчань. Навчання повинно спрямовуватися на розвиток емоційного відгуку, інтересу дітей до музики – це повинно принести радість

при живому дотику до мистецтва. Проблема побудови занять в більшій мірі зв'язана з тим, як вчитель захопить мистецтвом школярів.

Програма ставить перед вчителем музики три основні педагогічні задачі:

1. Розвиток у школярів інтересу до музики;
2. Формування здібностей творчо мислити про музику;
3. Прищеплення учням навички виразного виконання.

Д. Кабалевський запропонував тематичний принцип як основу побудови системи музичних занять і окремого уроку.

Засвоєння тематичного змісту програми – це необхідне і важливе засвоєння умови росту музичної культури школярів. Доступність і прочність засвоєння забезпечує взаємозв'язок тем чверті року всього циклу навчання. Кабалевський вважає, що в основі всіх форм пристосування дітей до музики лежить емоційне, важливе її сприймання.

«Активне сприймання музики, – основа музичного виховання в цілому всіх його ланок»

Сприймання музики включає в себе роздуми про неї, є основою формування музичної культури. З однієї сторони, сприймання включає в себе осмислення, оцінку твору на основі засвоєння загальних знань про музику; судження про неї, про її художню форму музичного твору, включає в себе художні образи. Такий підхід направлений на об'єднання процесу розвитку, сприймання музики і процесом засвоєння музичних знань, формувань, умінь, навичок; відкриває нові горизонти для розвитку музичного мислення, музично-творчих здібностей й художнього смаку школярів.

У співвідношенні з цілісним підходом до вивчення мистецтва необхідна організація цілісного уроку музики. Творча організація занять з музики, направлена на формування у учнів прагнення до самостійного мислення, до виявлення особистої ініціативи, вираженню свого ставлення до музики, складає спрямовану умову організації уроку музики як уроку мистецтва.

В чому творчий характер організації музичних занять? – У відборі методів, спрямованих на активізацію мислення школярів, в застосуванні методичного принципу «схожості і відмінності», у встановленні творчого зв'язку нового учбового матеріалу з попереднім і послідуєчим («забігання наперед» і «повернення до пройденого»), в різноманітності побудови уроків музики.

Завдання предмету «Музика» розглядається в широкому плані: формування музичної культури народу на основі цілісного розуміння мистецтва в його соціальній функції, це нова програма по музиці для загальноосвітньої школи.

Основою для тематизму, що носить музично-естетичний, а не тільки учбово-музичний характер – пише Д. Б. Кабалевський – дає реальну змогу досягнути цілісності і єдності навчального процесу не тільки в межах одного уроку, але й на протязі кожної чверті, усього навчального року, навчального курсу. Принцип тематизму – та методологічна основа, на якій будується нова програма. За основу беруться пісня, марш, танець – три основних кити в музиці.

«Пісня, танець, марш – найбільш розповсюджені, найбільш масові, найбільш демократичні області музики. Як фундамент пов'язує дім із землею, з ґрунтом, на якому він тримається, пісня, марш і танець пов'язують всю найбагатішу, різноманітно розвинуту будівлю музики з великими масами людей, з народним ґрунтом. З першого уроку першого класу діти визначають три кити за їхньою різницею, а об'єднують різновидності одного й того ж кита за схожістю. Так з самого початку реалізується найважливіший принцип «схожості» та «різниці».

Послідовність вивчення тем в 1-7 класах

1 клас

I чверть - Три кити в музиці - пісня, танець, марш.

II чверть – Про що говорить музика.

III чверть – Куди ведуть нас «Три кити».

IV чверть – Що таке музична мова.

2 клас

I чверть – Пісня, танець і марш переростають в пісенність, танцювальність, маршевість.

II чверть – Інтонація.

III чверть – Розвиток музики.

IV чверть – Побудова (форма) музики.

3 клас

I чверть – Музика мого народу.

II чверть – Між музикою мого народу і музикою різних народів моєї країни немає неперехідних кордонів.

III чверть – Між музикою мого народу і музикою різних народів світу немає неперехідних кордонів.

IV чверть – Композитор – виконавець – слухач.

4 клас

I чверть – Музика і література. Що сталося б з музикою, якби не було літератури.

II чверть – Музика і література. Що сталося б з літературою, якби не було музики.

III чверть – Музика і образотворче мистецтво. Чи можемо ми побачити музики.

IV чверть – Музика і образотворче мистецтво. Чи можемо ми почути живопис.

5 клас

I чверть – Перетворююча сила музики.

II чверть – Перетворююча сила музики.

III чверть – В чому сила музики.

IV чверть – В чому сила музики.

6 клас

I чверть – Музичний образ

II чверть – Музичний образ

III чверть – Музична драматургія

IV чверть – Музична драматургія

7 клас

I чверть – Що означає досконалість в музиці?

II чверть – Музика серйозна і музика легка

III чверть – Взаємопроникнення легкої і серйозної музики.

IV чверть – Великі наші «сучасники».

У школах США спів проводиться кожного дня у початкових класах по 20-30 хвилин. На заняттях діти співають та грають під музику, співають пісні та молитви, проводять ритмічні рухи під музику. У середніх класах – 2-3 рази на тиждень. Форми позакласної роботи – це хори, оркестри, ансамблі тощо. Систематично проводяться симфонічні концентри для школярів. Добре обладнані кабінети, велика увага приділяється вихованню ритму, використовуються різні музичні інструменти: малий барабан, трикутник, музична коробочка. З третього класу починають навчатися грі на різних оркестрових інструментах. Великого значення набули духовні оркестри. Значна цікавість виявляється до старовинної музики: в університетах вивчають старинну нотацію. Спеціальне музичне навчання отримують в коледжах. Існують три типи коледжів: виконавські, музикознавчі та педагогічні, які готують викладачів. Велику увагу приділяють читки з листа, грі, ансамблі, імпровізації, широкому вивченню репертуару.

В Великій Британії у початкових школах всі предмети викладає один вчитель. Музичному вихованню велику увагу приділяється в

школах з гуманітарним нахилом. Рівень музичної роботи по школах різний. На заняттях часто використовуються прийоми, розроблені Дж. Кервенном, його система знайома, як релятивна. Значне місце на шкільних заняттях займає електронна музика, що веде за собою багато підлітків. Більшість педагогів вбачають шлях творчого розвитку учнів у процесі вільного використання техніки на уроках.

Підготовку вчителів виконують коледжі з 2-м, 3-річним строком навчання. Студенти отримують індивідуальні уроки з фортепіано або другого музичного інструменту та співу.

Значне місце займають заняття з диригування.

Вчитель повинен вміти грати на богослужіннях кожного дня, керувати хором і оркестром, вокальним ансамблем, проводити уроки співу у класах, навчати гри на музичному інструменті. У більшості англійських шкіл один вчитель має повне навантаження.

Музичне виховання в розвинених країнах обумовлене основними положеннями про суттєвість культури, освіти, мистецтва. Музичне виховання у цих країнах – це частина загальної системи освіти.

Завдання для роздумів:

Автор системи масового музичного виховання.

Мета музичного виховання.

Провідна педагогічна ідея.

Головний зміст навчання і виховання.

Головні засоби навчання і виховання.

Е. Жак-Далькроз. Пробудження і розвиток природної емоційної чутливості, виховання музикальності як першооснови музики.

Зв'язок музики із рухом, ритміка, сольфеджіо, імпровізація.

Досягнення триєдності музики, слова і руху, музично-ритмічні вправи, імпровізація як метод навчання.

К. Орф. Розвиток творчих здібностей і навичок.

Музичний розвиток дитини через активну творчість, елементарне музикування.

Елементарне музикування (гра на дитячих музичних інструментах, імпровізація, спів, інсценізація).

Єдність слова, музики і руху; акцент на пентатонічні лади музикування на елементарних музичних інструментах, творчість як метод навчання.

З. Кодай. Опанування угорською музичною культурою, досягнення загальної музичної грамотності.

Акцент на фольклор, на традиції музичної культури своєї нації, народну пісню.

Хоровий спів, вивчення музичної грамоти.

Хоровий спів, відносна сольмізація, ручні знаки, угорська ладова і метро-ритмічна основа.

Д. Кабалевський. Формування музичної культури особистості як невід'ємної частини її духовної культури.

Основою музичного виховання є активне, зацікавлене музичне сприймання.

Засвоєння особливостей музичного мистецтва; формування музичного сприймання, хоровий спів.

Досягнення цілісності уроку музики, активізація музичного мислення, зв'язок музики з життям, акцент на три головні сфери музики – пісню, танець і марш.

ЛЕКЦІЯ. Досвід у галузі музичного виховання відомих вітчизняних музикантів-педагогів

План

1. Педагогічний досвід М. Леонтовича у галузі музичного виховання.
2. Значення педагогічної діяльності в налагодженні навчального процесу М. Лисенка.
3. Педагогічна спадщина К. Стеценка.

Основна література

1. Вивчення творчості К. Стеценка в школі // Музика в школі. Вип. 2, Київ, 1984.
2. Вивчення творчості М. Леонтовича у школі. // Музика в школі. Вип. Київ, 1974.
3. Внесок українських композиторів у теорію і практику музично-естетичного виховання школярів. // Музика в школі. Вип. 8, Київ, 1982.
4. Нариси з історії української музики. Ч. 1 // Ред.кол.: Архімович А., Каришева Т., Шиффер Т. – Київ : Мистецтво, 1964.
5. Огороднов Д. Музично-співоче виховання у загальноосвітній школі. Київ : Муз. Україна, 1983.

Додаткова література

1. Педагогічні ідеї М. Леонтовича // Музика в школі, вип.2, Київ, 1982.

Зміст лекції

Поєднання композиторського таланту і педагогічної майстерності характерна риса творчої особистості вітчизняних педагогів-музикантів. Велике значення у налагодженні навчального процесу

мала педагогічна діяльність класика української музики М. Лисенка (1842-1912), який особливу увагу приділяв вихованню дітей.

Серед його перших посібників для шкіл – збірка «Молодощі» (1875), до якої увійшли 25 дитячих ігор та 13 веснянок з фортепіанним супроводом композитора. Збірник швидко завоював популярність, здобув високу оцінку сучасників.

Музикачний педагог С. Миропольський відзначив у рецензії якісний підбір дитячих пісень та ігор, від яких справді віє молодістю, весною, веселістю та свіжістю. Вказуючи на народне походження пісень, забав, високо оцінюючи акомпанемент до них, який «зроблено просто і близько до народного духу», рецензент настійливо рекомендує збірник «особливий увазі не тільки вчителів співів, але й батьків, сім'ї та школи.»

Слід відзначити, що цей посібник використовували у своїй педагогічній діяльності композитори М. Леонтович, К. Стеценко, Ф. Колесса та ін. Не втратив він свого значення й сьогодні.

Цінним внеском М. Лисенка у розвиток музичного виховання була також його «Збірка пісень у хоровому розкладі, пристосованому для учнів молодшого й підстаршого віку в школах народних (1908).

Основу їх склали пісні майже всіх жанрів, в тому числі й дитячі. У передмові композитор вмотивовує різноманітність жанрів (пісні календарного циклу, побутові, історичні та ін.) і підкреслює, що народна пісня – це невичерпне джерело для вивчення життя народу, його історії, побуту.

Робота М. Лисенка по організації музичної освіти на Україні (зокрема відкриття Музично-драматичної школи в Києві) і його творчість для дітей, особливе місце в якій займають опери «Коза-Дерева», «Пан Коцький», «Зима і весна») заклали підвалини для педагогічної діяльності таких видатних українських композиторів, як М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий.

Багатий педагогічний досвід М. Леонтовича (1877-1921) слугував основою для створення «Практичного курсу навчання співу в середніх школах України» (1919), який ставив за мету охопити музичним вихованням як найширші кола учнів. М. Леонтович прагнув не тільки викликати в дітей інтерес до музики, а й залучити їх до самостійної творчості.

Надзвичайно щедра і педагогічна спадщина К. Стеценка (1882-1922). Він вніс багато цінного у методику викладання співу в школі, був організатором різноманітної позакласної роботи з музичного виховання.

Особливою популярністю користувалися його збірки «Луна» (1907), «Шкільний співаник»(1918, 3- випуски), які знайомили учнів з кращими зразками народної творчості.

Методичні основи навчання музики К. Стеценко виклав у таких посібниках, як «Початковий курс навчання дітей нотному співу»(1918), «Методика шкільного співу» (рукопис), «Програма навчання співу, складена для єдиної школи та пояснювальна записка до неї» (рукопис), «Українська пісня в народній школі (1917) та ін. К. Стеценку першому належить ідея використання графічного зображення гами («Драбинка», «Сходи») і відповідних методів навчання учнів, яка вже пізніше була ґрунтовано розроблена відомим болгарським педагогом Б. Тричковим в його праці «Столібца». Заслужують увагу й дитячі опери композитора «Івасик-Телесик» (1911), «Лисичка, Котик і Півник»(1911).

Величезний вплив педагогічної діяльності та спадщини К. Стеценка на теорію і практику музично-естетичного виховання школярів розкрито у монографії Є. Федотова – «К. Стеценко – педагог» (Київ,1977).

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Значне місце в системі підготовки фахівців посідають практичні заняття. Головне їх завдання – закріплення, переведення у довготривалу пам'ять теоретичних знань, формування навичок і вмінь з навчальної дисципліни, оволодіння апаратом наукових досліджень.

Практичне заняття (лат. *praktikos* – діяльний) – форма навчального заняття, під час якої науково-педагогічний працівник організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування, через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань.

Цю форму занять проводиться в аудиторії, обладнаною необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою, музичними інструментами, магнітною дошкою та ін.

До практичних занять навчальної дисципліни завчасно готується необхідний методичний матеріал – тести для виявлення рівня оволодіння відповідними теоретичними положеннями, набір завдань різного ступеня складності.

Основні завдання практичних занять:

- поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях і в процесі самостійної роботи;
- формування інтелектуальних навичок і вмінь планування, аналізу й узагальнень, опанування навичок організації професійної діяльності;
- накопичення первинного досвіду організації навчально-виховного процесу в школі та технікою управління ним;
- оволодіння початковими навичками керівництва, менеджменту та самоменеджменту.

Структура практичного заняття: попередній контроль знань, навичок і вмінь студентів; формулювання загальної проблеми та її обговорення за участю студентів; розв'язування завдань та їх обговорення; розв'язування контрольних завдань, їх перевірка й оцінювання. Оцінки за практичні заняття враховуються, виставляючи підсумкову оцінку з навчальної дисципліни.

Кількість годин на практичні заняття з дисципліни визначено навчальним планом. Перелік тем практичних занять міститься в робочій навчальній програмі дисципліни. Кількість студентів на практичному занятті не повинна перевищувати половини академічної групи.

У процесі проведення практичних занять використовуються різні методи навчання. Оскільки головне завдання цього виду навчальної роботи – формування навичок і вмінь, то основними є різноманітні вправи (підготовчі, пробні, за зразком, тренувальні, творчі, практичні, графічні, усні, письмові, професійні та ін.).

Практичні заняття мають відповідати таким вимогам:

- розуміння з боку студентів необхідності володіти базовими теоретичними знаннями;
- усвідомлення необхідності вироблення навичок і вмінь, що мають професійну спрямованість;
- забезпечення оптимальних умов для формування навичок і умінь (санітарно-гігієнічних, дидактичних, виховних, безпеки життєдіяльності);
- навчання студентів раціональних методів оволодіння навичками і вміннями;
- забезпечення самостійної діяльності кожного студента;
- дотримання систематичності й логічної послідовності у формуванні навичок і вмінь студентів;
- розроблення завдань для практичних занять з чіткою професійною спрямованістю;
- широке включення в систему практичних занять творчих завдань;
- систематичний контроль за виконанням практичних завдань;
- постійне заохочення практичної навчальної діяльності студентів.

Іноді доцільно відмовитися від практики, коли практичні заняття мають колективний характер: один студент виконує завдання на дошці, а інші працюють на своїх робочих місцях. Чітко визначаються завдання, ознайомити студентів з методами самостійної діяльності, допомогти їм усвідомити алгоритм дій. І далі необхідно організувати самостійну роботу кожного студента.

Практичні заняття, незалежно від їх конкретних особливостей, значною мірою забезпечують відпрацювання навичок та вмінь прийняття практичних рішень у реальних умовах професійної діяльності, що мають у своїй основі теоретичний характер.

Хоча на практичних заняттях відпрацьовують теми, за якими було прочитано лекції, доцільно, щоб на цих заняттях невелика тео-

ретична частина передувала практичній. Це спрямовує студентів на науковий підхід до виконання практичних робіт, підвищує їх якість.

Лабораторне заняття (лат. labor – праця) – форма навчального заняття, на якому студенти під керівництвом науково-педагогічного працівника особисто проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичної перевірки й підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, вимірною апаратурою, обчислювальною технікою, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Проведення лабораторних занять потребує добре підготовлених, спеціально обладнаних навчальних лабораторій із використанням устаткування, пристосованого до умов навчального процесу (лабораторні установки, макети тощо). Інколи лабораторні заняття доцільно проводити безпосередню у школі, в умовах реального професійного середовища.

Структура лабораторного заняття: проведення поточного контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання її завдань, підготовка індивідуального звіту про виконану роботу і захист його перед науково-педагогічним працівником.

Виконання лабораторної роботи оцінюється відповідно до шкали оцінювання знань і умінь студентів. Підсумкові оцінки за виконання лабораторних робіт враховують під час визначення підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

Плани, технологію та методику проведення лабораторних робіт розроблено відповідно до вимог проведення даних занять. Кількість годин на лабораторні заняття з дисципліни визначено навчальним планом, перелік тем лабораторних занять – робочою навчальною програмою дисципліни. Замінювати лабораторні заняття іншими видами навчальних занять не можна. Кількість студентів на лабораторному занятті не повинна перевищувати половини академічної групи. Кожен студент має самостійно виконати всі лабораторні роботи й оформити їх результати.

У процесі організації та проведення лабораторних робіт акцентується увага на таких аспектах: змістовність лабораторних занять; забезпечення лабораторій, кабінетів новітнім обладнанням, яке відповідає технологіям сучасного виробництва; матеріалами, приладами, апаратами; забезпечення самостійності студентів під час виконання лабораторних робіт; дотримання правил техніки безпеки; навчання студентів методів виконання цього виду робіт.

5. ТЕМАТИКА, ПИТАННЯ ТА ЛІТЕРАТУРА ДО ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

ТЕМА 1. Предмет і завдання курсу «Методика музичного виховання». Сучасні вимоги до музичного виховання у загальноосвітній школі.

1. Зміст і завдання курсу, його зв'язок з іншими предметами навчального плану спеціальності: Музичне мистецтво.
2. Музичне виховання як складова естетичного виховання учня, формування його особистості.
3. Основні вимоги до вчителя музики у процесі його музично-педагогічної діяльності.

Література:

1. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі. – Москва : Просвещение, 1983.
2. Абдулин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. – Москва : Просвещение, 1983.
3. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки.: Кн. для учителя. – Москва : Просвещение, 1984.
4. Гадалова І.М. Методика викладення музики у початкових класах. – Київ, 1994.
5. Дмитриева Л.Г., Черноиваненко Н.М. Методика музикального виховання в школі. – Москва, 1989.
6. Методика викладання музики в початковій школі: Навч.-метод. посібник. – Тернопіль, 2002.
7. Методика викладення музики в основній школі: Навч.-метод. посібник. – Тернопіль, 2001.

Тема 2. Шляхи музичного виховання школярів.

1. Стан музичної освіти в Україні (історичний огляд). Основні тенденції вітчизняної музичної педагогіки.
2. Музично-виховна концепція Д. Кабалевського.
3. Прогресивні системи музичного виховання дітей за кордоном.
4. Зміст навчальних програм з музичного мистецтва.

Література:

1. Гадалова І. М. Методика викладання музики у початкових класах. – Київ, 1994.
2. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземно ва Т. Вивчення музики в 1 – 4 класах : Навч. метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
3. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземно ва Т. Вивчення музики в 5 – 8 класах. : Навч. метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч.-метод. посібник – Тернопіль, 2001.
5. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навч.-метод. посібник – Тернопіль, 2001.
6. Рудницька О. П. Музика і культура особистості. Проблеми сучасної педагогіки. – Київ, 1998.
7. Музика: Проблеми та поурочні методичні розробки для 1 – 4 класів загальноосвітньої школи. – Тернопіль, 2003.
8. Музика: Проблеми та поурочні методичні розробки для 5 – 8 класів загальноосвітньої школи. – Тернопіль, 2003.

ТЕМА 3. Дидактичні основи музичного виховання в школі.

Специфіка уроку музичного мистецтва.

1. Реалізація основних дидактичних принципів на уроках і в позаурочних формах музичного виховання.
2. Специфіка використання загальних методів навчання в навчально-виховному процесі на уроках музичного мистецтва.
3. Творчий підхід учителя музичного мистецтва до проведення уроку. Проблема цілісного підходу до уроку.

Література:

1. Воєвідко Л.М. Українські музично-виконавські традиції Навч.посіб. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я.І., 2013. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. – 148 с.
2. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземно ва Т. Вивчення музики в 1 – 4 класах. : Навч. метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
3. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземнова Т. Вивчення музики в 5 – 8 класах : Навч. метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч. метод. посібник – Тернопіль, 2001.
5. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька.: Навч. посібник. – Тернопіль, 2005.

ТЕМА 4. Вікові особливості музичного розвитку учнів.

1. Музичність і її компоненти.
2. Здібності до різних видів музичної діяльності.
3. Взаємозв'язок фізіологічних і психологічних особливостей дітей з динамікою музичного розвитку на різних вікових станах (молодші школярі, підлітки).

Література:

1. Воєвідко Л.М. Самостійна робота студентів з методики музичного виховання: методичні рекомендації. Метод. реком. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я.І., 2013. – 88 с.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В. Давыдова. – Москва, 1991.
3. Дмитриева Л. Г., Черноиваненко Н. М. Методика музыкального воспитания в школе. – Москва, 1989.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі : Нав. – метод. посібник. – Тернопіль, 2001.
5. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей / Избранные труды: в 2-х т. Т. 1. – Москва, 1985. – С. 42-222.

ТЕМА 5. Музичне сприйняття і методика його розвитку у школярів.

1. Специфіка музичного сприйняття, його сутність. Етапи розвитку музичного сприйняття.
2. Педагогічне керівництво розвитком музичного сприйняття учнів.
3. Основні етапи ознайомлення з музичним твором в процесі слухання музики.
4. Міжпредметні зв'язки як засіб активізації музичного виховання учнів.

Література:

1. Костюк А. Г. Восприятие мелодии: Мелодические параметры процесса восприятия музыки. – Київ : Наукова думка, 1986.
2. Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования: Сб. ст. / Сост. А. Г. Костюк. – Київ : Музична Україна, 1986.
3. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия. – Москва, 1972.
4. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання. – Київ : ІЗМН, 1997.
5. Слухання музики в 4–5 класах загальноосвітньої школи: Посібник для вчителя. – Київ : Музична Україна, 1984.

ТЕМА 6. Хоровий спів у школі і методика формування навичок виразного виконання.

1. Хоровий спів як вид виконавського мистецтва і його значення в масовому музичному вихованні дітей.
2. Основні вокально-хорові навички й методика їх формування у школярів різного віку.
3. Основні етапи розучування пісні.
4. Взаємозв'язок співу на уроці музики з іншими видами виконавської діяльності.

Література:

1. Апраксина О. А. Методика музикального виховання в школі. – Москва : Просвещение, 1983.
2. Дмитриева Л. Г., Черноиваненко Н. М. Методика музикального виховання в школі. – Москва, 1989.
3. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / З педагогічної спадщини. Упор. Л. О. Іванова. – Київ : Музична Україна, 1989.
4. Огороднов Д.Е. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе : Методическое пособие. – Київ, 1982.
5. Печерська Е. Уроки музики в початкових класах : Навч. посібник. – Київ, 2001.
6. Раввінов О. Методика хорового співу в школі. Вид. 2-ге. – Київ : Музична Україна, 1971.
7. Стулова Г.П. Хоровой класс: Теория и практика вокальной работы в детском хоре : Учеб. пособие. – Москва, 1988.
8. Тавлина В.К. Вокально-хоровая работа // Музыкальное воспитание в школе. – Вып. 15. – Москва, 1982.
9. Халабузарь П., Попов В., Добровольская Н. Методика музыкального воспитания.: Учеб. Пособие. – Москва, 1989.

Тема 7. Засвоєння музично-теоретичних знань і розвиток музично-слухових уявлень.

1. Важливість засвоєння музично-теоретичних знань щодо активного сприйняття музики в процесі різноманітної музичної діяльності учнів.
2. Системи звуковисотності і метроритму як основа оволодіння музичною грамотою.
3. Абсолютна та відносна (релятивна) системи ознайомлення дітей з поняттям звуковисотності і метроритму, їх сутність.

Література:

1. Вейс П. Ступеньки в музику. Пособие по сольфеджио. – 2-е изд. – Москва, 1987.
2. Воєвідко Л.М. Сучасні проблеми музичної освіти. Збірник матеріалів XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції». – Київ, 2015. – С. 54-60.
3. Дмитриева Л. Г., Черноиваненко Н. М. Методика музикального виховання в школі. – Москва, 1989.
4. Ковалів В. Методика музичного виховання на релятивній основі. – Київ, 1973.
5. Печерська Е. Уроки музики в початкових класах : Навч. посібник. – Київ, 2001.
6. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч. метод. Посібник. – Тернопіль, 2001.
7. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навч. метод. посібник – Тернопіль, 2001.
8. Раввінов О. Г. Сольфеджіо для учнів початкової школи. – Київ, 1967.
9. Сергеева Г. Нотная грамота на уроках музики // Музыка в школе. – 1985. – №2. С. 7-12.
10. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа. / Ред. сост. А. Баренбойм. – Москва, 1978.

ТЕМА 8. Розвиток творчої активності учнів у різновидній музичній діяльності.

1. Характеристика дитячої музичної творчості в різних видах музичної діяльності.
2. Послідовність роботи щодо формування пісенної творчості у школярів.
3. Використання елементарних музичних інструментів задля відповідних імпровізацій.
4. Прийоми активізації музично-ігрової, танцювальної творчості дітей, розвитку їх фантазії у процесі інсценування пісні.

Література:

1. Бервецький З., Хлебникова Л. Виховувати музичну культуру // Грані творчості : Кн. для вчителя. – Київ, 1989.
2. Воєвідко Л. М. Професійна підготовка здобувачів вищої освіти з методики музичного виховання. Монографія. – Фахова підготовка вчителя музичного мистецтва: теорія і практика формування

- вокально-хорових навичок. – Кам'янець- Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2017. – С. 6-26.
3. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Просвещение, 1991.
 4. Дмитриева Л. Г., Черноиваненко Н. М. Методика музыкального воспитания в школе. – Москва, 1989.
 5. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навч.-метод. посібник. – Тернопіль, 2001.
 6. Шип С.В. Детское музыкальное творчество в динамике становления личности // Проблемы музыкальной культуры: Сб. ст. – Вып. 1. – Київ, 1987.

ТЕМА 9. Різновиди музичної діяльності на уроках музики в загальноосвітній школі.

1. Розвиток співацьких навичок.
2. Виховна роль споріднених видів мистецтва.
3. Особливості програм з музики для загальноосвітньої школи.

Література:

1. Воевідко Л.М. Аналіз музичних творів у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д.Г., 2017. – Вип. 1 (23). – С. 269-278.
2. Гродзенская Н. Л. Слушание музыки / Методические рекомендации к урокам музыки в общеобразовательной школе. – Москва, 1971.
3. Дмитриева Л. Г., Черноиваненко Н. М. Методика музыкального воспитания в школе. – Москва, 1989.
4. Кабалецький Д. Б. Про трьох китів та інші цікаві речі. – Київ: Музична Україна, 1973.
5. Печерська Е. Уроки музики в початкових класах : Навч. посібник. – Київ, 2001.
6. Падалка Г. Учитель, музика, діти. – Київ: Музична Україна, 1982.
7. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навч.-метод. посібник. – Тернопіль, 2001.
8. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч.-метод. посібник. – Тернопіль, 2001.

ТЕМА 10. Зміст та методика музичного виховання в початковій школі.

1. Особливості музичного розвитку дітей молодшого шкільного віку.
2. Програмні вимоги і зміст музичного виховання в 1-4 класах.

3. Побудова і методика проведення уроку музики в початковій школі.

Література:

1. Апраксина О. А. Методика музикального виховання в школі. – Москва: Просвещение, 1983.
2. Воєвідко Л. М. Гуманістичні засади фахової підготовки студентів. Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д.Г., 2015. – Вип. 1 (18). – С. 263-268.
3. Гадалова І. М. Методика викладання музики у початкових класах. – Київ, 1994.
4. Дмитриєва Л.Г., Черноиваненко Н.М. Методика музикального виховання в школі. – Москва, 1989.
5. Кабалевський Д.Б. Воспитание ума и сердца : Кн. для учителя. – Москва : Просвещение, 1984.
6. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземнова Т. Вивчення музики в 1 – 4 класах : Навч. метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
7. Печерська Е. Уроки музики в початкових класах : Навч. посібник. – Київ, 2001.
8. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навч. метод. посібник – Тернопіль, 2001.

**ТЕМА 11. Зміст і методика музичного виховання
в загальноосвітній школі.**

1. Основні завдання і зміст музичного виховання молодших підлітків.
2. Побудова і методика проведення уроків музики в 5-6 класах.
3. Зміст і особливості музичної роботи зі старшими підлітками. Побудова і методика проведення уроків музики в 7-8 класах.
4. Педагогічне керівництво самостійною музичною діяльністю учнів – підлітків.
5. Організація і проведення позакласної музично – виховної роботи в загальноосвітній школі.

Література:

1. Воєвідко Л. М. Традиції як поліфункціональне суспільно-історичне явище. Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д.Г., 2014. – Вип. 2 (19). – С. 231-244.

2. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземно ва Т. Вивчення музики в 5 – 8 класах: Навч. метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
3. Програма та поурочні методичні рекомендації для загальноосвітніх шкіл. Музика. 5-8 класи. – Тернопіль, 2002.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч. метод. посібник – Тернопіль, 2001.
5. Халабузарь П., Попов В., Добровольская Н. Методика музыкального воспитания : Учеб. пособие. – Москва, 1989.

ТЕМА 12. Методика позакласної роботи з музичного виховання.

1. Залучення підлітків та юнаків до позакласної музичної діяльності.
2. Масові форми позакласної музично-виховної роботи.
3. Гуртки та методика виховання гурткової діяльності.
4. Виховний підхід до організації і проведення тематичного заходу.
5. Педагогічна спрямованість музично-розважальних програм.
6. Особливості методично-сценарних розробок позакласних заходів.

Література:

1. Воевідко Л.М. Аналіз музичних творів у підготовці фахівців. Мистецька освіта в Україні: проблеми теорії і практики. Всеукраїнська науково-практична конференція. – Київ, 2015. – С. 47-54.
2. Каган М.С. Роль и взаимодействие искусств в педагогическом процессе // Музыка в школе. – 1984. – №4. – С. 28-32.
3. Кабалевский Д. Б. Ровесники: Беседы о музыке для юношества. – Москва, 1987.
4. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного. – Київ, 1989.
5. Хентова С.М. Любимая музыка: Популярные очерки. – Київ: Музична Україна, 1989.
6. Художественное воспитание подрастающего поколения: проблемы и перспективы. – Новосибирск, 1988.
7. Художня освіта і проблеми виховання молоді: Зб. наук. ст. – Київ, 1997.
8. Шацкая В.Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества. – Москва, 1975.

6. ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»

ТЕМА 1. Предмет і завдання курсу «Методика музичного виховання». Сучасні вимоги до музичного виховання у загальноосвітній школі.

Питання для обговорення:

1. Специфіка музичного мистецтва, його виховні можливості.
2. Єдність завдань виховання, навчання й освіти у процесі музично-виховної роботи.
3. Єдність курсу «Методика музичного виховання» з іншими предметами навчального плану.
4. Сучасні вимоги до вивчення музики.

Література:

1. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі. – Москва : Просвещение, 1983.
2. Абдулин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. – Москва : Просвещение, 1983.
3. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки : Кн. для учителя. – Москва : Просвещение, 1984.
4. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземнова Т. Вивчення музики в 1-4 класах : Навч.-метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
5. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземнова Т. Вивчення музики в 5-8 класах : Навч.-метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
6. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч. метод. посібник. – Тернопіль, 2001.
7. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навч.-метод. посібник. – Тернопіль, 2001.

ТЕМА 2. Шляхи музичного виховання школярів.

Питання для обговорення:

1. Розвиток музичного виховання в Україні з часів Київської Русі.
2. Критичний аналіз системи музичного виховання у ХХ сторіччі (позитивні і негативні моменти).
3. Характеристика діяльності видатних педагогів-музикантів: Б. В. Астаєва, Н. Я. Брюсова, В. Н. Шацької, Б. Л. Яворського, Н. А. Гродзенської, Б. П. Кабалевського, їх внесок в теорію і практику музичного виховання.

Література:

1. Гадалова І. М. Методика викладання музики у початкових класах. – Київ, 1994.
2. Дмитриева Л. Г., Черноиваненко Н.М. Методика музикального виховання в школі. – Москва, 1989.
3. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца: Кн. для учителей. – Москва : Просвещение, 1984.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навч.-метод. посібник. – Тернопіль, 2001.
5. Рудницька О.П. Музика і культура особистості. Проблеми сучасної педагогіки. – Київ, 1998.
6. Якубовська Т.Л., В.Н. Шацкая – музыкант, просветитель, педагог, ученый. // Музыка в школе. – 1984. – №1.

ТЕМА 3. Дидактичні основи музичного виховання в школі. Специфіка уроку музики. Вікові особливості музичного розвитку учнів.

Питання для обговорення:

1. Специфіка використання загальних методів навчання у навально-виховному процесі з музики.
2. Чим відрізняється урок музики від інших предметів.
3. Б.М. Теплов про структуру музичності і музичних здібностей.
4. Вікові рівні музичного розвитку дітей.

Література:

1. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі. – Москва: Просвещение, 1983.
2. Абдулин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. – Москва : – Просвещение, 1983.

3. Дмитриева Л.Г., Черноиваненко Н.М. Методика музыкального воспитания в школе. – Москва, 1989.
4. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч. метод. посібник – Тернопіль, 2001.
5. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі : Навч.-метод. посібник. – Тернопіль, 2001.
6. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька.: Навч. посібник. – Тернопіль, 2005.
7. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей // Избранные труды. – Москва, 1985. – Т. 1.

Тема 5. Музичне сприйняття і методика його розвитку у школярів

Питання для обговорення:

1. Особливості музичного сприйняття.
2. Розкрити значення слухання музики на шкільному уроці.
3. Навести приклади активізації емоційного ставлення школярів до музики.
4. Розкрити послідовність розвитку у школярів музичного сприйняття.
5. Скласти розгорнутий план сприйняття музичного твору на уроці музики.
6. Добрати музичний матеріал і скласти план фрагмента уроку з слухання музики та провести його з групою студентів.

Література:

1. Апраксина О.А. Методика музыкального воспитания в школе. – Москва : Просвещение, 1983.
2. Блинова М.П. Некоторые вопросы музыкального восприятия школьников в свете учения о высшей нервной деятельности : Пособие для учения. – Москва : Музыка, 1964.
3. Восприятие музыки: Сб. ст. // Ред. сост. В.М. Максимов. – Москва, 1980.
4. Костюк А.Г. Восприятие мелодии: Мелодические параметры процесса восприятия музыки. – Київ : Наукова думка, 1986.
5. Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования: Сб. ст. / Сост. А.Г. Костюк. – Київ : Музична Україна, 1986.
6. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия. – Москва, 1972.

7. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання. – Київ: ІЗМН, 1997.
8. Слухання музики в 4-5 класах загальноосвітньої школи: Посібник для вчителя. – Київ : Музична Україна, 1984.

ТЕМА 6. Хоровий спів у школі і методика формування навичок виразного виконання.

Питання для обговорення:

1. Які завдання музичного виховання вирішуються у співочій діяльності школярів?
2. Основні вокально-хорові навички та їх значення для виразного виконання пісень.
3. Розкрити причини фальшивого співу дітей та методику їх подолання.
4. Розкрити етапи роботи над піснею у початкових, у середніх класах.
5. Скласти поурочний розгорнутий план роботи над двуголосною піснею, розучування її з групою студентів.
6. Підготувати і провести розучування пісні з підлітками (реалізація з групою студентів).

Література:

1. Воевідко Л. М. Дезидерати щодо шкільного пісенного репертуару у фаховій підготовці студентів / Л. М. Воевідко // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта 2005». Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – Т. 29. – Музика та життя. – С. 6 – 9.
2. Воевідко Л. М. Доцільність використання українських освітянських традицій у підготовці фахівців / Л. М. Воевідко // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2005. – Вип. 6. – С. 145–149.
3. Воевідко Л. М. Експлицитні чинники активізації процесу засвоєння шкільного пісенного репертуару студентами у фаховій підготовці. Теоретичні питання культури, освіти та виховання / Л. М. Воевідко // Збірник наук. праць. / за заг. ред. акад. АПН України М. Б. Євтуха, уклад. – О. В. Михайличенко. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2008. – Вип. 35. – С. 66– 68.
4. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / З педагогічної спадщини. Упор. Л.О. Іванова. – Київ : Музична Україна, 1989.

5. Уроки музики в початкових класах : Навч. посібник. – Київ, 2001.
6. Раввінов О. Методика хорового співу в школі. Вид. 2-ге. – Київ : Музична Україна, 1971.

ТЕМА 7. Засвоєння музично-теоретичних знань і розвиток музично-слухових уявлень.

Питання для обговорення:

1. Методична розробка освоєння вокальних вправ з використанням співу по нотах, її практична реалізація.
2. Методична розробка засвоєння вокальних вправ на релятивній основі, її практична реалізація.
3. Розробка плану-конспекту фрагменту уроку, де передбачено засвоєння музично-теоретичних знань, його реалізація в формі ділової гри з залученням групи студентів.

Література:

1. Авдієвський А. Т. На хвилях відродження / А. Т. Авдієвський // Музика. – 1992. – № 2. – С. 3–4.
2. Андрущенко В. Характер особистості / В. Андрущенко, Ю. Руденко // Освіта. – 2008. – № 48. – С. 10–11.
3. Бондар В. І. Теорія і практика модульного навчання у вищих закладах освіти (на матеріалі дидактики) / В. І. Бондар // Освіта і упр. – 1999. – № 1. – С. 19–41.
4. Ковалів В. Методика музичного виховання на релятивній основі. – Київ, 1973.
5. Печерська Е. Уроки музики в початкових класах : Навч. посібник. – Київ, 2001.
6. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч.-метод. посібник. – Тернопіль, 2001.
7. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навч. метод. посібник – Тернопіль, 2001.
8. Раввінов О.Г. Сольфеджіо для учнів початкової школи. – Київ, 1967.

ТЕМА 8. Розвиток творчої активності учнів у різновидній музичній діяльності.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає перевага створення ігрових ситуацій на початковому етапі творчого розвитку дітей?
2. Роль творчих завдань на уроках музичного мистецтва.

3. Підготувати і провести фрагмент уроку з групою студентів з показом зразків творчості й творчих дій.
4. Підготувати творчі завдання для школярів, які добре співають і для учнів зі слабим рівнем координації слуху та голосу.
5. Методична розробка проведення інструментальної (вокальної) імпровізації та інсценування пісні. Проведення з групою студентів у вигляді ділової гри.

Література:

1. Бервецький З., Хлебникова Л. Виховувати музичну культуру. // Грані творчості: Кн.. для вчителя. – Київ, 1989.
2. Воєвідко Л. М. Українські виконавські традиції у контексті художнього відтворення музичних творів / Л. М. Воєвідко // Збірник наук. праць Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2006. – Вип.9. – С. 127 – 131.
3. Воєвідко Л.М. Оптимізація процесу фахової підготовки студентів/ Л. М. Воєвідко // Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика». – Вип. 12 – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – С. 306-310.
4. Воєвідко Л.М. Проблема розкриття культурологічного діалогу новацій та традицій / Л. М. Воєвідко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики: збірник наукових праць / редкол. : Н.В.Гузій (відп. ред.). – Вип.16 (26). – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – Спец. вип. – Літературно-мистецька освіта : традиції, новації, перспективи. – С. 42– 44.
5. Гадалова І. М. Методика викладання музики в початкових класах: навч.пос. / І. М. Гадалова. – Київ : ІСДО, 1994. – 272 с.
6. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навч.-метод. посібник – Тернопіль, 2001.
7. Шип С.В. Детское музыкальное творчество в динамике становления личности // Проблемы музыкальной культуры: Сб. ст. – Вип. 1. – Київ, 1987.

ТЕМА 9. Різновиди музичної діяльності на уроках музичного мистецтва в загальноосвітній школі.

Питання для обговорення:

1. Використання знань з «Хорознавства» при проведенні занять з хорового співу на уроці музики.
2. Розкрити методику роботи з неточно інтонуючими учнями.

3. Розуміння цілісного уроку при проведенні слухання музики.
4. Провести слухання конкретного музичного твору з залученням групи студентів.
5. Розробка плану-конспекту уроку музики з використанням інших видів мистецтва.
6. Провести аналіз існуючих програм «Музика» для загальноосвітньої школи в плані їх відповідності сучасним вимогам виховання школярів.

Література:

1. Горбенко С.С. Українська дитяча література : навчально-методичний посібник. / С.С. Горбенко. – Київ : НПУ, 2004. – Ч.П. – 270 с.
2. Кириліна І. Пісні для дітей / І.Кириліна. вип. другий. – Київ : Мелосвіт, 2003. – 24 с.
3. Козаков В.А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема / – Київ : НМК ВО, 1990. – 62 с.
4. Мистецтво і освіта / журнал – 2005. – №1-4.
5. Мистецтво і освіта / журнал – 2006. – №1-4.
6. Шкільна програма «Музика» 1-4 класи. – Київ, 1996.
7. Програма для загальноосвітніх шкіл: музика 5-8 класи. – Тернопіль, 2002.
8. Жофчак З. З досвіду викладання музики у початкових класах ЗОШ методом ладової сольмізації / З. Жофчак // Музика в школі: випуск №3. – Київ : Музична Україна. – 1976. – С. 48-65.

Тема 10. Зміст та методика музичного виховання в початковій школі.

Питання для обговорення:

1. Розкрити особливості музичного виховання у початковій школі.
2. Аналіз методів і прийомів для досягнення конкретної навчально-виховної мети на уроці музики в початкових класах.
3. Складення розгорнутого плану-конспекту уроку музики у початкових класах на задану тему, його реалізація в формі ділової гри з групою студентів.

Література:

1. Гадалова І. М. Методика викладання музики у початкових класах. – К., 1994.
2. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / З педагогічної спадщини композитора. / М. Д. Леонтович. Упор. Л.О. Іванова. – Київ : Муз. Україна. 1989. – 136с.

3. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи./ С. Людкевич. Т. 2. Упорядкування, редакція, переклади, примітки і бібліографія З. Штундер. – Львів : Дивосвіт, 2000. – 816 с.
4. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземно ва Т. Вивчення музики в 1 – 4 класах.: Навч.-метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
5. Печерська Е. Уроки музики в початкових класах : Навч. посібник. – Київ, 2001.
6. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навч.-метод. посібник – Тернопіль, 2001.

**ТЕМА 11. Зміст і методика музичного виховання
в загальноосвітній школі.**

Питання для обговорення:

1. Складення плану-конспекту уроку музики в 5 класі на задану тему з наступною реалізацією його з групою студентів.
2. Підготовка методичного і музичного матеріалу до уроку музики в 6 класі і практична реалізація його із залученням групи студентів.
3. Складення плану-конспекту уроку музики в 7 класі на задану тему та його реалізація з групою студентів з подальшим обговоренням.
4. Складення плану-конспекту конкретного уроку музики в 8 класі і його реалізація з групою студентів з подальшим обговоренням.

Література:

1. Масол Л. М. Образ – слово – думка: полікультурний діалог в освітньому просторі / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 1999. – №4. – С. 38-45.
2. Масол Л.М. Школа культури виховує людину, яка мислить і прагне творити / Л. М. Масол // Початкова школа. – 2001– №4. – С. 42-44.
3. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземно ва Т. Вивчення музики в 5 – 8 класах.: Навч. метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
4. Онищенко О. Художньо-естетичне виховання учнів засобами кіномистецтва (північноамериканський, далекосхідний та індійський регіони) / О. Онищенко // Мистецтво та освіта. – Київ. – 2005. – №2. – С. 49-53.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали) / За ред. Кременя В. Г. / авт. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубіяно, І. І. Бабін – Київ-Тернопіль : Вид-во ТДПУ, 2004. – 114 с.

6. Падалка Г. М. Музичний смак учителя та його виховання / Г. М. Падалка // Музика в школі: вип. 1. – Київ : Музична Україна. – 1972. – С. 47-60.
7. Падалка Г. М. Розвиток музично-виконавської творчості школярів / Г. М. Падалка // Музика в школі: вип. 4. – Київ : Музична Україна. – 1977. – С. 14-20.
8. Програма та поурочні методичні рекомендації для загальноосвітніх шкіл. Музика. 5-8 класи. – Тернопіль, 2002.
9. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч.-метод. посібник. – Тернопіль, 2001.
10. Ростовський О. Педагогічні ідеї М. Д. Леонтовича: сучасна теорія і практика музичної освіти школярів, матеріали до українського мистецтвознавства. Микола Леонтович і сучасна освіта та культура (до 125-річчя від дня народження) / О. Ростовський. Науковий збірник. Вип. 4. – Київ - Кам'янець-Подільський : Медобори (ПП Мошак М. І.), 2003.

ТЕМА 12. Методика позакласної роботи з музичного виховання.

Питання для обговорення:

1. Ознайомлення на практиці з досвідом гурткової роботи.
2. Провести у вигляді ділової гри заняття музично-дискусійного клубу.
3. Складення плану постановки музичної казки-гри і реалізація його з групою студентів.
4. Складення і обговорення плану музично-розважальної програми для учнів загальноосвітньої школи.
5. Добір музичного матеріалу й розробка плану музично-літературної композиції на задану тему.

Література:

1. Букреева Г. Б. Цікава музика: Музично-дидактичні ігри. 5-8 класи / Навчальний посібник. – Тернопіль, 2005.
2. Брилін Б. А. Вокально-інструментальна діяльність в навчальному закладі. Кн. для вчителя. – Київ: Освіта України, 2006.
3. Коваль Л. Г. Виховання почуття прекрасного. – Київ, 1989.
4. Островерхий І., Пономаренко М. Намисто: П'єси, вистави, музичні казки. – Тернопіль, 2002.
5. Сисоєва С. О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навчальний посібник / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 78 с.

6. Стратегія розвитку освіти в Україні: проблеми і перспективи / О. Коловіцкова, Ю. Луковенко, В. Нікітін та ін. // Психологія і суспільство. – 2005. – №2. – С. 100-141.
7. Художня освіта і проблеми виховання молоді: Зб. наук. ст. – Київ, 1997.

МОДУЛІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА I. Методичні та теоретичні основи музичного виховання в загальноосвітній школі.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Характеристика музично-педагогічної діяльності М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка.
2. Короткий огляд прогресивних систем музичного виховання за кордоном.
3. Вивчення і аналіз діючих програм з музики.
4. Питання діагностики музичних здібностей школярів.

Література:

1. Гордійчук М. М. В. Лисенко: Творчий портрет українських композиторів. – Київ, 1977.
2. Горюхіна Н., Єфремова Л. К. Г. Стеценко. – Київ, 1955.
3. Іванова Л. Музично-педагогічна спадщина Миколи Леонтовича. – Вінниця, 2006.
4. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України. (з педагогічної спадщини композитора). – Київ, 1989.
5. Пархоменко Л. Кирило Григорович Стеценко. – Київ : Музична Україна, 1973.
6. Програма та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика 1-4 класи / Авт. кол. О. Ростовський, Р. Марченко, Л. Хлебнікова, З. Бервецький. – Київ : Перун, 1998.
7. Програма та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика 5-8 класи. – Київ, 2002.
8. Система детского музыкального воспитания Карла Орфа / Под ред. Л.А. Беренбойма. – Л., 1978.
9. Федотов Є. Кирило Григорович Стеценко. – Київ : Музична Україна, 1977.
10. Чоговець В. М. В. Лисенко. – Київ, 1979.

ТЕМА II. Види музичної діяльності в школі і методика її організації.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Короткий огляд розвитку методики проведення слухання музики (на основі аналізу діяльності Б. Яворського, Б. Астаф'єва, В. Шацької, Н. Гродненської, Д. Кабалевського).
2. Мутація, особливості її вияву у хлопчиків та дівчат.
3. Абсолютна та відносна (релятивна) системи сольмізації, їх сутність.
4. Педагогічні концепція К. Орфа, З. Кодая та їх роль у вітчизняній музичній педагогіці.

Література:

1. Бервецький З., Хлебнікова Л. Виховати музичну культуру // Грані творчості: Кн. для вчителя. – Київ: радянська школа, 1989. – С. 126-140.
2. Грицюк Н., Зінкевич О., Майбурова К., Щурина Н. Слухання музики в 1-3 класах: Метод. посібник. – Київ : Музична Україна, 1980.
3. Кабалевський Д. Б. Як розповідати дітям про музику? – Київ : Музична Україна, 1982.
4. Ковалів В. Методика музичного виховання на релятивній основі. – Київ : Музична Україна, 1973.
5. Миропольська Н. Естетичне виховання старшокласників: шкільний театр / Н. Миропольська // Мистецтво та освіта. – Київ – 2005. – №1. – С. 47-52.
6. Мороз О. Г., Сластьонін В. О., Філіпенко Н. І. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація: [навч. посібник] / О. Г. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. І. Філіпенко. – Київ, 1997. – 168 с.
7. Огородников Д. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе: Метод. пособ. – 3-е изд. – Київ : Музыкальная Украина, 1989.
8. Равінов О. Методика хорового співу в школі. – Київ, 1971.
9. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання. – Київ, 1997.

ТЕМА III. Зміст музичного виховання в початковій школі.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Побудова і проведення уроку музичного мистецтва в 1 класі.
2. Програмні вимоги і зміст музичного виховання в 2 класі.
3. Побудова та методика проведення уроків музичного мистецтва в 3 класі.
4. Методика проведення уроку музичного мистецтва в 4 класі.

Література:

1. Дух В. П. Музика в 1 класі: посібник для вчителя початкових класів. – Тернопіль, 2005.
2. Лобова О. Музика. Підручник 2 клас. – Київ, 2003.
3. Лобова О. Музика. Підручник 3 клас. – Київ, 2004.
4. Лобова О. Музика. Підручник 4 клас. – Київ, 2004.
5. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземнова Т. Вивчення музики в 1-4 класах : Навч.-метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
6. Печерська Є. Уроки музики в початкових класах. – Київ, 2001.
7. Ростовський О. Методика викладання музики в початковій школі : Навчально-метод. посіб. – Тернопіль, 2001.

**ТЕМА IV. Зміст і методика музичного виховання
в загальноосвітній школі.**

Питання для самостійного опрацювання:

1. Особливості музичного розвитку молодших підлітків. Побудова і проведення уроку музики в 5-6 класах. Особливості музичного розвитку старших підлітків.
2. Побудова і методика проведення уроку музики в 7 класі.
3. Педагогічне керівництво самостійною музичною діяльністю учнів сьомих класів.

Література:

1. Воєвідко Л.М. Оптимізація процесу фахової підготовки студентів / Л. М. Воєвідко // Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика». – Вип. 12 – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – С. 306-310.
2. Воєвідко Л. М. Експлицитні чинники активізації процесу засвоєння шкільного пісенного репертуару студентами у фаховій підготовці. Теоретичні питання культури, освіти та виховання / Л. М. Воєвідко // Збірник наук. праць. / за заг. ред. акад. АПН України М. Б. Євтуха, уклад. – О. В. Михайличенко. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2008. – Вип. 35. – С. 66-68.
3. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземно ва Т. Вивчення музики в 5 – 8 класах. : Навч. метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
4. Програма та поурочні методичні рекомендації для загальноосвітніх шкіл. Музика. 5-8 класи. – Тернопіль, 2002.
5. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч. метод. посібник – Тернопіль, 2001.

ТЕМА V. Методика позакласної роботи з музичного виховання.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Ознайомлення з методикою організації факультативних занять з музики.
2. Основи організації дозвілля школярів і розвиток дискотечного руху.
3. Організація та навчально-виховна робота в шкільному вокально-інструментальному ансамблі.
4. Методика організації і роботи музичного театру в школі.

Література:

1. Воєвідко Л.М. Професійна підготовка здобувачів вищої освіти з методики музичного виховання. Монографія. Фахова підготовка вчителя музичного мистецтва: теорія і практика формування вокально-хорових навичок. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2017. – С. 6-26.
2. Воєвідко Л.М. Фахова підготовка здобувачів вищої освіти. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів : вип.16, у 3-х т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. – Т. 1. – С. 153-155.
3. Каган М.С. Роль и взаимодействие искусств в педагогическом процессе // Музыка в школе. – 1984. – №4. – С. 28-32.
4. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного. – Київ, 1989.
5. Хентова С.М. Любимая музыка: Популярные очерки. – Київ : Музична Україна, 1989.

7. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

Основна тенденція сьогодення – стрімка зміна оточуючого світу, його глобалізація та інформатизація. Складні соціально-економічні проблеми в житті українського суспільства обумовлюють нові підходи до всіх ланок освітньої системи. В таких умовах успішною і конкурентноспроможною буде людина, здатна до постійних змін, перекваліфікації, на що вказується у освітніх документах, Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI), Національній доктрині розвитку освіти, програмі «Вчитель». Питання самостійної роботи розглядалися багатьма відомим вченими. Підкреслюючи визначну роль самостійної роботи в інтелектуальних здібностях особистості, В. Кремень наголошує на формуванні здатності до самовдосконалення і творчого пошуку: «Треба переходити до моделі випереджувальної освіти, в якій цінностями є самостійність, професіоналізм, мобільність, комунікативність».

Самостійна робота студентів потребує чіткої організації, планування, системи й певного керування (обсяг завдань, типи завдань, методичні рекомендації щодо їхнього виконання, аналіз передбачуваних труднощів, облік, перевірка та оцінювання виконаних робіт), що сприяє підвищенню якості навчального процесу. Успіх цієї роботи багато в чому залежить від бажання, прагнення, інтересу до роботи, потреби в діяльності, тобто від наявності позитивних мотивів. Велике значення під час самостійної роботи студента мають його спрямованість, психологічна готовність, а також певний рівень бази знань, на який будуть нашаровуватися нові знання.

При вивченні навчальної дисципліни «Методика музичного виховання» організація самостійної роботи студентів являє собою єдність трьох взаємопов'язаних форм: аудиторна самостійна робота, позааудиторна пошуково-аналітична робота, творча наукова робота. Аудиторна самостійна робота реалізується під час лекційних, практичних і лабораторних занять.

Практичне заняття – форма навчального заняття, під час якого студенти детально вивчають окремі теоретичні положення навчальної дисципліни та набувають вмінь і навичок їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно сформульованих завдань. Проведення практичного заняття, як правило, ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі – тестах для виявлення ступеня опанування студентами необхідних теоретичних положень, завданнях різної складності для розв'язання їх на занятті.

Позааудиторна самостійна робота з навчальної дисципліни вимагає від студентів щоденної самостійної роботи, яка виконується за завданнями викладача. Це завдання щодо підготовки до аудиторних занять, пошуково-аналітична та наукова робота. Всі завдання мають бути розроблені таким чином, щоб у процесі їх виконання безперервно поглиблювалися знання, розвивалося мислення, формувалися уміння та навички.

Самостійна навчальна й науково-дослідна робота, як складник навчально-виховного процесу, виконується студентами під керівництвом викладача, що здійснює аудиторну роботу в цій навчальній групі. Для виконання студентами завдань по самостійній роботі розробляють методичні рекомендації з чітко складеними планами, списком літератури, коротким (тезисним) викладом теоретичного матеріалу.

Індивідуальні завдання сприяють поглибленому вивченню студентом теоретичного матеріалу, закріпленню і узагальненню отриманих знань, формуванню вмінь використання знань для комплексного вирішення відповідних професійних завдань. Види, термін виконання і захисту індивідуальних завдань з навчальної дисципліни визначаються їх робочими навчальними програмами та розкладом занять. Індивідуальні завдання виконуються студентами самостійно із забезпеченням необхідних консультацій з боку науково-педагогічних працівників. Науковою роботою займаються студенти, які мають здібності до аналітичної, творчої роботи. Вони беруть участь у наукових конференціях, олімпіадах, наукових семінарах, виконують завдання в межах наукових досліджень кафедр, працюють у наукових гуртках.

Згідно з новими освітніми стандартами значно підвищується роль самостійної роботи студентів, її організації та контролю. Більшість науковців та практиків стверджують про необхідність адаптації організації самостійної роботи до сучасних технологій навчання

та визначають різні форми самостійної роботи студентів за кредитно-модульною системою навчання. Досягнути визначеної мети можливо за умов впровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання, забезпечення ґрунтовної мотивації студентів, створення матеріально-методичного забезпечення та розробки раціональних механізмів наскрізного програмування та прогнозування самостійної роботи в процесі професійного становлення фахівця від виконання індивідуального навчально-дослідного завдання до виконання курсової та дипломної роботи. При цьому необхідно враховувати особливості освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм підготовки всіх суб'єктів навчального процесу від молодшого спеціаліста до магістра в системі ступеневої освіти.

Таким чином, самостійна робота студентів з «Методики музичного виховання» покликана:

- визначити вимоги та умови, необхідні для організації самостійної навчальної і наукової роботи студентів;
- сформувати у студентів інтерес до самостійної роботи, ознайомити їх з актуальними проблемами та інноваціями у галузі музичної педагогіки;
- створити умови для реалізації єдиного підходу до організації здобувачів вищої освіти з метою закріплення та поглиблення їх знань, професійних умінь, навичок та компетентностей;
- сприяти формуванню у студентів практичних навичок самостійної роботи з опрацювання та засвоєння навчального матеріалу, виконання індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (курсів роботи, ІНДЗ, дипломної роботи);
- сприяти оволодінню сучасними технологіями навчання (комп'ютерними, мультимедійними, інтернет ресурсними тощо);
- сприяти формуванню у здобувачів вищої освіти культури мисленевої праці, самостійності й ініціативності у пошуку та набутті знань, необхідних для гармонійного розвитку особистості студента.

В процесі роботи над рекомендаціями ми намагались, на основі існуючих стандартів та відповідних інструкцій, багаторічного особистого досвіду роботи у цій галузі показати системний підхід до самостійної роботи здобувачів вищої освіти з навчального курсу «Методика музичного виховання», дати їм чіткі рекомендації з метою одержання знань, умінь та навичок для самостійної роботи та творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах України.

Самостійна робота студента (СПС) – це форма організації навчального процесу, при якій заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі та має становити не менше 50 % часу, передбаченого для виконання основної освітньої програми, з урахування рекомендацій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України щодо кількості годин аудиторних занять на тиждень (не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення конкретної дисципліни). Самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом під час позааудиторної навчальної роботи.

Сучасна реформа вищої освіти – це насамперед перехід від парадигми навчання до парадигми освіти, самоосвіти. Тому самостійна робота студента є не тільки важливою формою навчального процесу, а й має стати його основою.

Посилення ролі самостійної роботи означає принципово нову організацію освітнього процесу у закладах вищої освіти. Він повинен будуватися так, щоб розвивати вміння вчитися, формувати у студентів здібності до саморозвитку та творчого застосування здобутих знань.

Збільшення частки самостійної роботи студента, і відповідне зниження аудиторного навантаження науково-педагогічних працівників має супроводжуватися адекватним збільшенням кількості академічних годин, що відводяться на контроль знань студентів (контроль самостійної роботи), поточні групові й індивідуальні консультації, індивідуальну роботу зі студентами, розробку науково-методичних і навчальних матеріалів.

Вимоги, необхідні для організації самостійної та індивідуально-консультаційної роботи студента і спрямовані на вирішення таких завдань:

- створення умов для реалізації підходу науково-педагогічних працівників до організації самостійної та індивідуально-консультаційної роботи студентів;
- сприяння формуванню у здобувачів вищої освіти навичок самостійної навчальної, науково-дослідної та практичної роботи,
- розвитку й поглибленню професійних наукових і практичних інтересів студента;
- формування професійних якостей, знань, умінь і навичок майбутніх фахівців,
- створення умов для гармонійного розвитку особистості студента.

Вихідні складові цього положення базуються на вимогах чинного законодавства у сфері освіти і науки України.

Курс «Методика музичного виховання» є одним з найважливіших дисциплін у підготовці висококваліфікованого спеціаліста, професійно грамотного вчителя музичного мистецтва. Істотний внесок у підготовку майбутнього педагога-музиканта, здібного бути активним провідником тенденцій та прогресивних методів музичної педагогіки у загальноосвітній школі вносить курс методики музичного виховання.

Формування всебічно підготовленого спеціаліста для закладів загальної середньої освіти, здатного на високому рівні організувати та проводити урочну, позакласну та позашкільну музично-естетичну роботу, розвинути у школярів почуття прекрасного у житті та мистецтві виступають основними завданнями курсу. Студенти мають оволодіти: знаннями методів та прийомів музичного виховання школярів, програм з музики для закладів загальної середньої освіти; уміннями аналізувати музично-педагогічні системи та концепції провідних музичних педагогів; здобути навичками моделювання уроків музичного мистецтва для початкової та основної школи.

Окреслити головні завдання курсу у відповідності до навчальних та робочих програм з «Методики музичного виховання» можна наступним чином:

- сформувати та розвинути у студентів інтерес до професії вчителя музичного мистецтва;
- виховати сумлінне ставлення до уроку, підтримувати бажання цікавитися предметом музичного мистецтва у загальноосвітній школі;
- забезпечити необхідною системою знань теорії, методики та практики музичного виховання школярів, сформувати вміння та навички використання ефективних методів музичного виховання учнів у майбутніх учителів музичного мистецтва закладів загальної середньої освіти;
- забезпечити знання нових методів, прийомів, технологій та педагогічного досвіду з уміннями використовувати їх у підготовці уроків музичного мистецтва в загальноосвітніх школах;
- набути навичок самоосвіти під час підготовки до практичних та лабораторних занять з навчальної дисципліни, підготовки доповідей, рефератів, тестів, аналізування репертуару, описування уроків музичного мистецтва та інших творчих завдань;

- опрацювати основні види музичної діяльності школярів на уроках музичного мистецтва в загальноосвітніх школах;
- набути знання типів та структури уроків музичного мистецтва у закладах загальної середньої освіти;
- розвинути у студентів музично-образне мислення, емоційно-чуттєву сферу, культуру музичного сприймання;
- виховувати здатність до наполегливості у навчанні;
- сформувати потребу у вивченні особливостей музичного мистецтва;
- сформувати потребу у наявності педагогічної майстерності у студентів задля вискоефективного забезпечення музичного виховання сучасних школярів.

Самостійна робота студентів вищої школи – найважливіша передумова повноцінного оволодіння знаннями, вміннями, навичками та компетентностями. Правильно організована самостійна робота розвиває увагу, виробляє здатність розмірковувати, аналізувати та запобігає формалізму у засвоєнні знань здобувачами вищої освіти, чим зумовлює обов'язковість та різноманітність самостійної роботи студентів. Метою самостійної роботи є засвоєння в повному обсязі навчальної програми та послідовне формування самостійності як риси характеру, що відіграє суттєву роль у формуванні сучасної моделі фахівця доброї професійної підготовки.

Основним завданням самостійної роботи здобувачів вищої освіти є системне і послідовне вироблення навичок ефективної самостійної професійної (практичної і науково-теоретичної) діяльності на рівні європейських і світових стандартів. Згідно положення про організацію самостійної роботи студентів та контролю за нею самостійна робота студентів орієнтована на вирішення таких завдань:

- визначення вимог та умов, необхідних для організації самостійної навчальної і наукової роботи здобувачів вищої освіти;
- створення умов для реалізації єдиного підходу професорсько-викладацького складу до організації самостійної роботи студентів з метою закріплення та поглиблення їх знань, професійних умінь, навичок та компетентностей;
- сприяння формуванню у студентів практичних навичок самостійної роботи з опрацювання та засвоєння навчального матеріалу, виконання індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (курсової роботи, проекти, індивідуальні навчально-дослідні завдання, розрахунково-графічні роботи, самостійні роботи тощо);

- сприяння оволодінню сучасними технологіями навчання (комп'ютерними, мультимедійними, інтернет ресурсними тощо);
- сприяння формуванню у студентів культури мисленевої праці, самостійності й ініціативності у пошуку та набутті знань, необхідних для гармонійного розвитку особистості студента.

Різні аспекти проблеми самостійної роботи студентів розглянуто в дослідженнях вітчизняних науковців (А. Алексюк, В. Буряк, О. Заїка, Л. Клименко, В. Козаков, В. Луценко, В. Мороз, П. Підкасистий, М. Сметанський та ін.). Використання комп'ютерних технологій у навчальній і самостійній роботі студентів дослідили З. Данилова, Н. Завізна, А. Зернецька, Г. Козлакова, В. Краснопольський, Н. Муліна, Л. Павлюк, О. Палій, Ю. Рева, П. Сердюков, Т. Солодка, П. Стефаненко, С. Яшанов та ін.

У роботах С. Сисоевої розглядається питання про особистісний розвиток і саморозвиток особистості, що є, на її погляд, головною метою освіти. Згідно цього науково-методична і професійна діяльність педагога повинна спрямовуватися на розробку новітніх навчальних матеріалів, які забезпечать інтенсивність засвоєння інформації та активізацію інтелектуального й творчого потенціалу особистості. Провідні науковці (Г. Костюк, І. Зязюн, І. Бех, В. Рибалка та інші) стверджували, що в процесі самостійної роботи реалізуються і розвиваються творчі можливості особистості, а особливості процесу творчості полягають у тому, що сам процес впливає на його результат, який, у свою чергу, виражається не тільки у предметному плані, а й у зміні самого суб'єкта творчості. Тому досягти високого рівня інтелектуального розвитку особистості можливо тільки через новий підхід до використання форм активізації пізнавальної діяльності, серед яких ми виокремлюємо самостійну роботу. Але якщо проаналізувати стан використання самостійної роботи в освітньому процесі, то, попри всю глибину досліджень цього питання, на практиці існує ряд невіршених проблем.

Здатність до самостійного навчання є необхідною складовою загальних компетентностей студента. Проблема формування навичок до самостійної роботи в умовах особистісно орієнтованого навчання є актуальною і ключовою у стратегічних напрямках якісної системи підготовки музично-педагогічних кадрів. Серед завдань первинної освіти з'явилося нове – надати навички та сформувати потребу самостійно розшукувати й сприймати інформацію, тобто стати спроможним до довготривалого навчання (Life-long Learning). Загально-визнаною є думка про те, що самостійна робота є одним із головних резервів і чинників підвищення ефективності підготовки фахівців.

Вчені відзначають на необхідність підвищення ефективності проведення самостійної роботи, як такої, що законодавчо становить не менше 30% навчального часу студента і на початок XXI століття є основною формою отримання знань та «альфою» і «омегою» найпереводішої сучасної технології – особистісної орієнтації освіти на суб'єкт учіння. Саме тому пошук та розробка нових педагогічних концепцій, в межах яких можливі нові рішення організації самостійної роботи майбутніх педагогів є надзвичайно важливою та актуальною теоретичною та практичною проблемою.

Проблема організації самостійної роботи студентів існувала завжди (відображена ще в працях Сократа, Демокріта, Ж.-Ж. Руссо, Я. А. Коменського, К. Ушинського, М. Скаткіна, М. Данилова та ін.) і постійно хвилює викладачів вищої школи, оскільки глибокі міцні знання й стійкі вміння можуть набуватися студентами тільки в результаті самостійної пізнавальної діяльності.

У теорії і практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою удосконалення самостійної роботи майбутніх педагогів: розглянуто теоретико-методологічні основи організації самостійної роботи у системі підготовки педагога в умовах університетської освіти (А. Алексюк, І. Бендера, В. Бондар, С. Вітвицька, О. Глузман, В. Козаков, О. Кучерявий, О. Мещаніков, В. Мороз, О. Микитюк, Ю. Піменова, В. Сагарда та ін.); визначено педагогічні умови підвищення ефективності організації та управління самостійною роботою студентів (Е. Гапон, Л. Журавська, Г. Романова, М. Смирнова, М. Солдатенко, Б. Степанишин, І. Шимко та ін.); розглянуто самостійну роботу студентів як засіб удосконалення підготовки майбутнього педагога (І. Бобакова, В. Буринський та ін.); обґрунтовано окремі аспекти організації самостійної роботи студентів при викладанні окремих навчальних дисциплін (Е. Борткевич, Н. Ванжа, В. Василів, В. Грішин, Н. Журавська, Н. Кардаш, З. Кучер, О. Рогова, Н. Шишкіна та ін.).

Проте на сьогоднішній день проблема класифікації видів, типів самостійних робіт остаточно не вирішена. Не існує єдиної думки науковців щодо цього. Деякі з авторів виділяють у своїх дослідженнях види, інші – типи самостійних робіт студентів. Найбільш відповідною до завдань вищої школи можна вважати класифікацію типів самостійних робіт П. Підкасистого: відтворюючі самостійні роботи за зразком; реконструктивно-варіативні; евристичні; творчі (дослідницькі).

Проблемі самостійної роботи у вищій школі присвячені проведення міжнародних, всеукраїнських, вузівських та міжвузівських конференцій, науково-методичних семінарів, симпозіумів, резуль-

тати яких відображені у збірниках наукових праць, матеріалах наукових конференцій тощо. Науковці відзначають проблему необхідності системних досліджень, спрямованих на вивчення питань щодо надання оптимальної допомоги студентів на лекціях та на практичних заняттях в умовах максимального обмеження тривалості аудиторних занять. Одночасно наголошують, що суть проблеми полягає в тому, щоб лекції не підмінювали самостійного опрацювання матеріалу, а ставили студента перед необхідністю самостійно вчитись. Водночас слід зазначити, що наявні на сьогодні психолого-педагогічні дослідження не в повній мірі відображають всю багатоплановість проблеми в організації самостійної роботи майбутніх учителів музики в умовах трансформації вищої освіти і входження її в світову освітню систему.

Самостійна робота – це різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності студента, спрямовані на досягнення окресленої дидактичної мети і виконуються без прямої участі науково-педагогічних працівників, але за його завданням у спеціально відведений для цього час, вільний від обов'язкових для відвідування навчальних занять. Поза аудиторну самостійну роботу розглядають як обов'язкову (підготовка до поточних аудиторних занять) та спеціальну, яка спрямована на поглиблення та закріплення знань студентів, розвиток аналітичних умінь та формування професійних (предметних) компетентностей з проблем навчальної дисципліни. Головною метою самостійної роботи студента є формування його пізнавальної активності, засвоєння ним основних умінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже набутих знань, підвищення рівня організованості. Основними завданнями самостійної роботи студентів є засвоєння в повному обсязі основної освітньо-професійної програми та послідовне вироблення навичок ефективної самостійної професійної (практичної й науково-теоретичної) діяльності на рівні світових стандартів. Зміст самостійної роботи визначається робочою навчальною програмою вивчення конкретної дисципліни, завданнями та методичними рекомендаціями науково-педагогічних працівників.

Плануючи самостійну роботу студентів вищої школи ми керуємось наступними вимогами:

- чітко окреслюємо вимоги до кожного самостійного опрацювання матеріалу;
- визначаємо етапи самостійної роботи;
- передбачаємо труднощі, які можуть виникнути у самостійній роботі студентів;

- достеменно визначаємо зміст та обсяг завдань;
- вимагаємо структурованості матеріалу;
- оговорюємо форму подачі, виконаної самостійної роботи;
- пропонуємо знайдення раціонального способу перевірки виконаної самостійної роботи студентами.

Ефективність самостійної роботи студентів значною мірою залежить від способу постановки завдання, а саме, розробкою навчальних завдань, їх формулювання, вказівок щодо послідовності виконання даної роботи. Ми подаємо як детальні так і загальні рекомендації для урізноманітнення підходів студентів до самостійної роботи.

Самостійна робота студентів передбачає формування комплексних вмінь, тому ми пропонуємо інструкції, які вказують на характер і послідовність розумових і практичних дій. Для цього, при опрацюванні певного питання ми конкретизуємо питання, які необхідно висвітлити у підготовці самостійно опрацьованого матеріалу, де питання надзвичайно чіткі та гранично лаконічні.

Мета організації самостійної роботи студентів визначає її зміст і методику. Тому і види самостійної роботи надзвичайно різноманітні й водночас, вони відбивають специфіку формування основних умінь і навичок з навчальної дисципліни. Самостійна робота поряд з лекційними, практичними та лабораторними заняттями повинна забезпечити:

- 1) бездоганне знання курсу «Методика музичного виховання»;
- 2) знання методики вивчення шкільного пісенного репертуару школярами початкової та основної школи, з відповідними етапами, шляхами, прийомами та методами;
- 3) знання методики сприймання музичного матеріалу школярами початкової та основної школи зі знанням музичного матеріалу та його ідентифікацією;
- 4) знання методики вивчення музичної грамоти з поетапним впровадженням та знанням відносної системи сольмізації;
- 5) знання та вільне використання методів активізації школярів;
- 6) фундаментальні знання шкільних програм «Музика» та «Музичне мистецтво»;
- 7) особливості урочної, позакласної та позашкільної роботи в закладах загальної середньої освіти;
- 8) знання трансформації музично-педагогічної думки стосовно музичного виховання школярів;
- 9) знання методичних систем музичного виховання школярів;
- 10) вільне оперування музичним матеріалом шкільної програми «Музика» та «Музичне мистецтво».

Саме на самостійність студентів в інтерпретації музичних творів та самостійність опрацювання виконавських завдань та вирішення методичних вказівок спрямовується робота студентів. Тобто, формується у студентів вміння самостійно виконувати завдання, в тому числі і ті, які вони саморуч програмують для себе, вміння обходитись без сторонньої допомоги. Самостійність студентів проявляється на різних етапах навчання в залежності від здібностей, освіченості, пам'яті, виховання, навчання та працездатності, тому, при виконанні програмових вимог курсу «Методика музичного виховання», ми спрямовуємо роботу студентів у бік самостійності з заохоченням студентів до самоаналізу та самооцінки.

Найдоцільнішими завданнями для оптимальної організації самопідготовки студентів ми вважаємо:

- відтворення фактичного змісту прочитаного;
- пошук, аналіз, порівняння, виділення основного, доведення власної позиції стосовно викладеного та узагальнення;
- складання плану (стислого та розгорненого) до опрацьованого матеріалу;
- складання запитань до матеріалу, який опрацьовувався;
- знаходження взаємозв'язку між опрацьованим теоретичним матеріалом та власною педагогічною практикою;
- обґрунтована доцільність використання наочності;
- логічне «сортування» матеріалу, проведення аналогій та паралелей.

Приміром, для проведення зрізу знань студентами діючої програми «Музика» О. Ростовського, Р. Марченко, Л. Хлебнікової, З. Бєрвєцького ми пропонуємо студентам поряд з традиційним розв'язуванням тестів, створювати власноруч тестові завдання. Складання тестів вимагає чітких знань вказаної програми, що, відповідно забезпечить певною мірою дані знання. Зважаючи на тематичну будову діючої програми ми пропонуємо студентам відповідно до кожної теми розробити десять тестових завдань. Причому, до складання тестів висувається низка завдань:

- 1) охопити весь матеріал чверті;
- 2) сформулювати запитання за усіма видами діяльності школярів початкової та основної школи;
- 3) тестові завдання повинні будуватись з дотриманням дидактичних принципів;
- 4) тестові завдання повинні показати знання методів музичного виховання школярів студентом, який склав дані тести;

- 5) формулювати завдання чітко;
- 6) тестові завдання повинні переслідувати триєдину мету навчання;
- 7) урізноманітнено викладати питання для подальшого есе школярів;
- 8) використовувати відомі школярам назви, позначення та термінологію;
- 9) проявити креативність у складанні тестових завдань.

Окрім зазначених завдань нами переслідується мета діагностики компетентності студентів щодо:

- знань діючої програми;
- оперування дидактичними принципами;
- уміння скористатися знаннями, якими володіють на практичному самостійному завданні;
- чітке знання методики вивчення різних граней музики;
- ґрунтовне знання видів музичної діяльності школярів;
- орієнтації у використанні музичного матеріалу, який вивчається в початковій та основній школі;
- вільне володіння знаннями з подальшим самостійним застосуванням послідовності та дозування вивчення школярами музичної грамоти;
- фундаментальність у знаннях будови програми та вільне варіювання музичним матеріалом відповідно до визначеної теми.

Відтак, необхідно провести діагностику щодо рівня креативності кожного зі студентів, так як наявність творчих задатків дасть змогу майбутньому вчителю музики на належному рівні забезпечити навчально-виховний процес у сучасній загальноосвітній школі.

Окрім того, студентам для самостійної роботи пропонується складання тестових завдань за чвертями, також має місце така робота, як складання тестів до навчального матеріалу певного класу, тобто, виокремлюється робота зі школярами з музики протягом одного року з восьми. Безперечно, чим більше видів діяльності та різноманітності завдань охоплено самостійною роботою студентів, тим про більшу ефективність навчально-виховного процесу вищого навчального закладу можна говорити.

Індивідуальна робота є пізнавальною діяльністю студента і повинна бути спрямована на виконання індивідуального завдання, зміст якого враховує індивідуальні особливості, його інтереси, прагнення та проблеми. Індивідуальна робота виконується під керівництвом викладача у поза аудиторний час за окремим графіком, складеним кафедрою з урахуванням потреб і можливостей студентів. Індивідуальна робота на молодших курсах спрямована на поглиблення

вивчення окремих навчальних дисциплін. На старших курсах вона має науково-дослідницький характер і передбачає безпосередню участь студента у виконанні науково-дослідних та творчих завдань.

Індивідуальна робота студента спрямована на:

- креативність – формування у студента умінь проведення наукових досліджень;
- варіативність запропонованих для виконання завдань за рівнем складності та характеристики їх виконання;
- створення ситуації успіху і свободи вибору навчальних завдань;
- створення стимулів для творчої активності студентів;
- систематичний контроль за виконанням завдань;
- вчасне надання допомоги.

Важливе значення у самостійній роботі студентів мають консультації. Консультація – вид навчального заняття, при якому студент отримує відповіді на конкретні питання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. Науково-педагогічний персонал кафедри може проводити консультацію індивідуально або для групи студентів в залежності від питань, пов'язаних з виконанням індивідуальних завдань чи з теоретичних питань навчальної дисципліни.

Самостійна робота і творча діяльність студентів стають не лише засобом, а й метою навчального процесу. Особливої актуальності в цілісній системі вищої освіти набуває проблема організації самостійної роботи студентів. Все більшої ваги набирає необхідність організації та контролю цієї діяльності, методичного забезпечення, а також визначення ролі викладача в цьому процесі. Педагоги постійно шукають ефективні види організаційно-методичної діяльності, які б сприяли досягненню мети у підготовці фахівців. Організація самостійної роботи студентів потребує методичного і матеріального забезпечення. Не слід недооцінювати роль викладача. Адже не всі студенти можуть сконцентрувати свою увагу на заняттях, не вміють працювати самостійно, вибирати з великої кількості матеріалу необхідні знання, згрупувати і узагальнювати їх. Індивідуальний підхід до них з боку викладачів потребує систематичної роботи. Отже під самостійною роботою слід розуміти творчу діяльність студента під управлінням викладача. І викладач і студент повинні активно взаємодіяти. Бажання студента отримати глибокі та фундаментальні спеціальні знання слід всіляко підтримувати та заохочувати, щоб виробити в ньому схильність до творчої самостійної роботи, до самостійного мислення, творчого оволодіння найновішими досягненнями науки і техніки, постійного оновлення особистого запасу знань.

Самостійна робота студентів здійснюється у таких основних формах:

- індивідуальні завдання з навчальної дисципліни (виконуються у формі рефератів, узагальнень практики, конспекти уроків музики,) при консультуванні з боку викладача;
- курсові роботи (проекти);
- підготовка до підсумкової атестації, у тому числі й виконання випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи бакалавра;
- підготовка до аудиторних занять (лекцій, практичних, лабораторних);
- виконання завдань, передбачених програмою практичної підготовки;
- підготовка до всіх видів поточних та семестрових контрольних заходів;
- робота в студентських наукових гуртках;
- участь у роботі факультативів, спецсеминарів;
- участь у науковій роботі кафедри і факультету;
- участь у наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, конкурсах, що проводяться в університеті.

Основними функціями самостійної роботи є:

- реалізація активного сприйняття навчального матеріалу під час занять;
- самостійне вивчення навчального матеріалу;
- аналіз і систематизація причин труднощів засвоєння навчального матеріалу у вигляді запитань, звернення до викладача за порадами та консультацією.

Структурними елементами самостійної роботи є:

- мотив;
- ціль;
- пізнавальні завдання;
- засоби виконання навчальних дій (алгоритми виконання роботи, надання консультативної допомоги, обґрунтування критеріїв звітності);
- види і форми контролю.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення навчальної дисципліни «Методика музичного виховання»: підручник, навчальний посібник, конспект лекцій, навчальна програма; робоча навчальна програма дисципліни; навчально-методичні матеріали на допомогу організації освітнього процесу та забезпечення самостійної роботи

здобувачів вищої освіти. Самостійна робота здобувачами може виконуватись в домашніх умовах, в бібліотеці університету (в інших бібліотеках), навчальних аудиторіях, навчальних комп'ютерних лабораторіях.

Організацію самостійної роботи студентів здійснюють кафедри, які розробляють необхідну документацію, що регламентує самостійну діяльність студентів як для денної так і для заочної форми навчання. З власної ініціативи кафедри можуть проводити студентські навчальні, наукові й науково-практичні заходи (олімпіади, конференції, конкурси, симпозіуми, круглі столи тощо). Організація самостійної роботи студентів спрямовується на оволодіння вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- самостійної роботи в бібліотеці з каталогами;
- роботи з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою;
- конспектування літературних джерел;
- роботи з довідковою літературою;
- опрацювання статистичної інформації;
- роботи на ПЕОМ, користування Інтернет;
- написання повідомлень, рефератів, доповідей з проблем курсу, підготовка фіксованих виступів.

Важливим є врахування використання мотивуючих факторів контролю знань (накопичувальна система оцінювання знань, рейтинг). При цьому, умови для виконання самостійної роботи студентами створюються всіма підрозділами університету з використанням їх матеріальної та інформаційно-технічної бази та обладнання:

- навчальні лабораторії;
- комп'ютерні лабораторії з можливістю роботи в Інтернеті;
- бібліотека університету з читальними залами;
- навчально-методичні кабінети факультетів, кафедр.

Самостійна робота студентів проводиться також на базах практики в період проведення всіх видів навчальних та виробничих практик. При організації самостійної роботи студентів з використанням складних систем доступу до інформації (наприклад, комп'ютерних баз даних) передбачається можливість отримання консультації з боку фахівця.

Самостійна робота студентів, підходи до якої потребують докорінних змін, на сучасному етапі повинна стати основою вищої освіти, важливою частиною процесу підготовки фахівців. Як складне педагогічне явище – це особлива форма навчальної діяльності, спрямована

на формування самостійності студентів і засвоєння ними сукупності знань, вмінь, навиків, що здійснюється за умови запровадження відповідної системи організації всіх видів навчальних занять. Мета самостійної роботи студентів двоєдина: формування самостійності як риси особистості і засвоєння знань, умінь, навиків. Основними функціями самостійної роботи студентів є: пізнавальна, самостійна, прогностична, коригуюча та виховна.

Пізнавальна функція визначається засвоєнням студентами систематизованих знань з дисципліни. Самостійна функція – це формування вмінь і навиків, самостійного їх оновлення та творчого застосування. Прогностична функція виявляється у вміннях студентів вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання. Коригуюча функція визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність. Виховна функція – це формування самостійності, як риси характеру кожного здобувача вищої освіти в університеті.

Зміна концептуальної основи й розширення функцій самостійної роботи студентів не тільки веде до збільшення її важливості, а й викликає зміну у взаємовідносинах між викладачем і студентом, як рівноправними суб'єктами освітньої діяльності, тобто коригує всі психолого-педагогічні (організаційні, методичні) засоби забезпечення самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Усе це ставить вимоги до пошуків таких форм навчальної роботи у закладах вищої освіти, коли допомога і контроль з боку викладача не пригнічуватимуть ініціативи студентів, а привчатимуть їх самостійно вирішувати питання організації, планування, контролю за своєю навчальною діяльністю, виховуючи самостійність, як особисту рису характеру.

Існують такі види самостійної роботи студентів за цільовим призначенням, що використовуються нами у процесі вивчення навчальної дисципліни «Методика музичного виховання»:

1. Вивчення нового матеріалу: читання та конспектування літературних джерел інформації; перегляд відеозаписів; прослуховування та перегляд лекцій у записах; інші види занять.
2. Поглиблене вивчення матеріалу: підготовка до модульних контрольних, практичних, лабораторних робіт, колоквиумів, семінарів; виконання типових завдань; інші види занять.
3. Вивчення матеріалу з використанням елементів творчості: проведення лабораторних робіт з елементами творчості; розв'язання нестандартних завдань; виконання творчих робіт і курсових

проектів; участь у ділових іграх і в розборі проблемних ситуацій; складання рефератів, доповідей, інформацій з заданої теми; інші види занять.

Розвитку пізнавальної діяльності і самостійності студентів сприяють семінарські заняття та науково-практичні конференції. Вони являються одними з ефективних засобів активізації самостійної роботи студентів. Студенти вчаться правильно працювати з літературою, аналізувати наукові тексти, узагальнювати, робити повідомлення, обговорювати поставлені проблеми, доводити правильність висунутого положення. Розвитку творчої думки та самостійності сприяють міжпредметні зв'язки. В процесі опрацювання тієї чи іншої теми студенти, спираючись на раніше здобуті знання, на основі логічного порівняльного аналізу, вчаться встановлювати зв'язок між елементами знань і застосовувати здобуті знання, уміння та навички на практиці. В освітньому процесі слід використовувати міжпредметні завдання. Вони можуть мати проблемно-пошуковий характер та включати проблемні питання.

Складаючи ці завдання, слід враховувати рівень пізнавальної активності і здатність студентів працювати самостійно. Всі види занять слід будувати таким чином, щоб вони розвивали творчий підхід до теми, яка вивчається, сприяли розвитку навиків та умінь, раціонально вирішувати поставлені завдання. Освітній процес повинен стимулювати самоосвіту студента.

Отже, підготовка висококваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, а також здатних до компетентної, відповідальної й ефективної діяльності за своєю спеціальністю неможлива без підвищення ролі самостійної роботи здобувачів вищої освіти, спрямованої на стимулювання їх професійного зростання та виховання їхньої творчої активності.

У виконанні самостійних робіт студентами ми пропонуємо відтворюючі, реконструктивно-варіативні, евристичні та дослідницькі самостійні завдання. У виконанні відтворюючих самостійних робіт студенти мають уважно прослухати (або розглянути), запам'ятати й відтворити певний обсяг інформації. Такі роботи дозволяють опанувати навчальний матеріал, але не сприяють розвитку творчої активності виконавців.

Реконструктивно-варіативні самостійні роботи забезпечують відтворення не тільки окремих функціональних характеристик знань, але й структури цих знань у цілому.

Під час виконання евристичних самостійних робіт пізнавальна діяльність студентів спрямована на розв'язування проблемної ситуації, яку створює педагог. При цьому в них формується вміння бачити навчальну проблему, самостійно виявляти причину її виникнення, розробляти план розв'язання проблеми.

І, нарешті, при виконанні дослідницьких самостійних робіт студент навчається розкривати нові сторони досліджуваних явищ, об'єктів, подій, всебічно аналізувати завдання та висловлювати власні судження. Тут виявляються усі розумові здібності здобувачів вищої освіти.

Виділяють також індивідуальну, індивідуалізовану і колективну самостійні роботи. При організації індивідуальної самостійної роботи студентам пропонують такі види завдань:

- фронтальні – усі студенти отримують однакові завдання;
- групові – кожній групі студентів пропонуються різні (не однакові за складністю) варіанти завдань;
- індивідуальні – окремим студентам або всій групі дають різні, але однакові за складністю завдання.

При організації індивідуалізованої самостійної роботи студентам пропонують завдання з урахуванням індивідуальних відмінностей у їхніх здібностях до навчання.

При колективній самостійній роботі завдання розподіляють по групах. При цьому посилюється фактор мотивації і підвищується інтелектуальна активність. Також забезпечується ефективність навчальної діяльності студентів шляхом посилення взаємоконтролю.

Одним з видів самостійної роботи студентів є опрацювання науково-методичних статей з навчальної дисципліни «Методика музичного виховання». При цьому, є статті обов'язкові для опрацювання та винесення на загальну аудиторію та є статті за індивідуальним вибором студентів, тобто такі статті, які викличуть інтерес у того чи іншого студента і у нього з'явиться бажання поділитися цікавою інформацією з одногрупниками. Причому, статті за вибором подаються нами та можуть бути вибрані самостійно студентами у науково-методичній літературі.

Подаємо наступний перелік статей, обов'язкових для самостійного опрацювання студентами з урахуванням вищезгаданих вимог до самостійної роботи здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни «Методика музичного виховання»:

1. Державний стандарт базової та повної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р. // Мистецтво та освіта. – 2004. – № 2. – С. 2-11.

2. Ростовський О. Я. Українська музична педагогіка: Стан і перспективи / О. Я. Ростовський // Рідна школа. – 2000. – № 8. – С.17– 18.
3. Уманець В. Урок музики, його структура і зміст / В. Уманець // Музика в школі: вип. 2. – Київ : Музична Україна. – С. 17-24.
4. Масол Л. М. Школа культури виховує людину, яка мислить і прагне творити / Л. М. Масол // Початкова школа. – 2001– №4. – С.42-44.
5. Румер М. Методика навчання нотної грамоти на уроці / М. Румер // Музика в школі: вип. 2. – Київ : Музична Україна. – С. 24-33.
6. Мазур Я. Навчання учнів сільської школи гри на хроматичній сопілці / Я. Мазур // Музика в школі: вип. 2. – Київ : Музична Україна. – 1975. – С. 125-136.
7. Жофчак З. З досвіду викладання музики у початкових класах ЗОШ методом ладової сольмізації / З. Жофчак // Музика в школі: випуск №3. – Київ : Музична Україна. – 1976. – С. 48-65.
8. Леонтович М. Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України (з педагогічної спадщини композитора) / М. Д. Леонтович. – Київ : Музична Україна, 1989.
9. Падалка Г. М. Розвиток музично-виконавської творчості школярів / Г. М. Падалка // Музика в школі: вип. 4. – Київ: Музична Україна. – 1977. – С. 14-20.
10. Падалка Г.М. Музичний смак учителя та його виховання / Г. М. Падалка // Музика в школі: вип. 1. – Київ : Музична Україна. – 1972. – С. 47-60.
11. Кабалевський Д. Музика в школі / Д. Кабалевський // Музика в школі: вип. 2. – Київ : Музична Україна. – 1975. – С.8.
12. Уманець В. Чуття ритму – першооснова музичного розвитку дітей / В. Уманець // Музика в школі: вип. 4. – Київ : Музична Україна. – 1977. – С. 48.
13. Камінська Л. Вокальна робота в хорі / Л. Камінська // Музика в школі: вип. 2. – Київ : Музична Україна. 1975. – С. 56.
14. Ростовський О. Педагогічні ідеї М.Д.Леонтовича: сучасна теорія і практика музичної освіти школярів, матеріали до українського мистецтвознавства. Микола Леонтович і сучасна освіта та культура (до 125-річчя від дня народження) / О.Ростовський. Науковий збірник. Вип. 4. – Київ - Кам'янець-Подільський: Медобори (ПП Мошак М. І.), 2003.
15. Лебедев В. К. Організація навчально-виховного процесу в гуртку з гри на народних інструментах ЗОШ. Робота шкільних народно-інструментальних ансамблів.: Використання народних музичних інструментів у загальноосвітній школі. Навчальний

методичний посібник зі спеціальності «Музична педагогіка та виховання». Для студентів музично-педагогічних факультетів та вчителів музики. В. К. Лебедев – Вінниця: Нова книга, 2004. – С. 39-48.

16. Воєвідко Л. М. Педагогічна та творча діяльність Миколи Леонтовича в Києві (1918-1919роки) / Л. М. Воєвідко // Матеріали до українського мистецтвознавства. Микола Леонтович і сучасна освіта та культура (до 125-річниці від дня народження). : наук. збірник.– Київ ; Кам'янець-Подільський: Медобори (ПП Мошак М.І.), 2003. – Вип.4. – С. 25– 27.
17. Воєвідко Л. М. Аналіз музичних творів у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д. Г., 2017. – Вип. 1 (23). – С. 269-278.
18. Горбенко С. С. Гуманізація художньої освіти / С. С. Горбенко // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 2. – С. 3 –4.

Окрім зазначених науково-методичних статей, які є обов'язковими для самостійного опрацювання студентами та подальшого обговорення в аудиторних заняттях ми рекомендуємо статті для ознайомлення за самостійним вибором студентів. Причому, статті студенти можуть добрати самостійно.

1. Авдієвський А. Т. На хвилях відродження / А. Т. Авдієвський // Музика. – 1992. – № 2. – С. 3–4.
2. Андрущенко В. Характер особистості / В. Андрущенко, Ю. Руденко // Освіта. – 2008. – № 48. – С. 10–11.
3. Воєвідко Л. М. Доцільність використання українських освітянських традицій у підготовці фахівців / Л. М. Воєвідко // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. – Вип. 6. – С. 145–149.
4. Масол Л.М. Образ – слово – думка: полікультурний діалог в освітньому просторі / Л.М. Масол // Мистецтво та освіта. – 1999. – №4. – С. 38-45.
5. Швед М. Ідеї гуманізму у сучасній педагогіці / М. Швед // Діалог культур. Україна у світовому контексті. Філософія освіти : збірник наук. праць. – Львів, 1999. – № 2. – С. 11.
6. Смирнов С. А. Методика организации творческой познавательной деятельности – основа гуманистической педагогической системы / С. А. Смирнов // Инновационная деятельность в образовании. – М. – 1995. – № 2. – С. 14.

7. Тимошенко Н. П. Взаємодія загально-педагогічних та музично-педагогічних вмінь в діяльності педагога-музиканта / Н. П. Тимошенко // Українське музикознавство : респ. міжвід. наук.-метод. збірник / редкол. : І. А. Котляревський та ін. – Київ : Муз.Україна, 1990. – Вип. 25. – С. 142– 149.
8. Шевнюк О. Культурологічна освіта майбутнього вчителя / О. Шевнюк // Мистецтво та освіта. – Київ. – 2003. – №3. – С. 2-6.
9. Миропольська Н. Естетичне виховання старшокласників: шкільний театр/ Н. Миропольська// Мистецтво та освіта. – Київ. – 2005. – №1. – С. 47-52.
10. Онищенко О. Художньо-естетичне виховання учнів засобами кіномистецтва (Європейський культурний регіон) / О. Онищенко // Мистецтво та освіта. – Київ. – 2003. – №4. – С. 19-23.
11. Онищенко О. Художньо-естетичне виховання учнів засобами кіномистецтва (північноамериканський, далекосхідний та індійський регіони) / О. Онищенко // Мистецтво та освіта. – Київ. – 2005. – №2. – С. 49-53.
12. Воевідко Л. М. Діалог традицій та новацій у фаховій підготовці педагога-музиканта. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2014. – Вип. 18. – С. 191-195.
13. Воевідко Л. М. Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Донецьк : Донецький національний університет, 2014. – С. 29-38.
14. Воевідко Л. М. Самостійна робота студентів: стрижнева компонента фахової підготовки. Наукові записки. Серія Психолого-педагогічні науки. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. – №1. – С. 17-22.

Однією з найважливіших ланок самостійної роботи студентів – є опрацювання шкільного пісенного репертуару. Ми виділяємо наступні дезидерати для успішного засвоєння студентами творів шкільного пісенного репертуару: серіацію, яка передбачає упорядкування пісенних зразків за зростанням складнощів музичного викладу; класифікацію, тобто логічну дію, що вимагає систематизації за спільними ознаками, яка забезпечує чітке усвідомлення студентами, який твір можна використати у подальшій педагогічній діяльності в якому класі та в якій чверті, відповідно до шкільних програм з музики; різноплановість та різноманітність фактурних побудов, тобто,

використання впродовж всього періоду вивчення зазначених творів різноманітного викладу музичного матеріалу, зразків, котрі студенти повинні навчитись розпізнавати та аналізувати самостійно; синтез музичного та поетичного, тобто, визначення засобів розкриття музично-поетичних образів, їх взаємодоповнення, взаємопроникнення та взаємозбагачення; використання батьківського матеріалу, тобто планування та вивчення творів українських композиторів, враховуючи втрату цінностей в суспільстві, необхідно заповнювати дану нішу, починаючи з копіткої, послідовної роботи з майбутніми учителями музики над вивченням якомога більшої кількості творів вітчизняних композиторів, які, в свою чергу, понесуть засвоєне школярам та виховуватимуть їх засобами національного. Оптимальність засвоєння шкільного пісенного репертуару ми покажемо на детальному розборі вимог щодо вивчення студентами даного матеріалу з залученням нового пісенного репертуару сучасних українських композиторів, зокрема, творів збірки «Пісні для дітей» І. Кириліної на українські тексти поетів П. Воронька, В. Скомаровського, О. Вратарьова, Н. Кулика, В. Кухалашвілі.

Твори шкільного пісенного репертуару збірки «Пісні для дітей» І. Кириліної – є принагідним матеріалом для вивчення студентами вищої школи в процесі підготовки до практичних занять з методики музичного виховання в наступних аспектах:

- 1) твори даної збірки є доступними для вивчення студентами різних курсів, незважаючи на різний рівень їх виконавської підготовки;
- 2) доступність вказаних творів виявляється в яскравих художніх образах, які сприяють покращенню процесу засвоєння;
- 3) зважаючи на малу кількість творів сучасних композиторів у програмах з музики, дані твори слугуватимуть знанням школярами композиторів та їх творчості сучасної доби;
- 4) в результаті наявності в даних музичних творах яскравих художніх образів школярі з цікавістю сприйматимуть та вивчатимуть дані твори;
- 5) твори даної збірки студенти матимуть змогу використати під час проходження педагогічних практик;
- 6) елементарне знання студентами та вивчення зі школярами творів вітчизняних композиторів на українські тексти вноситиме свою долю в національне виховання школярів;
- 7) дані твори зможуть стати потужним засобом у майбутній педагогічній діяльності за умови їх ефективного вивчення та вміння методичної подачі школярам.

Щодо питання серіації, то твори збірки розміщені за схемою поступового ускладнення фактури, та проте, ймовірність використання для вивчення одним студентом усіх творів збірки можлива лише за умови високого рівня працездатності та певної його технічної розвиненості, що не потребуватиме багато часу для засвоєння.

Водночас, для кожного студента було б корисно пройти всі твори збірки для того, щоб отримати уяву про збірку в цілому. Деякі музичні зразки можна взяти для ескізного вивчення, так як така робота матиме місце у майбутній фаховій діяльності. Також ми пропонуємо студентам фрагментарне вивчення певних творів, що, по-перше, дасть змогу зробити їм для себе класифікацію творів і мати в своєму арсеналі більшу кількість пісенних примірників для подальшої роботи в школі, по-друге, якщо робота над фрагментарним вивченням проводилась на належному рівні, то студенти, зацікавлені музичним матеріалом – засвоять самостійно весь музичний твір. При цьому вивчений фрагмент студенти також зможуть використати в час проходження педагогічної практики і в майбутній діяльності вчителя музики, так як такий вид діяльності є передбаченим програмою та застосовується в школі на уроках музики.

Концептуальною є вимога самостійності студентів в інтерпретації музичних творів, в опрацюванні виконавських завдань та методикою вивчення шкільного пісенного репертуару. Вміння студентів виконувати завдання, в тому числі і ті, які вони саморуч програмують для себе, вміння обходитись без сторонньої допомоги необхідно розвивати та спрямовувати в даний бік. Самостійність студентів проявляється на різних етапах навчання в залежності від здібностей, освіченості, пам'яті, виховання, навчання та працездатності, тому, при виконанні програмових вимог курсу «Методика музичного виховання», ми спрямовуємо роботу студентів на ефективну самостійну діяльність з заохоченням до самоаналізу та самооцінки.

Самостійна робота студентів над творами шкільного пісенного репертуару передбачає наступні аспекти:

- вивчення інструментальної партії;
- засвоєння вокальної партії;
- вибір методичних засад для потенційного вивчення даного музичного твору з відповідною аудиторією школярів.

Вивчення інструментальних партій та засвоєння вокальних партій вимагають підготовки студента на практичних заняттях з основного музичного інструменту та класу вокалу, що передбачає вирізнення та скрупульозний аналіз фактурних, композиційних,

координаційних складнощів, туше, звукоутворення, звуковедення; відповідності штрихів, динамічних нюансів, інтонації художньому задумові; технічній досконалості, придатної аплікатури, вміння вдалого використання педалі для якомога глибшого розкриття художнього змісту музичних зразків. Поглиблений та детальний аналіз музичних творів (художній, виконавський, педагогічний) з відповідним відпрацюванням допоможе зрозуміти та створити студентам виконавське трактування творів.

Виконання твору на інструменті та голосом має відповідні складнощі стосовно грамотного відтворення двох партій. Та слід пам'ятати, що саме даний вид діяльності займатиме особливе місце у подальшій педагогічній діяльності, тому даному виду необхідно віддавати належне у процесі підготовки фахівців. Вокальні твори необхідно вивчати в синтезі поетичного з музичним.

Практика переконливо засвідчує, що ті пісні, які студенти вивчили у вузі і які викликали в них позитивний емоційний відгук, вони вдало використовують у подальшій самостійній роботі. Крім того, всебічне знання репертуару та досконале володіння ним (інструментальне і вокальне) дозволяє вчителю вільно орієнтуватися в програмах з музики, враховувати можливості та інтереси шкільного хорового колективу.

Партія фортепіано творів шкільного пісенного репертуару вимагає виявлення епізодів, які потребують додаткової роботи: 1) вирізнення акордів, які потребують відповідного засвоєння з знаходженням оптимальних рухів піаністичного апарату для необхідного звучання в кожному окремому випадку; 2) відпрацювання різноманітних інтервалів для досягнення необхідного результату; 3) окрема робота над октавною технікою, яка є відмінною від роботи над іншими інтервалами; 4) окремої роботи вимагають скачки на велику відстань; 5) потребують уваги різноманітні пасажі на мілку техніку та види арпеджіо; 6) особливої роботи також вимагають елементи поліфонії у всіх творах збірки, окрім.

Окрім зазначеного, у роботі над творами необхідним є розуміння студентами певних характерних рис композиторів творів, які вивчаються. Працюючи над засвоєнням творів І. Кириліної необхідним є урахування таких характерних рис творчості за визначенням С. Горбенка, як: 1) мелодійність, зв'язок з українським фольклором; 2) використання сучасних ритмів разом з народними мелодійними фарбами; 3) емоційна гострота мелодики; 4) прозорість інтонацій; 5) адресування пісень конкретним виконавцям.

Щодо класифікації, приміром, колискова «В лісі є зелена хата» розрахована на аудиторію першокласників з оптимальним використанням для слухання (для вивчення вона буде занадто складною в інтонаційному плані) у II чверті «Про що розповідає музика», або ж аудиторію другокласників з вивченням, або ж слуханням її у II чверті «Про що говорить музика». Щодо зацікавлення дітей даною піснею шкільного репертуару, то тут існує основна вимога до студентів, яка лежить у грамотному вивченні нотного тексту та досконалому, багатогранному, продуманому виконанні, у творчій подачі матеріалу. При наявності вищезгаданого, враховуючи цікаву сюжетну лінію твору та відповідні засоби її музичного втілення – аудиторія молодших школярів з захопленням вивчатиме даний музичний твір, враховуючи те, що і студентам подобається вивчення яскравих, різнохарактерних, різнопланових творів.

Залучення різнопланових творів активізує студентів, загострює їх увагу, окрім цього, залучаються до роботи твори з різноманітним викладом, тому ми вважаємо необхідним вибір різнопланових творів шкільного пісенного репертуару. Твори І. Кириліної даної збірки, окрім як яскравих поетично-музичних образів, можна і необхідно залучати для розуміння студентами елементів поліфонічного мислення, враховуючи різний рівень інструментальної підготовки (йдеться про студентів, які мають дуже примарні уявлення про елементи поліфонії в силу різноманітних причин).

З-за умови дотримання даних дезидератів у роботі над творами шкільного репертуару у студентів з'являється особистісне відношення і звісно, що з позитивно сприйнятим та вивченим твором за час занять студенти швидше спроможні зацікавити ними школярів та налаштувати їх на таке ж позитивне сприймання. Окрім того, дана послідовність у роботі з шкільним пісенним репертуаром дасть чітку картину роботи з даним репертуаром у майбутньому, а саме, студенти, які впродовж навчання в університеті засвоїли механізм роботи над пісенним матеріалом зможуть вдало та влучно добирати до шкільних програм нові твори, які ще будуть написані композиторами і дуже б хотілося, щоб в більшості – це були твори, написані вітчизняними композиторами українською мовою.

При цьому, дотримуючись спроектованих дезидератів, ми пропонуємо студентам старших курсів твір шкільного пісенного репертуару для самостійного опрацювання. Після самостійного опрацювання проводиться обширний аналіз: художній, виконавський та педагогічний, тобто студенти спрямовуються до самостійної діагностики

за даними напрямками, що вимагає постійного процесу мислення та самоаналізу, який розпочинається одночасно з роботою над творами, безумовно, з втіленням творчого аспекту.

Дотримуючись даних дезидератів та етапів роботи над творами шкільного пісенного репертуару можна говорити про тенденцію формування у студентів стійких форм роботи над даними творами, вибору оптимального шляху вирішення навчальних завдань та добірку найбільш придатних творів сучасності до навчальних програм у їх майбутній педагогічній діяльності.

Форми самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методика музичного виховання» для студентів є різні та визначаються навчальною та робочою навчальною програмами. Залежно від мети, завдань та змісту навчальної дисципліни, специфікою спеціальності слід акцентувати увагу студентів на наступні аспекти самостійної:

- опрацювання теоретичних засад прослуханого лекційного матеріалу;
- вивчення окремих тем або питань, що передбачені для самостійного опрацювання;
- підготовка доповідей, повідомлень та есе за визначеною та узгодженою зі студентами тематикою;
- виконання домашніх завдань;
- підготовка до практичних (лабораторних) занять;
- підготовка до модульних контрольних робіт та інших форм поточного контролю;
- систематика вивченого матеріалу курсу перед написанням модулів та іспитом;
- відпрацювання тренінгових програм (завдань) з навчальних дисциплін;
- виконання індивідуальних завдань (написання реферату за заданою проблематикою; пошук (підбір) та огляд літературних джерел за заданою проблематикою курсу; аналітичний розгляд наукової публікації;
- написання курсової роботи; написання дипломної роботи тощо).

За обов'язковістю виконання студентом завдань виділяють три групи самостійних робіт у формах навчання:

- обов'язкова – передбачена навчальними дисциплінами і робочими програмами (це виконання традиційних домашніх завдань, написання і захист курсових, дипломних і магістерських робіт, а також ті види завдань, які студенти самостійно

виконують під час навчальної, виробничої і переддипломної практик);

- бажана – наукова й дослідницька робота студентів у вищому навчальному закладі передбачає самостійне проведення досліджень, збирання й аналіз наукової інформації; до цієї ж категорії належать аудиторні заняття, участь у роботі наукового студентського товариства (гуртки, конференції, підготовка доповідей, тез, статей);
- добровільна – робота в позааудиторний час (участь у внутрікафедральних, міжкафедральних, міжфакультетських, міжвузівських і всеукраїнських олімпіадах, вікторинах, конкурсах тощо).

За видами діяльності самостійну роботу здобувачів вищої освіти поділяють на навчально-пізнавальну (через мислення, синтез, аналіз тощо) і професійну (певні конкретні дії студента, що їх виконують спеціалісти в умовах виробництва). У своїх дослідженнях науковці також розглядають:

- репродуктивні самостійні роботи студентів (опрацювання лекційного матеріалу, вивчення нового матеріалу за вказаним джерелом інформації, використання теоретичного матеріалу для розв'язання задач за алгоритмом тощо);
- частково-творчі самостійні роботи (вивчення або використання матеріалу за поданими питаннями, підготовка до практичної або лабораторної роботи, розв'язання задач, тестів тощо);
- творчі самостійні роботи (ознайомлення з додатковою інформацією з теми лекції, підготовка доповіді, наукових повідомлень, рефератів, переклад спеціальної літератури, розв'язання задач нестандартними методами, виконання курсових, дипломних і магістерських робіт тощо).

В умовах інтеграції України у світовий освітній простір особливої уваги набуває проблема професійного самовдосконалення майбутнього вчителя, особистість якого має бути неповторною, диференційованою і творчою; вчителя, який був би здатним здійснювати освітню діяльність на високому професійному рівні, гідно конкурувати на сучасному ринку праці та послуг.

Вирішення цієї проблеми навряд чи можливе тільки шляхом передачі знань у готовому вигляді від викладача до студента. Необхідно допомогти здобувачу вищої освіти перетворитись з пасивного споживача знань на активного їх творця, що вміє побачити та сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її розв'язання, знайти оптимальний результат і довести правильність свого вибору.

Реформа вищої освіти, що відбувається сьогодні, пов'язана за своєю суттю з переходом від парадигми навчання до парадигми освіти. У цьому плані варто визнати, що самостійна робота студентів є не просто важливою формою освітнього процесу, вона має стати його основою. При цьому для ефективної організації і проведення самостійної роботи та контролю за нею потрібна якісна та доступна науково обґрунтована інформаційно-методична база. Але, на жаль, сьогодні система освіти України, зокрема вищої, ще не має належної державної підтримки в забезпеченні сучасними навчальними та інформаційними засобами, зміцненні матеріально-технічної бази навчальних закладів, здійсненні наукового забезпечення інноваційних технологій. Також прикро, що у нас відсутні підручники і навчальні посібники, які б стимулювали активне самостійне творче мислення студента. Наші бібліотеки, на відміну від європейських, не наповнені достатньою кількістю літератури, аудіо- та відеотеками, електронними носіями інформації тощо.

Майже без перебільшення можна стверджувати, що навчання – це самоосвіта, що ґрунтується на самостійній роботі студентів. Уся педагогічна та методична майстерність викладача полягає у створенні оптимальних умов для такої роботи. Він зобов'язаний зробити все, щоб сприяти розвитку здібностей кожного студента, бо від цього залежить якісний рівень вищої освіти взагалі – першочергове завдання модернізації освіти і створення зони Європейської вищої школи. Як це зробити – проблема змісту і методики викладання. Тому вважаємо доцільним сформулювати низку вимог щодо організації самостійної роботи:

1. Організація самостійної роботи у всіх ланках навчального процесу, в тому числі й на етапі засвоєння нового матеріалу.
2. Вмотивованість навчального завдання (для чого, чому сприяє).
3. Чітка постановка пізнавальних задач.
4. Алгоритм, метод виконання роботи, усвідомлення студентом способів її виконання.
5. Комплексний підхід до організації самостійної роботи студентів за всіма формами аудиторної роботи.
6. Поєднання всіх рівнів (типів) самостійної роботи.
7. Забезпечення накопичення студентами фонду загальних прийомів, умінь, способів розумової праці, за допомогою яких засвоюються знання.
8. Формування активної позиції студентів, студенти – безпосередні учасники процесу пізнання.

9. Спрямованість завдань для самостійної роботи не стільки на засвоєння окремих фактів, скільки на розв'язання проблем.
10. Навчання студентів бачити і формулювати проблеми, самостійно їх вирішувати, вибірково використовуючи для цього наявні знання, уміння і навички, перевіряти здобуті результати.
11. Активізувати розумову діяльність студентів треба, надаючи їм роботу, що вимагає посилюючого розумового напруження.
12. Диференціація та індивідуалізація самостійної роботи.
13. Визначення видів консультаційної допомоги (консультації – настановчі, тематичні, проблемні).
14. Визначення критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів.
15. Забезпечення контролю за якістю виконання (вимоги, консультації). Урізноманітнення видів і форм контролю (колоквіум, контрольні роботи, тести тощо).
16. Створення необхідного методичного матеріалу для організації самостійної роботи студентів.
17. Грамотне управління самостійною роботою студентів і надання їм своєчасної допомоги для усунення недоліків.

Хочеться відзначити, що організація самостійної роботи студентів на різних етапах навчально-пізнавальної діяльності (під час вивчення нового матеріалу на лекції, застосування вивченого до розв'язування прикладів на практичному занятті, виконання індивідуального домашнього завдання тощо) сприяє підвищенню результативності навчання, розвиває довільну увагу студентів, формує в них здатність міркувати, запобігає формалізму у засвоєнні знань, розвиває активність та самостійність як риси характеру.

При цьому дослідники виділяють, що ефективність самостійної роботи студентів зумовлюється насамперед: сформованістю пізнавальних мотивів; адаптивними можливостями студентів до індивідуального самостійного розвитку в умовах процесу навчання у ЗВО; якісною та доступною науково обґрунтованою інформаційно-методичною базою; чітким налагодженим контролем за її виконанням.

При цьому вища школа має створити такі умови, які б спонукали студентів, особливо майбутніх учителів, до самостійного пошуку, саморозвитку, самовдосконалення, індивідуальної творчої роботи, адже вони в майбутньому навчатимуть підростаюче покоління, від якого залежатиме рівень розвитку нашої держави.

Програми навчального предмету «Музичне мистецтво» в школі мають бути ґрунтовно опанованими здобувачами вищої освіти. Програми окреслюють наступні завдання:

- захопити музикою, прищепити інтерес і любов до неї, навчити цінувати її красу, розвинути емоційну сферу учнів, викликати естетичний відгук на музичні твори, почуття співпереживання музичним образами;
- розвинути музично-образне мислення, навчити розбиратися в закономірностях мистецтва, сприйнятті музики; навчити міркувати про неї, пов'язуючи з життям та іншими видами мистецтва;
- закласти основи творчих музичних здібностей, практичних умінь і навичок у процесі виконання та сприймання музичних зразків;
- розвинути музично-естетичний смак і потребу в спілкуванні з музичними шедеврами; спонукати до музичного самоосвіти.

Із зазначеними завданнями узгоджується зміст музичного виховання, яке умовно можна визначити як єдність трьох блоків:

- 1) зміст мистецтва – оцінне усвідомлення життєвих явищ. Мистецтво як культура відносин, досвід поколінь в образах, в усвідомленні добра і зла;
- 2) творча позиція;
- 3) розвинуте асоціативне мислення як основу творчої здатності школярів.

Окреслені блоки характерні для естетичного виховання в широкому розумінні. Стосовно до музичного виховання Е. Абдуллін конкретизував елементи змісту наступним чином:

- досвід емоційно-морального ставлення до дійсності, втілений у музиці;
- музичні знання;
- музичні вміння та навички, які проявляються у творчій діяльності школярів.

Уроки музики, на думку О. Ростовського, мають бути пройняті думкою про те, що музична творчість українського народу – нев'януча окраса його духовної культури. Завданням вчителя є формування творчих здібностей учнів. Це стосується співу, музикування і художнього смаку. Вчитель має враховувати сучасні підходи до навчання і одночасно спиратися на закономірності самої музики, пам'ятаючи, що урок музики повинен бути цілісним уроком мистецтва.

О. Ростовський зазначає, що опора на три основні типи музики – пісню, танець, марш («Три кити») дає можливість поєднати велике музичне мистецтво з музичними заняттями в школі, забезпечити тісний зв'язок цих занять із повсякденним життям школярів, зробити процес навчання емоційно привабливим.

Важливою особливістю програми О. Ростовського є тематична побудова, яка розкриває основні закономірності й функції музичного мистецтва. Кожен семестр навчального року має дві теми, які послідовно поглиблюючись, розкриваються від уроку до уроку. Між семестрам та між усіма роками навчання також забезпечується внутрішня послідовність і цілісність. Форми музичних занять, за програмою О. Ростовського мають сприяти духовному розвитку школярів, формуванню світогляду, вихованню моралі. Саме на вирішення цих завдань має бути спрямована творча ініціатива вчителя.

Сутність концепції О. Ростовського щодо педагогічного керування процесом музичного сприймання школярів полягає у ставленні до нього як до соціально-педагогічного явища, в якому об'єктивні та суб'єктивні чинники перебувають у нерозривній єдності та взаємозв'язку. Керування музичним сприйняттям буде ефективнішим за умови інформаційного забезпечення процесу, створення настанови на сприймання, здійснення художньо-педагогічного аналізу, забезпечення взаємодії різних видів мистецтва, організації самостійної музичної діяльності школярів.

Л. Масол вважає, що узагальнення педагогічного досвіду, світових тенденцій, наукових джерел дає підстави для теоретичного обґрунтування змісту загальної мистецької освіти за моделлю поліцентричної інтеграції знань, що відображує реальний поліфонічний художній образ світу.

Спільними для всіх видів мистецтв є естетичне відображення в художніх образах закономірностей людського буття, тобто духовно-світоглядна спорідненість, що зумовлює єдину тематичну структуру програми «Мистецтво», логіку об'єднання навчального матеріалу в цілісні блоки. Ставлення особистості до себе, до інших людей, до світу, до культури – провідні цінності, які стають базовими у моделюванні змісту загальної мистецької освіти.

Ефективному опануванню специфіки художньо-образної мови кожного з видів мистецтва і розумінню його цілісності сприяє також інтеграція елементів змісту на основі єдності універсальних художньо-естетичних категорій – «ритм», «контраст», «симетрія», «композиція», «динаміка» тощо.

Розробка вчителем технологій інтегрованих уроків, насамперед вступних та узагальнюючих у межах кожної теми, залежить від обсягу споріднених тематичних художньо-естетичних елементів.

Таким чином, інтеграція знань та уявлень учнів здійснюватиметься на таких рівнях:

- духовно-світоглядний (через спільний тематизм, що відображує фундаментальний зв'язок усіх видів мистецтва з життям);
- естетико-мистецтвознавчий (через спільність або спорідненість мистецьких понять, універсальність естетичних категорій);
- психолого-педагогічний (через технологію інтегрованих уроків різного типу).

Зміст програми «Мистецтво» включає такі умовно виділені наскрізні компоненти як:

- 1) сприймання, аналіз-інтерпретація та оцінювання творів мистецтва;
- 2) практична художньо-творча діяльність школярів;
- 3) естетико-мистецтвознавча пропедевтика (засвоєння понять і термінів).

Методична система, що забезпечує реалізацію закладених у зміст програми ідей, спрямовується на розвиток таких якостей учнів, як ініціативність, активність, самостійність, креативність, критичність. З цією метою використовуються технології особистісно розвивального спрямування на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, діалогу культур; пріоритет надається інтерактивним та ігровим методикам, емоціогенним ситуаціям.

Замість традиційного «аналізу» введено поняття «аналіз-інтерпретація» та «оцінювання» художніх творів, адже принципового значення набуває пошук учнями в мистецтві особистісно значущих смислів, співзвучних власному досвіду. Підвищується роль диференціації художньо-творчої діяльності учнів на матеріалі різних видів мистецтв з урахуванням індивідуальних особливостей і здібностей.

В авторській концепції поліцентричної художньої інтеграції Л. Масол виділено три групи інтеграторів – духовно-світоглядні, естетико-мистецтвознавчі, психолого-педагогічні. Вони об'єднані спільним наскрізним тематизмом (теми навчальних років та окремих розділів). У програмі «Мистецтво» для початкової школи основою інтегрування змісту є ідея відображення в мистецтві універсальї реального світу.

У процесі роботи над програмами «Музика» для загальноосвітніх шкіл ми пропонуємо студентам розробляти тести до програм, зокрема до програм під керівництвом О. Ростовського.

Важливим чинником якості знань здобувачів вищої освіти є контроль за самостійною роботою студентів з «Методики музичного виховання», який включає:

- 1) відповідь на контрольні або тестові питання;
- 2) перевірку конспекту;

- 3) перевірку рефератів;
- 4) перевірку розв'язаних завдань;
- 5) перевірку законспектованих наукових праць провідних музично-педагогічних діячів;
- 6) перевірку розроблених тестів для НУШ;
- 7) перевірку ритмічних вправ і завдань;
- 8) відповіді по доповідях;
- 9) перевірку опрацювання шкільного пісенного репертуару;
- 10) перевірку виконаних індивідуальних завдань.

Результати самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни оцінюються науково-педагогічними працівниками, а в окремих випадках і кафедрою. Форми контролю самостійної роботи обираються науково-педагогічними працівниками за такими варіантами:

- індивідуальний або колективний проект, передбачений робочою навчальною програмою з дисципліни або окремих модулів, що потребують формування практичних навичок і умінь студентів;
- поточний контроль на основі виконання практичних, лабораторних робіт;
- поточний контроль засвоєння знань на основі оцінки усної відповіді на питання, повідомлення, доповіді тощо (на практичних або семінарських заняттях);
- вирішення ситуаційних завдань;
- конспект, виконаний з теми, що вивчалася самостійно;
- тестування, виконання письмової контрольної роботи;
- рейтингова система оцінки знань студентів;
- звіт про проходження практики та виконання завдань, передбачених програмою практики;
- звіт про науково-дослідну роботу (її етапи, частини тощо);
- стаття, тези виступу та інші публікації в науковому, науково-популярному, навчальному виданні за підсумками самостійної навчальної й науково-дослідної роботи, опубліковані за рішенням кафедр або вчених рад факультетів.

При розробленні критеріїв системи оцінювання якості навчання враховуються три основні компоненти:

1. Рівень знань:
 - глибина і міцність знань;
 - логіка мислення;
 - уміння систематизувати знання за окремими темами;
 - уміння складати розгорнутий план відповіді;

- давати точні формулювання;
 - правильно користуватися понятійним апаратом;
 - культура відповіді (грамотність, логічність і послідовність викладу);
 - навички і прийоми виконання практичних завдань.
2. Навички самостійної роботи:
- уміння пошуку необхідної літератури;
 - орієнтація в потоці інформації щодо обраної спеціальності;
 - навички ведення записів (складання простого і розгорнутого плану, реферату, виступу, а також навички науково-пошукової роботи).
3. Уміння застосувати знання на практиці:
- реалізація на практичних, семінарських заняттях;
 - виконання індивідуальних завдань під час проходження практики.

Завданнями контролю якості підготовки фахівці є:

- визначення рівня навчальних досягнень студентів, ступеня їх самостійності й творчості при розв'язанні теоретичних і практичних завдань;
- стимулювання систематичної навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності, самостійної та індивідуальної роботи студентів;
- оцінка ефективності самостійної та індивідуальної роботи студентів.

Основними вимогами до організації контролю є:

- визначення мети контролю;
- встановлення об'єктивних результатів контролю;
- використання методів об'єктивного аналізу і оцінювання отриманих результатів контролю, встановлення причин виявлених відхилень.

Основними принципами контролю є:

- принцип систематичності – планова, послідовна, неперервна перевірка та оцінювання навчальних досягнень студентів;
- принцип дієвості – віддзеркалення не лише рівня засвоєння студентами знань, але й володіння ними уміннями і навичками, стимулювання до покращення навчальної діяльності;
- принцип диференціації – оцінювання навчальних досягнень студента на основі різнорівневого підходу;
- принцип індивідуальності – врахування індивідуальних особливостей та можливостей студента;

- принцип особистісної орієнтованості – забезпечення саморозвитку та самореалізації студента;
- принцип об'єктивності – систематичний аналіз результатів міжсесійного контролю і показників успішності за єдиними критеріями та з урахуванням стандартів вищої освіти для своєчасного здійснення заходів щодо поліпшення організації навчального процесу, підвищення ефективності та якості аудиторної та самостійної роботи студентів;
- принцип модульності – оцінка навчальних досягнень студентів за змістовий модуль;
- принцип гласності – ознайомлення студентів з результатами перевірки рівня знань, обґрунтування виставленої оцінки, переваг або недоліків відповіді.

Важливим рівнем контролю якості знань, умінь та навичок студентів виступає самоконтроль, як інтегративна здатність аналізувати та оцінювати власну навчальну діяльність з навчальної дисципліни для перевірки відповідності досягнутих результатів нормативним вимогам та запитам сучасної школи. Для перевірки рівня засвоєння студентами знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни «Методика музичного виховання» використовуємо поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та лабораторних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Зокрема:

- контроль на лекції – вибіркове усне опитування студентів, письмовий експрес-контроль або ж тестування для перевірки попередньо вивченого матеріалу, актуалізації опорних знань студентів або ж для встановлення ступеня засвоєння матеріалу лекції;
- контроль на практичних і лабораторних заняттях – усне опитування, опитування за індивідуальними картками, тестами, фронтальна або вибіркова перевірка виконання домашніх завдань, письмова контрольна робота, письмовий експрес-контроль, розв'язання практичних завдань, виконання лабораторних робіт, захист опорних конспектів, звітів, рефератів; оцінка активності студента на навчальних заняттях тощо;

контроль на консультації – співбесіда зі студентом.

Необхідно планувати, організовувати та контролювати знання студентів з тем, які виносились на самостійне опрацювання. Це дає змогу не тільки виявити рівень знань, а й проблемні питання, які

потребують додаткового опрацювання. Контроль сприяє активізації роботи студента, підвищує його зацікавленість до освітнього процесу. Мета контролю, як педагогічної системи полягає в одержанні постійної інформації про те, як студенти засвоюють матеріал на всіх етапах навчального процесу. Педагоги Т. Ільїна, В. Скакун, І. Лернер, В. Галузинський, Ю. Талізїна, М. Сибірська визначають контроль, як засіб отримання зворотньої інформації при керуванні навчальним процесом. Існують різні види контролю: підсумковий (державна атестація), щосеместровий (заліки, іспити, захист курсових робіт, звітів про практику), модульний та поточний (систематичне опитування студентів впродовж семестру). Щоб підвищити ефективність контролю слід удосконалити методи організації контролю, його науково-методичне і технічне забезпечення.

Після закінчення логічно завершеної частини навчальних занять з навчальної дисципліни «Методика музичного виховання» для перевірки рівня знань, умінь та навичок студентів здійснюється модульний контроль. Модульний контроль проводиться у формі модульної контрольної роботи. Кількість модульних контрольних робіт – дві.

Семестровий контроль проводиться у формі семестрового екзамену, з навчальної дисципліни в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою дисципліни, і в терміни, встановлені навчальним планом. Семестровий екзамен – це форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з «Методики музичного виховання» за семестр, що проводиться як контрольний захід.

Оцінювання результатів самостійної роботи студентів здійснюється відповідно до «Тимчасового положення про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (зі змінами та доповненнями)».

Основними методами оцінювання самостійної роботи студентів є спостереження, опитування, письмова перевірка, перевірка сформованості фахових компетентностей, тестування, портфоліо тощо. Зокрема: спостереження виявляє рівень активності навчально-пізнавальної діяльності студентів; опитування передбачає визначення рівня знань студентів у процесі відповіді на запитання викладача, сприяє розвитку у студентів уміння мислити, грамотно висловлювати думки в логічній послідовності, розвивати культуру усного мовлення; письмова перевірка передбачає визначення рівня знань сту-

дентів з навчальної дисципліни за варіантами розроблених завдань та сприяє підвищенню якості самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, формуванню культури писемного мовлення; перевірка сформованості фахових компетентностей спрямована на визначення рівня сформованості практичних умінь та навичок студентів і вміння застосовувати їх на практиці в стандартних і нестандартних умовах; тестування – стандартизована методика, призначена для встановлення кількісних і якісних показників знань, умінь та навичок; портфоліо – метод визначення професійних компетенцій на основі збору та документування кращих напрацювань студента.

Критерії та система оцінювання самостійної роботи студентів є необхідною умовою ефективності контролю. Складовими розробки критеріїв системи оцінювання знань студентів є такі компоненти:

1) змістовий – знання про об'єкт вивчення. Обсяг знань визначається відповідно до стандартів вищої освіти. У процесі оцінювання підлягають аналізу такі характеристики знань: повнота, правильність, логічність, усвідомленість, вербалізація (словесне оформлення у вигляді відтворення), застосування знань;

2) операційно-організаційний – дії, способи дій (вміння, навички): предметні (відповідно до програм навчальних дисциплін), розумові (вміння порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати тощо), загальнонавчальні (вміння аналізувати, планувати, організовувати, контролювати процес і результати виконання завдання, діяльність загалом, вміння користуватися підручником та іншими джерелами інформації). При оцінюванні дії способи дій мають характеризуватися правильністю виконання, самостійністю виконання, усвідомленістю способу виконання; 3) емоційно-мотиваційний – ставлення студента до навчання.

Національна шкала передбачає таку систему оцінювання знань студентів:

- ▶ «відмінно» – студент має системні, аргументовані, глибокі знання навчального матеріалу; здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях, критично і самостійно оцінювати окремі нові факти, явища, ідеї, висвітлюючи особисту позицію щодо них; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах, використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу

та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію;

- ▶ «добре» – студент вільно володіє навчальним матеріалом, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі доводи власної аргументації; чітко тлумачить поняття, категорії, нормативні документи; формулює закони; виконує творчі завдання; може самостійно опрацювати матеріал, застосовувати вивчений матеріал у стандартних та дещо змінених ситуаціях;
- ▶ «задовільно» – студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час моделювання уроків музики, користуватися додатковими джерелами; вміє застосовувати знання при розв'язанні стандартних завдань;
- ▶ «незадовільно» – студент лише фрагментарно відтворює певну частину матеріалу, не розуміє його, допускає грубі помилки, не спроможний виконати стандартні завдання; робить спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру.

Критеріями оцінювання самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни є:

а) при усних відповідях:

- повнота та правильність розкриття питання;
- ступінь усвідомлення та розуміння навчального матеріалу;
- уміння застосувати свої знання на практиці;
- аргументованість, впевненість, емоційність та переконливість;
- використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, монографій, періодичних видань тощо);
- логіка викладу, культура мовлення;
- вміння аналізувати, робити порівняння, висновки;
- творчий підхід до вивченого;

б) при виконанні письмових завдань:

- повнота та правильність розкриття питання;
- логічна послідовність, цілісність, систематичність, аргументованість;
- вміння аналізувати, порівнювати, робити висновки;

- використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, монографій, періодичних видань тощо);
- виконання письмових завдань за допомогою комп'ютерної техніки, технічних засобів навчання (плівок, слайдів, приладів, схем тощо);
- охайність оформлення письмової роботи.

Наш досвід педагогічної діяльності дає підстави стверджувати, що тільки комплексне використання різних методів контролю, введення коефіцієнта складності забезпечує об'єктивність перевірки фахової підготовки студентів, робить однаково значущими для студентів і процес, і результат самостійної навчальної діяльності та контролю її результатів. Педагогічна ефективність такого контролю в умовах кредитно-трансферної системи організації навчання полягає ще й у тому, що студенти і молоді вчителі проводять контроль навчальних досягнень учнів з використанням тих методів, якими перевіряли їх знання та уміння у вищому навчальному закладі. У методичній підготовці майбутніх учителів музики забезпечується успішне засвоєння навчального матеріалу дисципліни, формується вміння розв'язувати музично-педагогічні завдання, посилюється роль самостійної роботи, забезпечується об'єктивність педагогічного контролю навчальних досягнень здобувачів вищої освіти в закладах вищої освіти.

8. ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З МЕТОДИКИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІІІ КУРСУ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВР

1. Музичне виховання в українській національній школі та його завдання на сучасному етапі.
2. Особистісно-орієнтовані технології як засіб поглибленого вивчення музичного мистецтва у початковій школі.
3. Інтерактивні педагогічні технології музичного розвитку учнів початкових класів.
4. Інтерактивні методи навчання і виховання молодших школярів на уроках музичного мистецтва.
5. Роль музичного виховання у формуванні гармонійно розвинутої особистості школяра.
6. Моральне виховання учнів засобами музичного мистецтва.
7. Національно-патріотичне виховання учнів засобами музичного мистецтва.
8. Розвиток теорії та методики музичного виховання дітей в українських школах (історичний аспект).
9. Концепції естетичного виховання дітей в історії української музичної педагогіки.
10. Аналіз українських історичних традицій музичного виховання дітей та особливості їх використання в сучасних мовах.
11. Музично-педагогічна діяльність В. Верховинця, П. Козицького, Ф. Колесси, М. Леонтовича, К. Стеценка та їх роль в історії українського музичного просвітництва.
12. Музично-педагогічна діяльність Б. Л. Яворського.
13. Музично-педагогічна діяльність Д. Б. Кабалецького.
14. Аналіз деяких зарубіжних концепцій музичного виховання дітей.
15. Теорія і практика викладання музики у зарубіжних школах.
16. Урок музичного мистецтва у школі та його особливості.
17. Дидактичні основи музичного виховання в школі.
18. Основні форми і методи музичного виховання молодших школярів.

19. Роль вчителя музичного мистецтва у формуванні національної свідомості учнів.
20. Роль українського музичного фольклору в естетичному вихованні молодших школярів.
21. Особливості побудови уроку музичного мистецтва і методика його проведення в мало комплектній школі.
22. Типи уроків музичного мистецтва у початкових класах та умови підвищення їх ефективності.
23. Аналіз сучасного уроку музичного мистецтва у початковій школі.
24. Методика проведення нестандартних уроків музичного мистецтва у початковій школі.
25. Шляхи удосконалення педагогічної майстерності вчителя музичного мистецтва.
26. Особистісно-орієнтований підхід до процесу музичного виховання учнів початкових класів.
27. Культурно-освітнє середовище як джерело музичного розвитку школярів.
28. Формування музичних інтересів учнів.
29. Розвиток інтересу до народної музики у молодших школярів.
30. Міжпредметні зв'язки як засіб активізації музичного виховання учнів.
31. Аналіз передового педагогічного досвіду музичного виховання дітей (огляд статей, використання місцевого матеріалу).
32. Розвиток музикальності у учнів шестирічного віку.
33. Особливості розвитку музикально-сенсорних здібностей у першокласників.
34. Музично-дидактичні ігри як засіб розвитку сенсорних здібностей у першокласників.
35. Музикальні здібності і їх розвиток у молодшому шкільному віці.
36. Музичне сприймання як основа формування музичної культури учнів.
37. Етапи розвитку музичного сприймання.
38. Шляхи і засоби педагогічного впливу на розвиток музичного сприймання.
39. Особливості розвитку музичного сприймання у школярів різних музичних вікових груп.
40. Методика проведення слухання музики в загальноосвітніх школах.
41. Характеристика слухання музики як виду музичної діяльності школярів на уроці музичного мистецтва.

42. Педагогічне керівництво процесом музичного сприймання молодших школярів.
43. Виховання основ музичної культури молодших школярів в сім'ї.
44. Шляхи взаємодії школи і сім'ї у процесі музичного виховання дітей.
45. Розвиток у молодших школярів навик аналізу-інтерпретації музичних творів.
46. Шляхи активізації сприймання музики молодшими школярами в процесі слухання.
47. Методи активізації учнів в різноманітній музичній діяльності.
48. Особливості здійснення індивідуального підходу на уроках музики.
49. Методика вокально-хорової роботи в школі.
50. Особливості розвитку дитячих голосів.
51. Хоровий спів як вид виконавського мистецтва і його значення у музичному вихованні дітей.
52. Психолого-фізіологічна характеристика мутації і вимоги до співацького режиму для учнів.
53. Основні вокально-хорові навички і методика їх розвитку у дітей різного віку.
54. Робота над дикцією в шкільному хорі.
55. Типові недоліки інтонування у школярів і шляхи їх подолання.
56. Розвиток навичок багатоголосого співу в школі (характеризується вибірково одна з дієвих груп).
57. Розвиток навичок багатоголосого співу в школі (характеризуються учні початкових класів).
58. Методика розучування шкільного пісенного репертуару.
59. Музично-ритмічні рухи і методика їх освоєння в школі.
60. Система музично-ритмічного виховання дітей молодшого шкільного віку.
61. Теоретичні основи музично-ритмічного виховання учнів.
62. Методика розвитку чуття ритму і навиків виконання музично-ритмічних рухів.
63. Роль музично-ритмічних рухів в процесі музичного виховання молодших школярів.
64. Методика освоєння музичної грамоти на уроках музичного мистецтва.
65. Розвиток у молодших школярів ладових і звуковисотних уявлень.
66. Музичне виховання дітей на ладовій основі.
67. Абсолютна і відносна система ознайомлення учнів з поняттями метроритму і звуковисотності.

68. Методика використання відносної системи сольмізації у школі.
69. Методика освоєння засобів музичної виразності в різних видах музичної діяльності.
70. Методика використання елементарних музичних інструментів на уроці.
71. Педагогічна концепція К. Орфа.
72. Розвиток ладового чуття, чуття ритму і форми в процесі гри на дитячих музичних інструментах.
73. Розвиток творчої активності учнів у різноманітній музичній діяльності.
74. Педагогічне керівництво музичною творчістю дітей.
75. Розвиток дитячої творчості у різних видах музичної діяльності.
76. Основні напрямки і прийоми розвитку дитячої творчості у педагогічній діяльності Б. Л. Яворського.
77. Позакласна музично-виховна робота в школі.
78. Масові форми позакласної музичної роботи.
79. Методика гурткової та індивідуальної музично-виховної роботи в школі.
80. Ретроспективний аналіз розвитку музичного виховання дітей в школах України.
81. Методика роботи над освоєнням теми з шкільної програми («Які почуття передає музика», «Про що розповідає музика», «Як розповідає музика» тощо).
82. Особливості педагогічного оцінювання на уроці музики.
83. Музично-виховна робота учителя музичного мистецтва як агента змін у Новій українській школі.

9. ВИМОГИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ З МЕТОДИКИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ (IV КУРС)

Мета педагогічної практики – закріплення комплексу професійних умінь, навичок та компетентностей, удосконалення професійно-особистісних якостей студентів у процесі самостійної музично-педагогічної роботи з учнями початкової та основної школи.

Термін практики – 6 тижнів (з відривом від навчання).

Завдання практики:

- формувати здатність творчо планувати і здійснювати музично-педагогічну діяльність з учнями 1-7 класів на основі узагальнення та систематизації загально педагогічних та спеціальних знань, умінь, навичок та компетентностей;
- опанувати різні професійні ролі учителя, в тому числі класного керівника;
- набути досвіду професійної рефлексії.

До обов'язків студента практиканта входить:

- ознайомлення з програмою практики та наказом Ректора університету зі студентського складу щодо організаційних умов проходження педагогічної практики;
- участь у настановчій конференції;
- ознайомлення з системою організації навчально-виховного процесу в початковій та основній школі, планом виховної роботи закладу, проаналізувавши місце музичних заходів серед інших виховних форм (колективних, групових, індивідуальних);
- педагогічний аналіз проведених учителем музичного мистецтва уроків з учнівськими колективами;
- педагогічний аналіз розробленого класним керівником плану виховної роботи з учнівським колективом;
- вивчення поурочних планів вчителя музики;
- складання індивідуального плану роботи;
- визначення програми професійного саморозвитку;
- проведення 7 уроків музичного мистецтва відповідно до програми, за якою працює вчитель; складання 7 планів-конспектів цих уроків;

- підготовка й проведення 2 виховних заходів (з музичної тематики, один з яких – загальношкільний);
- відвідування 15 уроків та позакласних заходів, що проводять вчителі та колеги-практиканти, здійснення їх психолого-педагогічного аналізу;
- підготовка виступу або повідомлення на батьківські збори згідно плану роботи з батьками;
- ознайомлення з правилами ведення класної навчальної документації;
- вивчення класного колективу та складання його психолого-педагогічної характеристики;
- проведення науково-педагогічного дослідження у відповідності до запропонованої фаховою кафедрою тематики та з урахуванням інтересів студента (наукова розвідка, бакалаврська, дипломна або магістерська робота);
- ведення педагогічного щоденника;
- узагальнення отриманих на практиці результатів згідно виконання програми професійного саморозвитку;
- виконання творчого завдання (тему й зміст визначає фахова кафедра);
- участь у роботі педагогічної ради навчального закладу з питань обговорення результатів педагогічної практики;
- виступ на підсумковій конференції з інформацією про здійснену роботу;
- оформлення звітної документації до захисту педагогічної практики.

В результаті практики в початковій та основній школі студент 4 курсу повинен знати:

- систему музично-виховної роботи з учнями початкової та основної школи;
- психолого-фізіологічні особливості розвитку дітей різного шкільного віку;
- специфіку роботи з учнями 1-4 та 5-7 класів по залученню їх до різних видів музичної діяльності (вивчення шкільного пісенного репертуару, слухання-сприйняття музики, оволодіння музично-теоретичними та музично-історичними знаннями, музичні ігри, гра на елементарних, дитячих, музичних інструментах);
- особливості проведення уроку музичного мистецтва у 1-4 та 5-7 класах;
- зміст і форми позакласної роботи з школярами середнього шкільного віку;

- кращі твори українського та світового мистецтва, які використовуються на уроках та в позаурочний час у роботі з учнями початкової та основної школи;
- досягнення вітчизняної та світової музично-педагогічної теорії та практики у контексті музично-виховної роботи з учнями початкової та основної школи.

По закінченні практики на 4 курсі студент-практикант повинен володіти наступними уміннями:

- володіти методикою музично-виховної роботи на уроці з учнями 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 класів;
- проводити різні за типом уроки музичного мистецтва, в тому числі нестандартні (урок-концерт, урок-дискусія, урок-подорож, урок-змагання тощо);
- володіти методикою позакласної виховної роботи з учнями основної школи;
- проводити просвітницьку роботу з учнями та їх батьками, застосовуючи різноманітні форми спілкування: дискусії, індивідуальні бесіди, батьківські збори;
- володіти умінням організації та керівництва музичними колективами учнів - вокальним та інструментальним ансамблями, хором;
- створювати проблемні ситуації для спонукання творчого самовираження та стимулювання емоційно-чуттєвої сфери учнів підліткового віку у різних формах і видах музично-виховної роботи;
- планувати роботу класного керівника, вчителя музичного мистецтва й вести педагогічну документацію;
- використовувати різні види контролю успішності учнів: попереднього, поточного, тематичного, підсумкового;
- поєднувати світові досягнення методики музичного виховання з досвідом української національної музично-педагогічної науки та практики у процесі творчої співпраці вчителя та учнів;
- використовувати елементи інноваційних педагогічних технологій у роботі з учнями;
- вивчати досвід кращих вчителів музичного мистецтва;
- перевірити на практиці методику наукового дослідження;
- комплексно використовувати фахові музично-виконавські навички при виконанні різних професійних завдань: диригента, виконавця-інструменталіста, вокаліста, лектора, музичного критика тощо.

Список звітної документації до захисту практики:

1. Звіт про виконання програми професійного саморозвитку.
2. Характеристика, надана навчальним закладом за підписом директора (підпис завірено круглою печаткою школи)
3. Педагогічний щоденник.
4. Сім планів-конспектів проведених уроків з підписами вчителя музики та методиста.
5. Електронний варіант планів-конспектів.
6. Психолого-педагогічний аналіз спостереження уроків (15).
7. Аналіз одного з виховних позакласних заходів (додати сценарій заходу з відгуками вчителя (методиста) та керівника практики з педагогіки).
8. Психолого-педагогічна характеристика учнівського колективу (додати відгук керівника практики з загальної психології).
9. Відеопідтвердження уроку музичного мистецтва (фрагменту) для оцінювання практики здобувача вищої освіти на відмінно.

Критерії розрахунку рейтингових балів за педагогічну практику у основній школі (100-бальна шкала)

№ з/п	Вид діяльності	Кількість балів (коефіцієнт)	Кількість робіт	Максим. кількість балів
1	Проведення уроків музики	0 – 4	8	32
2	Проведення позакласного виховного заходу	0 – 2,5	2	5
3	Відвідування уроків учителів і студентів-практикантів та психолого-педагогічний аналіз спостережених уроків	0 – 0,6	15	9
4	Підготовка і оформлення планів-конспектів	0 – 1,5	8	12
5	Підготовка і оформлення конспекту позакласного виховного заходу	0 – 1,5	2	3
6	Аналіз проведеного виховного заходу	0 – 1	1	1
7	Ведення педагогічного щоденника	0 – 10	1	10
8	Написання психолого-педагогічної характеристики учнівського колективу	0 – 6	1	6
9	Ведення науково-дослідної роботи	0 – 15	1	15
10	Виготовлення дидактичного матеріалу і наочності	0 – 2	1	2
11	Присутність на настановній та підсумковій конференціях	0 – 2,5	2	5
	Підсумкові рейтингові бали			100

10. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»

1. Музична освіта в Україні.
2. Внесок М. Леонтовича, К. Стеценка, В. Верховинця у музичне виховання школярів.
3. Педагогічні ідеї М. Лисенка, Я. Степового, Д. Кабалевського, З. Жофчака у музичному вихованні школярів.
4. Н. Ветлугіна, В. Сухомлинський, Б. Теплов про розвиток творчої особистості.
5. Професійні та особистісні вимоги до вчителя музичного мистецтва.
6. Види музичної діяльності школярів на уроці музичного мистецтва.
7. Інструментальне музикування та методика його використання.
8. Вокально-хорові навички та методи роботи над ними в початковій школі.
9. Якість інтонування та методика роботи над точністю інтонування зі школярами.
10. Інсценування та театралізація в початковій школі на уроці музичного мистецтва.
11. Музично-слухова увага як основа набуття музично-теоретичних знань та умінь.
12. Методика художнього аналізу музичних творів школярами.
13. Розвиток ладового відчуття ритму та форми у школярів на уроках музичного мистецтва.
14. Критерії оцінювання знань, умінь, навичок та компетенцій школярів з музичного мистецтва.
15. Аналіз програм з музичного мистецтва для початкової та основної школи.
16. Урок – основна форма організації навчальної діяльності школярів.
17. Структура уроку музичного мистецтва.

18. Типологія і структура уроку музичного мистецтва за дидактичною метою та відповідно до тематичної будови.
19. Вимоги до сучасного уроку музичного мистецтва.
20. Взаємозв'язок з іншими предметами як основа формування загальної культури школярів.
21. Методи музичного навчання та їх класифікація.
22. Аналіз уроку музичного мистецтва.
23. Мета уроку музичного мистецтва – основна компонента навчання, виховання та розвитку школярів.
24. Творча співпраця учня та вчителя.
25. Нестандартне навчання на уроці музичного мистецтва.
26. Інтегрований підхід до навчання на уроці музичного мистецтва.
27. Патріотичне виховання школярів на уроках музичного мистецтва та в позакласній роботі.
28. Порівняння методичних компонентів музично-педагогічних систем Е. Жак-Далькроза, К. Орфа, З. Кодая, Д. Кабалевського, М. Леонтовича.
29. Планування та організація позакласної роботи, форми обліку музично-виховної роботи в школі.
30. Методика вивчення шкільного пісенного репертуару в основній школі.
31. Музична освіта у зарубіжних країнах.
32. Музична освіта в Україні ХХ сторіччя.
33. Методика вивчення музичної грамоти з учнями початкової школи.
34. Вимоги до оформлення кабінету музичного мистецтва в школі.
35. Аналіз педагогічного досвіду з музичного виховання школярів (огляд методичної літератури).
36. Використання системи Болгарської столбці Б. Трічкова у музичному вихованні школярів.
37. Використання відносної системи сольмізації у музичному вихованні школярів.
38. Методика проведення слухання музики в НУШ.
39. Концепція патріотичного виховання школярів та молоді.

11. ТЕСТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА: Закономірності та принципи музичного навчання і виховання школярів

1. Естетична свідомість учня виявляється...
 - а) в умінні швидко засвоювати «істини», подані вчителем;
 - б) в набутті особистісного досвіду ставлення до музики на основі діалогічних стосунків з учителем і музичним твором;
 - в) у виділенні окремих структурних елементів твору.
2. Музика виступає способом...
 - а) художнього виховання особистості;
 - б) естетичного виховання особистості;
 - в) цілісного виховання духовного світу особистості.
3. Індикатором спілкування школярів із музичним твором виступає...
 - а) художня насолода від сприймання музики;
 - б) музикознавчі знання;
 - в) досягнення певної мети.
4. Мета музичного виховання досягається...
 - а) заучуванням положень, повтореннями, вправленнями;
 - б) при нав'язуванні учням власного бачення і розуміння музики;
 - в) при цілеспрямованій взаємодії вчителя і учнів.
5. Центральною ланкою педагогічного процесу має бути...
 - а) особистість учня;
 - б) музика, як шкільний предмет;
 - в) конкретний музичний твір.
6. Одним із чинників впливу мистецтва на особистість є...
 - а) адаптація до усталених цінностей;
 - б) самостійне відкриття естетичних цінностей твору;
 - в) засвоєння певної сукупності знань та вмінь.
7. Яке завдання не входить до навчання музиці?
 - а) виховувати і формувати особистість учня;
 - б) розвивати художні смаки учня;
 - в) передавати знання і вміння.
8. Музична діяльність не зацікавить учнів, якщо організовується...
 - а) з урахуванням вікових особливостей учнів;

- б) за певною незмінною схемою;
 - в) пов'язана із подоланням художньо-пізнавальних труднощів;
 - г) із залученням нових цікавих завдань.
9. Учитель музики повинен...
- а) знати методи керування;
 - б) володіти педагогікою як мистецтвом;
 - в) прищеплювати школярам потребу в сприйманні музичного матеріалу;
 - г) спонукати школярів до естетичної насолоди від сприймання музики;
 - д) все вище перераховане.
10. Активність музичного сприймання твору залежить від...
- а) нав'язування певної інтерпретації музичного твору;
 - б) багаторазового одноманітного звернення до музичного твору;
 - г) міри доступності.

**ТЕМА: Основи методики музично-освітньої роботи
з учнями-підлітками**

11. У яких класах здебільшого формуються морально-естетичні переконання?
- а) у 1-4 класах;
 - б) у 5-6 класах;
 - в) у 6-7 класах;
 - г) у 5-7 класах.
12. Який вид музичної діяльності найменше цікавить дівчаток у 5-6 класах?
- а) слухання музики;
 - б) музикування;
 - в) спів.
13. Авторитет учителя серед учнів 5-6 класів залежить від...
- а) знань, вимогливості, справедливості учителя;
 - б) нав'язування вчителем власних почуттів;
 - в) потурання учням у всьому;
 - г) наявності повчань.
14. У яких класах відбуваються мутаційні зміни голосу підлітків?
- а) у 5-6 класах;
 - б) у 6-7 класах;
 - в) у 4-7 класах.
15. Виховання музикою...
- а) є ізольованим процесом;
 - б) це вплив на розвиток духовного світу особистості;
 - г) не пов'язане з соціальним і загальним психічним розвитком.
16. Хто автор книги «Як розповідати дітям про музику»?
- а) Б. В. Асаф'єв;
 - б) А. С. Макаренко;
 - в) Д. Б. Кабалевський;
 - г) Н. О. Ветлугіна.
17. Вступне слово вчителя перед слуханням музики...
- а) має бути довгим;

- б) має бути лаконічним, емоційним, образним;
в) містити те, що учні вже знають або можуть помітити самі.
18. Н. М. Гродзенська автор книги...
а) «Школярі слухають музику»;
б) «Про трьох китів та інші цікаві речі»;
в) «Ровесники»;
г) «Як розповідати дітям про музику».
19. Художня і педагогічна цінність запитання вчителя полягає в
можливості дати на нього...
а) однозначну відповідь;
б) одночасно позитивні і негативні відповіді;
в) різні правильні багатопланові й творчі відповіді.
20. Чи завжди потрібно доповнювати відповіді учнів, підправляти їх
при слуханні творів?
а) так, завжди. Діти повинні отримати повну правильну інформацію.
б) ні, ніколи. Діти мають право на власну думку.
в) не завжди. Якщо діти самостійно дійшли до висновків неповних, але ніяк не викривлених.
21. Головне у спілкуванні вчителя та учнів – при аналізі твору
а) показати готові схеми сприймання образу;
б) надати стійкі стереотипи поверхневого сприймання, тлумачення й оцінки музики;
в) поступова, спільна з учнями діяльність, яка була б засобом виховання почуттів і розвитку творчого мислення школярів;
г) ізольований розгляд окремих засобів музичної виразності.
22. Який образний зміст відповідає першій частині Сонати №14 Л. Бетховена?
а) зосереджено-стриманий; в) піднесено-радісний;
б) скорботний; г) героїчний.
23. До групи методів наведення не належать...
а) бесіда; г) моделювання;
б) розповідь; д) коментування.
в) пояснення;
24. До вокальних навичок не належить...
а) артикуляція; в) реприза;
б) дихання; г) дикція.
25. Що не входить у співацький режим у період мутації?
а) зловживання силою звуку;
б) спів помірним і спокійним звуком;

- в) спів в обмеженому діапазоні;
 - г) спів, обмежений в часі.
26. Який із видів виконавської музичної діяльності є найдоступнішим для дітей?
- а) танець;
 - б) спів;
 - в) музикування.
27. Яким не повинен бути спів дітей?
- а) напруженим;
 - б) природнім;
 - в) інтонаційно чистим;
 - г) округленим.
28. На якість звучання голосу школярів позитивно впливає...
- а) неправильне відкривання рота під час співу;
 - б) скованість нижньої щелепи;
 - в) млявість артикуляції;
 - г) правильна постава.
29. Помилкою при роботі над співацьким диханням є
- а) вдих за рукою;
 - б) підняті плечі;
 - в) рівномірний видих;
 - г) дихання з короткою затримкою.
30. Тривалість співу на уроці не повинна перевищувати
- а) 10 хвилин;
 - б) 15 хвилин;
 - в) 20 хвилин.

**ТЕМА: Особливості програм з музики для 5-8 класів
під керівництвом Я. Ростовського.**

Уроки музики у 5-му класі

31. Твір К. Данькевича «Лілея» – це...
- а) пісня;
 - б) балет;
 - в) романс;
 - г) опера.
32. Лейтмотивом головної героїні Лілеї, що проходить через увесь твір К. Данькевича «Лілея» є пісня...
- а) «Ой зійди, зійди, ти, зіронько та вечірняя»;
 - б) «Тихо, тихо Дунай воду несе»;
 - в) «Коло млина, коло броду»;
 - г) «По діброві вітер виє».
33. Жанри, які не можуть існувати без музики
- а) пісні;
 - б) балети і опери;
 - в) опери;
 - г) пісні, балети, опери.
34. Найважливішим засобом синтезу слова і музики є
- а) наголос;
 - б) інтонація;
 - в) акцент;
 - г) дикція.

35. «Романс» Г. Свиридова – це...
- симфонічний твір;
 - вокально-інструментальний твір;
 - вокальний твір.
36. З яким із творів можна скласти літературно-музичну композицію
- оповідання К. Паустовського «Старий кухар» і Фантазія ре мінор В. А. Моцарта;
 - оповідання К. Паустовського «Старий кухар» і фрагмент з Квартету №1 Є. Станкевича;
 - казка «Калинова сопілка» і фрагмент з Квартету №1 Є. Станкевича;
 - казка «Калинова сопілка» і Фантазія ре мінор В. А. Моцарта.
37. Триптих Є. Станкевича «На верховині» – це...
- «Імпровізація», «Весілля», «Колисанка»;
 - «Весілля», «Імпровізація», «Колисанка»;
 - «Колисанка», «Весілля», «Імпровізація».
38. Пісня «По діброві вітер виє» для виконання...
- не складна;
 - складна, оскільки має ладові відхилення;
 - складна, оскільки має змінний метр;
 - складна, оскільки має широкий діапазон, ладові відхилення, змінний метр.
39. В якому із наведених нижче творів композитор використав прийом остинато?
- М. Лисенко «Тарас Бульба»;
 - І. Шамо «Володимирка»;
 - укр. нар. пісня «Ой Морозе, Морозенку»;
 - Я. Степовий «Прелюдія пам'яті Т.Г. Шевченка».
40. Які пісні є веснянками?
- «Грицю, Грицю, до роботи», «Калинова пісня»;
 - «Весняночка-паняночка», «Розлилися води»;
 - «Чорний крук у полі кричє», «Ой літає соколонько».

Уроки музики у 6-му класі

41. Якими найважливішими якостями визначається сила впливу музики на людину?
а) краса;	в) правда і кривда;
б) інтонація і акцент;	г) краса і правда.

50. У п'єсі «Жарт» Й.-С. Баха в якості соліста виступає...
- а) віолончель;
 - в) флейта;
 - б) скрипка;
 - г) альт і контрабас.

Уроки музики у 7-му класі

51. Що таке музичний образ?
- а) це узагальнене відтворення в музиці явищ дійсності та духовного світу людини;
 - б) це наспівність і мелодійність музичного твору, співацького голосу, виконання;
 - в) закінчена музична думка.
52. Найбагатшими за своїми можливостями формами, в яких композитори можуть втілити свої найглибші й найзначущі задуми, є
- а) симфонії і сонати;
 - б) опери та балети;
 - в) ораторії;
 - г) симфонії, сонати, опери, балети, ораторії.
53. Франц Шуберт написав свою пісню-баладу «Лісовий цар»
- а) у 53 роки;
 - в) у 21 рік;
 - б) у 36 років;
 - г) у 18 років.
55. Увертюру «Егмонт» написав
- а) Ф. Шуберт;
 - в) К. Сен-Санс;
 - б) Л. Бетховен;
 - г) Й.-С. Бах.
56. Назвіть музичні образи увертюри «Егмонт» Л. Бетховена
- а) образи зіткнення, боротьби, перемоги;
 - б) образи кохання, сподівання, очікування;
 - в) образи весняного пробудження, оновлення.
57. Танець «Болеро» – це...
- а) венгерський народний танець;
 - б) іспанський народний танець;
 - в) італійський народний танець;
 - г) французький народний танець.
58. Перша частина увертюри, яка включає вступ, першу і другу теми, називається
- а) розробкою;
 - б) репризою;
 - в) експозицією;
 - г) кодою.
59. Полонез «Прощання з Батьківщиною» написаний для
- а) хору;
 - в) фортепіано;
 - б) оркестру;
 - г) скрипки.

12. ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ З НАВЧАЛЬНОЇ | ДИСЦИПЛІНИ

А

Авторитарний стиль виховання (а.с.в.) – домінуюча психолого-педагогічна ознака виховної діяльності батьків і вихователів, що характеризується формально-функціональним, суб'єктивним підходом до дітей. А.с.в. відображає соціально-психологічні якості особистості батьків, вихователів, їх прагнення безпеліційно підкорити своєму впливові дитину, заглушити виявлені нею ініціативи, применшити значення її особистісних потреб, інтересів, обмежити коло активних учасників виховного процесу, різних форм спілкування з дитиною. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 13.).

Авторитарне виховання (А.в.) – виховання, яке ґрунтується тільки на безумовному визнанні авторитету вихователя й повному підпорядкуванню вихованця його волі. А.в. було характерним для єзуїтських колегіумів і шкіл країн тоталітарного режиму... Сучасна прогресивна педагогіка відкидає принцип авторитаризму у вихованні як такий, що суперечить завданням гуманістичного виховання дітей. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 5.).

Авторитет батьків (а.б.) – визнаний вплив батьків на переконання й поведінку дітей, який ґрунтується на глибокій повазі й любові до батьків, довірі до високої значущості їхніх особистих якостей і життєвого досвіду, до їхніх слів і вчинків. А.б. створюється у результаті правильного виховання і здорових стосунків у родині. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 5.).

Адитивна поведінка – негативний вид поведінки, зумовлений залежністю від різних хибних пристрастей. А.п. спричиняється як

хімічними речовинами (наркотичні засоби, їжа), так і емоційними залежностями (комп'ютерні та азартні ігри. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 17.).

Альтруїзм – безкорисна діяльність задля блага інших людей, поєднана з прагненням їм допомогти. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 11.).

Аморальність (а.) – способи дії, діяльності, поведінки особи, яка не дотримується моральних норм загальнолюдських моральних цінностей суспільства. А. часто є наслідком духовної, моральної незрозумінності особистості, її невихованості в сім'ї, суспільстві. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 16.).

Андрогогіка – (від грец. – доросла людина й керівництво, виховання) – педагогіка дорослих, одна з педагогічних наук, яка займається дослідженням проблем освіти, самоосвіти й виховання дорослих. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 15.).

Асертивність (а.) – соціально-психологічна якість, риса характеру, життєва позиція особистості. А. виявляється у своєчасній організації психічних якостей: інтелекту, емоцій, волі. Роль а. значима в середовищі з умовами провокуючими до негативної поведінки, як превентивний фактор у соціалізації індивіда. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 31.).

Асертивна поведінка – система вчинків, які визначаються контролем над ситуацією і правильним прийняттям рішень на вчинок. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 32.).

Асоціальна поведінка – дії, не погоджені з нормами поведінки (образу, лайка тощо). (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 17.).

Б Біхевіоризм (б.) – (від англ. – поведінка) напрям в американській психології 20 ст., що зводить поведінку людей до механічних актів у відповідь на зовнішні подразнення. Основи методики дослідження і терміни б. було перенесено в педагогіку, соціологію, антропологію. (Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. – Київ, 2001. – С. 59.).

Біхевіористична терапія – набір терапевтичних методик для зміни погано адаптованої чи нездорової поведінки дитини, підлітка, юнака тощо, через застосування принципів оперативного навчання. (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – Київ, 2001. – С. 9.).

Бойскаутизм – (від англ. – хлопчик і розвідник) форма організації дітей, заснована Баден-Паулем, яка є за його визначенням «системою виховання через гру, систему, яка є необхідним доповненням школі. Виник на початку ХХ ст. у Англії і був поширений у інших країнах. (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології: Навч. посіб./О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – Київ, 2001. – С. 10.).

В Важковиховувані діти – діти, які важко піддаються виховним впливам і потребують особливої уваги і зусиль педагогів і батьків. Для таких дітей характерними є відхилення в інтелектуальному, моральному розвитку та поведінці. Внаслідок особливостей нервової системи (емоційна нестійкість, імпульсивність, акцентуації характеру та ін.), тимчасових затримок психічного розвитку, суміжних форм інтелектуальної недостатності та ін. вони важко піддаються виховним впливам. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексєєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 55.).

Важковиховуваність – у широкому розумінні – поняття, що пояснює випадки труднощів, з якими стикається педагог під час організації і здійснення виховного процесу. У вузькому розумінні в. використовується для позначення максимально наближеного до норми рівня відхилень у поведінці дитини, яка потребує відповідної уваги й зусиль вихователя для їх подолання. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 23.).

Види виховання – родинне, шкільне, за місцем проживання, у спеціальних закладах (А. Макаренко та ін.). (Скрипченко О. В. Довідник

з педагогіки і психології: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – Київ, 2001. – С. 14.).

Види впливів у вихованні – 1) Індивідуально-специфічний вплив вихователя (батька, учителя тощо). Він полягає в тому, що ці особистості своїми діями передають власні характеристики. 2) Функціонально-рольові впливи вихователя. Його суть пов'язана з тим, що вихователь описує певну особу, показує можливу її поведінку, вчить при різних ситуаціях. 3) Спрямований вплив – вплив, орієнтований на певних дітей, учнів, на їх особистісні якості, вчинки. 4) Не спрямований вплив – вплив не спрямований на певний об'єкт. 5) Прямий вплив – безпосередній прояв своєї позиції і зв'язаних з нею вимог до учня. 6) Опосередкований вплив – вплив, спрямований не безпосередньо на об'єкт, а на оточуюче його середовище (С. Чавдаров, Б. Кобзар, В. Крисюк). (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки та психології: Навч. посіб. для викладачів та студ. пед. навч. закл. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2001. – С. 14.).

Види розвитку підростаючої особистості – 1) Моральний розвиток, який включає формування моральних вартостей, знання моральних норм, правил, моральних чуттів тощо;

2) Фізичний розвиток, який включає процес росту організму, становлення фізичних функцій під впливом умов життя і діяльності тощо;

3) Інтелектуальний розвиток, який включає оволодіння відповідним до віку рівнем знань, формування мисленневих операцій та інтелектуальних (перцептивних, мненічних, мисленневих, імажинативних, мовленневих) тощо;

4) Розвиток здатностей до праці, який включає оволодіння загальними і спеціальними трудовими знаннями тощо;

5) Естетичний розвиток, який включає здатність людини сприймати естетичні явища мистецтва тощо;

6) Емоційний розвиток, який включає розвиток здатностей емоційно реагувати на впливи оточуючого середовища, керувати своїми емоційними реакціями тощо (Г. Костюк, Г. Ващенко, С. Чавдаров та ін.). (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – Київ, 2001. – С. 14–15.).

Вимога (в.) – метод виховання, який педагогічно доцільно застосовувати з самого раннього віку дитини, коли вона повинна навчатися самостійно одягатися, умиватися, прибирати іграшки тощо. З віком дитини в. до неї повинні зростати відповідно з розширенням

кола її обов'язків і можливостей. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 63.).

Виховання – конкретно-історичне явище, яке тісно пов'язане з соціально-економічним, політичним і культурним розвитком суспільства, з етно-соціальним і соціально-психологічними особливостями народу. Його сутність виявляється у прилученні до світу людських цінностей і норм взаємостосунків між людьми. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 65.).

– об'єктивне явище суспільного буття. У найбільш широкому значенні – передавання і засвоєння соціального досвіду, забезпечення життєвої наступності між поколіннями... У педагогіці виховання найчастіше розглядається як цілеспрямований вплив психолого-педагогічними засобами на формування особистості, як педагогічний процес. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 34.).

– свідомо організована суспільна діяльність, яка основана на виховних відносинах між вихователем та вихованцем, метою яких є проявлення передбачених змін в особистості вихованця. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 36–37.).

– цілеспрямоване формування у підростаючих особистостей загальнонаціональних, моральних та інших вартостей, особистих якостей, звичок поведінки і дій у відповідності з вимогами, які ставить суспільство, родина школа тощо. (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки та психології: Навч. посіб. для викладачів та студ. пед. навч. закл. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2001. – С. 16.).

Виховання здорового способу життя дітей (в.з.с.ж.) – процес цілеспрямованого, систематичного формування духовного, психічного, фізичного і соціального здоров'я особистості. В.з.с.ж. сприяє позитивній соціалізації дитини, забезпечує попередження відхилень від соціальних, моральних і санітарно-гігієнічних норм життєдіяльності людини. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 67.).

Виховання і розвиток особистості – індивідуальний розвиток людини – ряд послідовних кількісних і якісних змін, яких зазнає її організм від моменту зародження й до кінця життя, становлення людини як соціальної істоти. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 35.).

Вихователь – особа, яка займається вихованням дітей, молоді чи дорослих та має до цього формальну кваліфікацію. Це може бути вихователь у яслах, дитячому садку, дитячому будинку, в школі, у виправній колонії чи тюрмі; вихователем також є вчитель. У неформальному значенні вихователями є батьки або опікун. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 42.).

Виховна допомога – допомога вихователя у виправленні негативних рис чи звичок вихованця, сприяння розвитку особистості. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 11).

Виховне навчання – організація процесу навчання, при якій забезпечується органічний взаємозв'язок між набуттям учнями знань, умінь і навичок, засвоєння досвіду творчої діяльності й формування емоційно-ціннісного ставлення до світу, один до одного, до навчального матеріалу. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 35).

Виховний вплив – вплив з метою досягнення бажаного результату в навчанні і вихованні. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 54.).

Виховний ідеал (в.і.) – уява про ідеального вихованця і образ ідеальної дитини, яка досягла високого ступеня гармонії у фізичному, моральному, соціальному, інтелектуальному та естетичному розвитку. В.і. тісно пов'язаний із світоглядом, релігією і мораллю. Ідеал особистості як кінцеву мету виховання визначає те суспільство, в якому це виховання здійснюється. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 71–72.).

Виховний колектив (в.к.) – згідно з поглядами А. С. Макаренка, в.к. є об'єктом виховання, формується як система, що має свою внутрішню структуру, яка створюється не раптово через самоуправління, а

через створення сприятливого психологічного клімату тощо. (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – Київ, 2001. – С. 18.

Виховний процес – комплексне поняття, яке означає цілісно визначену діяльність, виховні впливи та процеси самовиховання. Ця діяльність відповідає цілям та зразкам поведінки, визнаної у суспільстві системою виховання цінностей. У цих процесах головну роль відіграє свідома виховна діяльність батьків та вчителів, яка також повинна сприяти самовихованню. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 81.).

Вільне виховання – концепція або теорія виховання, яка полягає в ототожненні процесу виховання особистості з пристосуванням вихователя до перебігу природнього та спонтанного її розвитку. Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 48.).

Всебічний розвиток особистості (в.р.о.) – гармонійне поєднання інтелектуальної, духовної і громадянської зрілості людини з фізичною досконалістю. В.р.о. здійснюється через пізнання, фізичне загартовування, розвиток емоційної і чуттєвої сфери, залучення до духовних цінностей і духовного досвіду як української нації, так і усього людства. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 83.).

Г Гармонійний розвиток – ідеалізоване уявлення про співрозмірний і злагоджений розвиток фізичних і ментальних характеристик і можливостей особи. Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 51.).

– співрозмірний розвиток фізичних і духовних сил людини, чітке й строге поєднання різних сторін і функцій її свідомості, поведінки та діяльності. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 40.).

Глобальне виховання – таке виховання, що трактує всіх мешканців Землі як єдину людську спільноту. Визначаючи різноманітність культур та суспільств, г. в. прагне до взаємо пізнання людей різних культур, яке становить основу для розуміння та приязні. Василюк А.

Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 50.).

Готовність батьків до виховання дитини (г.б.) – якості батька і матері, що відображають сукупність знань, умінь та навичок виховання і догляду за дітьми відповідно до їхнього віку, статі, стану здоров'я і потреб розвитку. На стан г.б. впливають конкретні умови, в яких сім'я виконує виховну функцію та складність завдань, які виникають перед батьками (їх новизна чи сукупність). (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексєєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 93–94.).

Громадянське виховання – виховна діяльність з метою усвідомлення вихованцями механізмів функціонування сучасної держави, прав та обов'язків громадян цієї держави; формування поглядів на світ, громадянських та патріотичних почуттів й підготовка до участі в суспільному житті на засадах демократії, зв'язку з державними органами влади, з правом, економікою та адміністрацією країни. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 21.).

– формування громадянськості як інтегративної якості особистості. Громадянськість дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною. До основних елементів громадянськості належить моральна й правова культура, яка виражається у почутті власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, в повазі й довірі до інших громадян і до державної влади, здатної виконувати свої обов'язки, в гармонічному поєднанні патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 44.).

Гуманізація виховання і навчання – реалізація у процесі налагодження стосунків між педагогом і вихованцем принципів світогляду, які ґрунтуються на повазі до людей, турботі про них; спрямованість уваги на задоволення інтересів дитини й розв'язання проблем школяра. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 46–47.).

Гуманізація процесу виховання – передбачає ґрунтовну «переоцінку цінностей», зокрема відхід від ідеологізації та політизації дитини і перенесення акценту на становлення в ній людяності, на формування її душі. (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки та психології: Навч. посіб. для викладачів та студ. пед. навч. закл. /

О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2001. – С. 29.).

Гуманістична спрямованість – спрямованість на особистість іншої людини, ствердження словом і ділом вищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 47.).

Девіантна поведінка – відхилення від принципів та норм моралі та права. Частіше термін вживається для негативної оцінки поведінки особистості, схильної до моральних відхилень або такої, що має соціальну патологію. (Васильюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Васильюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 32.).

– окремі вчинки або їх система, які відрізняються від існуючих соціальних поглядів на норму. Д. п. може визначатися як позитивна (обдарованість, активне сповідування здорового способу життя), так і негативна (раннє вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, аморальна поведінка тощо). (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 103.).

Д Девіантна поведінка батьків – система вчинків батьків, що порушує норми моралі або підпадає під статті Кримінального Кодексу і переслідується нормами права. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 107.).

Дегуманізація – процес спотворення соціальних цінностей, що означає знецінення реального життя людини, приниження прав, можливостей, інтересів особи. Звуження соціальних умов, можливостей, які забезпечують розвиток і вдосконалення особи: ослаблення виховних і правових гарантій нормальної життєдіяльності дитини. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 103.).

Диспозиція особистості (д.о.) – це фіксована в її соціальному досвіді сприйнятливості сприймати й оцінювати умови діяльності, власну активність і дії. Д.о. – концепція життя і ціннісні орієнтації,

загальна спрямованість особистості, а також узагальнена соціальна установка на типові соціальні об'єкти та ситуації і, нарешті, ситуативні соціальні установки як диспозиції до сприйняття і поведіння у певних конкретних умовах, у певному предметному й соціальному середовищі. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 57.).

Дитячий будинок (д.б.) – державний виховний заклад для дітей-сиріт та дітей, батьки яких неспроможні виконувати виховну функцію (позбавлені батьківських прав, тяжкохворі тощо). В д.б. протягом року поступають діти від 3 до 7 років із будинку дитини, сім'ї або притулку. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 118.).

Дитячий будинок сімейного типу – окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, що не перебуває у шлюбі, де беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 118.).

Довіра у вихованні – ставлення вихователя до дітей, яке ґрунтується на глибокій повазі й щирому переконанні, що кожен вихованець має широкі можливості для розумового виховання. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 64.).

Домашнє виховання – один із видів виховання дітей, яке здійснюється в умовах сім'ї до вступу дитини в школу. Характерним для д.в. є домінуючий вплив батьків, бабусі та дідуса, інших членів сім'ї, майже повна відсутність форм суспільного виховання, впливу дитячого колективу (напр., дитячих ясел, дитячого садка), вихователів. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 131.).

Дошкільнє виховання (д.в.) – виховання дітей віком від одного до семи років у дитячих установах чи родині, спрямовані на фізичний, психологічний і соціальний розвиток особистості. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання,

Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 133.).

– сімейне й суспільне виховання дітей дошкільного віку. Залежно від початку шкільного навчання в різних країнах д.в. охоплює дитячі від трьох до шести –семи років. Метою д.в. є всебічний розвиток дитини, виховання її в дусі дружби і товаришування, любов до праці, поваги до старших. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 79.).

Духовне виробництво – вироблення свідомості в суспільній формі (тобто у формах релігійних, філософських, політичних, правій, науковій, моральній, художній свідомості), за допомогою якої індивіди інтегруються в соціальну систему. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 67.).

Е Екологічне виховання – напрям педагогіки, пов'язаний з екологією. Е.в. дітей є цілеспрямованим педагогічним процесом. Результатом е.в. є екологічна культура особистості, яка передбачає становлення усвідомленого формування до природних об'єктів у їх багатоманітності, а також ставлення до себе як частини природи, розуміння цінності життя і здоров'я, їх залежності від стану природного довкілля. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 140.).

Економічне виховання – організація впливів на підростаюче покоління з метою збагачення його економічними знаннями, формування у нього економічного мислення, діловитості, зміцнення дисципліни, усвідомлення необхідності і потреби кожної людини трудитися на благо суспільства. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 66–67.).

Естетика поведінки – риси прекрасного у вчинках і діях людини: в її ставленні до праці й суспільства, в її манерах і вигляді, у формах спілкування з людьми. Визначається інтелектуальним і моральним рівнем людини. Систематичне виховання навичок поведінки, яке відповідає вимогам естетики, сприяє розвитку естетичних потреб,

почуттів і понять. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 75.).

Естетичне виховання (е.в.) – один із складників виховання; у вузькому розумінні е.в. означає формування «естетичної культури» людини, де естетичні та художні цінності використовуються для поглиблення почуттів, пізнання й оцінювання естетичних явищ; у широкому розумінні е.в. («виховання через мистецтво») відноситься до формування цілісної особистості людини. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 9).

– складова виховання, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси. (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – Київ, 2001. – С. 42).

– складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 144.).

Естетичне виховання в сім'ї – розвиток у дітей любові та інтересу до мистецтва, а також умінь та навичок художньої діяльності (співу, гри на музичних інструментах, художнього читання тощо)... Естетично влаштований побут родини, інтерес до мистецтва позитивно впливають на розвиток естетичних смаків дитини. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 145.).

Етос – сукупність спільних цінностей, переконань, мотивів поведінки, що характеризують клас, школу чи ширше об'єднання. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 45).

Європейське громадянство – приналежність до європейського суспільства, європейської спільноти. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 20).

Єдність слова і діла як моральний принцип – цей принцип втілює вимоги чесності, стійкості у виконанні обов'язку, порядність, вимагає формування в учнів правильних моральних оцінок і самооцінок, судити себе й інших не за словами, а за справами. (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – Київ, 2001. – С. 43.

Ж Життя суспільства духовне – відносно самостійна сфера громадського життя, основою якої є специфічні види спеціалізованої духовної діяльності й суспільних відносин, що регулюють духовну діяльність і функціонування суспільної свідомості. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 77.).

З Занедбаність педагогічна – стійкі відхилення від норми в моральній свідомості й поведінці чи навчальній діяльності, спричинені недоліками педагогічного впливу. Педагогічно занедбана дитина є психічно нормальною й фізично здоровою, однак не має знань та вмінь, необхідних для нормальної життєдіяльності. Розрізняють поняття з.п. і важковихованості. У педагогічно занедбаних дітей спостерігаються затримки розумового розвитку, втрата інтересу до навчання, відставання з окремих навчальних предметів, відчуття дискомфорту в колективі, зниження відповідальності й організованості тощо. З.п. піддається корекції з боку педагогів. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 80.).

Заохочення у вихованні – засіб педагогічного впливу, який використовується у тих випадках, коли дитина вдало виконала важке завдання, провела корисну роботу, здійснила хороший вчинок тощо. (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – Київ, 2001. – С. 49).

І Ідеал українського виховання – є синтезом загальнолюдського і національного. Він втілений у конкретних історичних постатях та літературних образах. Шляхетні елементи цього ідеалу знаходимо в народній творчості, мистецтві, у християнських засадах життя нації. (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – К., 2001. – С. 52).

Інтерналізація – процес присвоєння (та визнання за власні) поглядів та цінностей, а передусім моральних норм інших осіб або груп; відповідна поведінка стає внутрішньою потребою, а не зовнішнім примусом чи тиском. Присвоєння суспільних норм і цінностей становить основний елемент процесу соціалізації. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 38.).

Методи виховання (м.в.) – сукупність найбільш загальних способів розв'язання виховних завдань і здійснення виховних взаємодій, способів взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованих на досягнення цілей виховання; сукупність специфічних способів і прийомів виховної роботи, які використовуються в процесі формування особистісних якостей учнів для розвитку їхньої свідомості, мотиваційної сфери й потреб, для вироблення навичок і звичок поведінки і діяльності, а також їхньої корекції і вдосконалення. М.в. поділяють на методи різнобічного впливу на свідомість, почуття й волю учнів з метою формування їхніх поглядів і переконань (бесіда, лекція, диспут, позитивний приклад; методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, вправа, привчання, створення виховних ситуацій); методи регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки і діяльності вихованців (змагання, покарання, заохочення). (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 135.).

Методи самовиховання – самоорганізація, самозобов'язання, самозвіт ставлення до свого «Я», самокритика, ідентифікація, наслідування прикладу, самозаохочення, аутотренінг тощо (П. Чамата, М. Боришевський та ін.). (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – Київ, 2001. – С. 87.

Методи сімейного виховання – способи досягнення виховної мети в умовах сім'ї; сукупність прийомів сімейного виховання дитини. Найбільш поширеними м.с.в. у вихованні дитини дошкільного віку є: привчання, вправління, вимоги, єдність вимог батька й матері, пояснення, навіювання, довіра або недовіра, особистий приклад батьків, покарання, примушування, заохочення та його форми: похвала, схвалення, подяка, вдячність, привітна усмішка, схвальний погляд, нагорода, подарунки тощо. (Педагогічний словник для молодих

батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 210.).

Методика виховання – педагогічна дисципліна, яка займається організацією виховання в школах та інших виховних закладах. Системною основою для методики виховання є теорія виховання, а джерелом надійної інформації – результати досліджень процесів, умов та потреб виховання в різних типах та різних ступенях шкіл, у різних виховних закладах та молодіжних організаціях. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 38.).

Механізм впливів на учнів у процесі виховання – 1) Переконавання (логічний аргументаційний вплив учителя на свідомість учня); 2) навіювання (вплив на свідомість і підсвідомість учня при відсутності повного чи часткового розуміння); 3) вплив на вихованців через не-свідоме наслідування слів і дій оточуючих з вагомими емоційними зарядами в умовах безпосереднього контакту з ними (А. Макаренко, П. Чамата, В. Крисько та ін.). (Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – Київ, 2001. – С. 88.).

Міжнародне товариство дослідження проблем соціалізації молоді – створене 1962 р. в Гейдельберзі групою педагогів, психологів і соціологів науково-дослідного товариства для підтримки і проведення досліджень індивідуальної та групової праці учнів у шкільному і позашкільному вихованні. Товариство кожні 2 роки проводить міжнародні конференції. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 139.).

Міжнародне товариство наук про виховання – наукове товариство наук, яке, об'єднуючи кількасот педагогів, психологів і соціологів, має завдання підтримувати розвиток педагогічних досліджень. Товариство кожні 4 роки проводить міжнародні педагогічні конгреси. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 139.).

Моралізування – спосіб виховного впливу на дитину, який характеризується довгими повчальними проповідями суворої моралі, закликами до дітей чи дорослих робити моральні висновки з приводу чогось; довгі й нудні повчання кого-небудь. Прагнення до м. знижує виховні можливості батьків і вихователів у розкритті сутності вчинків тих, кого вони виховують. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб

для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексєєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 217.).

Моральна поведінка (м.п.) – дії людини стосовно суспільства, інших людей та предметів світу, які розглядаються з боку їх регуляції суспільними нормами моральності та права. Проявами м.п. є вчинки, в яких формується й одночасно виражаються позиції особистості, її моральні переконання. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 17.).

Моральне виховання (м.в.) – загал свідомих виховних діянь та власної діяльності вихованця, метою яких є формування психічних позицій, що зумовлюють моральну поведінку особи як соціальної істоти. Сюди належать чутливість на моральні цінності, пов'язані з нею моральні поведінки та мотивації як чинники, що зумовлюють розвиток особистості з виконанням нею соціальних ролей, а також такі риси характеру, як чемність, справедливість, дійовість (активність), емпатія. Важливу роль у моральному вихованні відіграють моральні переконання, оцінки та ідеали. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 70.).

– один із найважливіших видів виховання, що полягає у цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, у розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології. М.в. починається в родині, триває у дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, пізніше – у вузах та інших навчальних закладах. Основними методами м.в. є переконання, привчання, заохочення тощо. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 145.).

– особлива форма багатогранного процесу розвитку людини: свідоме й систематичне культивування у ньому загальнолюдських моральних якостей; організація й освоєння моральних цінностей та етичних знань; формування здатності жити відповідно до норм і принципів моралі для втілення їх у практичній діяльності. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 35.).

– цілеспрямований процес залучення дітей до моральних цінностей, вироблених людством і прийнятих у суспільстві. Сутність м.в. визначають моральні еталони, за якими живе, діє, розвивається людська спільнота в певних соціальних та історичних умовах. Основними сферами м.в. є гуманні почуття та стосунки, початки патріотизму та інтернаціоналізму, працьовитість, що виражається в індивідуаль-

них та колективних якостях особистості. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 68.).

Музичне виховання – розділ естетичного виховання, який полягає у реалізації різноманітних форм музичної діяльності вихованців, передусім у слуханні музичних творів, їх виконанні та власній музичній творчості відповідно розвитку особистості та участі в музичній вітчизняній та зарубіжній культурі. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 71.).

Музичне виховання дошкільників – цілеспрямований і систематичний розвиток музичних здібностей дітей, виховання емоційного розуміння музики та морально-етичних почуттів, здатності розуміти та відчувати зміст музичного твору. Естетичний аспект музичного виховання впливає на різнобічний розвиток особистості дитини. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 220.).

Н Національне виховання – історично зумовлена і створена народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій та звичаїв, спрямованих на організацію життєдіяльності підрастаючого покоління, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість й досягається духовна єдність поколінь. (Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 71.).

Національний виховний ідеал (н.в.і.) – базується на загальнолюдських цінностях і включає в себе ті риси, які відповідають духовності чи звичаям даного народу. Конкретний зміст н.в.і. залежить від державного устрою, світогляду, релігії та моралі, від рівня розвитку культури, від національних особливостей народу. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 227.).

Нове виховання – міжнародний педагогічний рух з відновлення школи та виховання. У країнах Західної Європи він отримав назву нового виховання, в Німеччині – педагогіки реформи, в США – програ-

сivismу. Представники цього руху оголосили гасла «активної школи» або «школи для дитини», яка виховує «до життя – через життя». (Василіук А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василіук; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 39.).

О Оптимізація процесу виховання – забезпечення цілісного циклу виховного процесу, що включає діагностування рівня вихованості учня й формулювання мети, планування та організацію діяльності, контроль і регулювання діяльності й відносин, аналіз виховних результатів. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 163.).

Особистісно зорієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 168.).

Особистість (о.) – цілісність соціальних властивостей людини, продукт суспільного розвитку і залучення індивіда до системи соціальних відносин за допомогою активної предметної діяльності і спілкування. Індивід стає о. у процесі освоєння соціальних функцій і розвитку самосвідомості, тобто після усвідомлення своєї самотождності й неповторності як суб'єкта діяльності й індивідуальності, але саме як члена соціуму. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 168.).

П Патріотизм (п.) – любов до Батьківщини, відданість їй, готовність служити її інтересам, йти на самопожертву. П. виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів... Виховання п. у дітей в сім'ї розпочинається з виховання у них любові до рідної мови, культури народу та його традицій, поваги до сімейних реліквій, пов'язаних із трудовими і бойовими сторонами життя предків, близьких родичів, земляків. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 244.).

Педагогічний вплив – вплив педагога на свідомість, волю, емоції вихованців, на організацію їхнього життя та діяльність в інтересах

формування в них необхідних якостей і забезпечення успішного досягнення поставлених цілей. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 39).

Педагогічний процес (навчально-виховний процес) – цілеспрямована, свідомо організована, динамічна взаємодія вихователів і вихованців, у процесі якої розв'язуються суспільно необхідні завдання освіти і гармонійного виховання. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 176.).

Педагогічний такт – вміння вихователя відповідно поводитися з вихованцями, що підвищує авторитет вихователя та збільшує його вплив на молодь. (Васильюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Васильюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 99.).

– 1) почуття міри в застосуванні засобів педагогічного впливу на учнів; 2) творче вміння обирати в кожному конкретному випадку таку лінію поведінки, такий підхід (за допомогою слова, вчинків, тону, поглядів, жестів, міміки тощо), які оберігають честь і гідність учнівського колективу, кожного учня. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 176.).

Перевиховання – виправлення відхилень, вад, негативних наслідків, допущених у вихованні людської особистості. Провідним механізмом п. вважається переконання дією, тобто через залучення вихованця до активної, значущої для нього й водночас суспільно корисної діяльності, в процесі якої відбувається переоцінка цінностей, формування адекватної соціальної спрямованості й відповідних соціально прийнятих зразків поведінки. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 177.).

– діяльність, яка полягає у зміні вже сформованих мотивів, інтересів, поглядів, переконань і установок; інколи це процес перебудови особистості в цілому. (Васильюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. / Алла Васильюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – С. 84.).

Переконування (п.) – метод виховання, що передбачає доведення істинності якихось положень, переконання в необхідності виконання тих чи інших дій, формування певних моральних і духовних якостей, розвиток потреби в самопізнанні й самовихованні. Основними

засобами методу п. є: розуміння, довіра, співчуття, застереження, критика, обговорення, бесіда, розповідь, роз'яснення, вправлення, навіювання, показ прикладу тощо. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 250.).

Покарання (п.) – педагогічний метод корекції поведінки з метою її виправлення. П., зазвичай, є наслідком поганих вчинків, недотримання вимог, порушення правил тощо... Щоб п. було дієвим методом виховання, воно не повинно шкодити психічному і фізичному здоров'ю дітей, викликати в них страх, принижувати дитячу гідність, позбавляти дитину батьківської любові. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – К., 2002. – С. 254.).

Покарання моральне – метод виховання, який передбачає застосування певної моральної кари (зауваження, засудження, догана, позбавлення уваги та ін.). За умов доцільного застосування, п.м. дають позитивні результати. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 255.).

Похвала – позитивна оцінка чогось, когось, поведінки або діяльності взагалі... П. є ефективним моральним заохоченням, стимулом до діяльності. Розрізняють п. об'єктивну, авансовану й удавану (нещиру). (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 257–258.).

Превентивне виховання – широкий спектр узгоджених, соціально-виховних теорій і практик з метою підвищення ефективності інтелектуального, емоційного, психічного і фізичного розвитку дітей і молоді у запобіганні асоціальної поведінки і шкідливих звичок, пов'язаних із вживанням наркотиків, токсичних речовин, алкоголю, палінням цигарок і його наслідками для здоров'я, профілактикою ВІЛ/СНІДу. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 259–260.).

Привчання – метод виховання, що базується на повторюваності дій або вчинків з метою їх кращого засвоєння та формування стійких звичок. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т

пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 260.).

Приклад – один із методів виховання, ефективність якого забезпечується прагненням і віковими особливостями дітей дошкільного віку наслідувати найближчих дорослих. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 261.).

Принципи виховання (п.в.) – вихідні положення, що впливають із закономірностей виховання й визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методики та організації. П.в. – система вимог, що охоплює всі сторони процесу виховання й відображає результати узагальненого досвіду виховної практики. Загальні п.в.: суспільна спрямованість; виховання особистості в діяльності та спілкуванні; стимулювання внутрішньої активності особистості; гуманізм у поєднанні з високою вимогливістю; оптимістичне прогнозування; опора на позитивні якості учнів; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; виховання в колективі; єдність і погодженість вимог, зусиль і дій школи, родини й громадськості. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 193–194.).

Природне виховання – педагогічна теорія, яка вбачає мету виховання лише в тому, щоб стежити за природним розвитком дитини. Поняття «природне виховання» запровадив у широкий педагогічний вжиток Ж.-Ж. Руссо. (Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – Київ, 2004. – С. 194.).

Програма «Перші кроки» МВФ – є програмою всебічного розвитку дітей віком від народження до десяти років, котра побудована на засадах демократизації і гуманізації навчання й виховання... Ґрунтується на кращих європейських та американських традиціях ранньої освіти дітей, містить досягнення вітчизняної педагогіки, а також враховує національні й культурні традиції та особливості України. (Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексеєнко, Л.В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – Київ, 2002. – С. 265.).

Процес виховання (п.в.) – цілісний процес, у якому органічно поєднані змістовна й процесуальна сторони. Змістовна сторона п.в. характеризує сукупність виховних цілей, процесуальна – характеризує самокерований процес педагогічної взаємодії вчителя та учня, що